

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

NERINGOS MASILIONYTĖS
TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTĖS

TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO STATUTAS IR TAISYKLĖ
PACTA TERTIIS NEC NOCENT NEC PROSUNT

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Dokt. Loreta Šaltinytė

Darbo konsultantas –
Doc. Dr. Justinas Žilinskas

Vilnius, 2007

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas.....	7
1.1. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo kūrimas.....	7
1.2. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcija.....	9
1.2.1. Statuto pirmajame projekte siūlyti jurisdikcijos variantai.....	10
1.2.2. <i>Ad hoc</i> Komiteto projektas, parengtas diplomatinei konferencijai Romoje...	12
1.2.3. Derybos dėl Teismo jurisdikcijos nuostatų Romos konferencijoje.....	14
1.2.4. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute įtvirtinta jurisdikcija.....	15
1.2.4.1. <i>Ratione materiae</i> jurisdikcija.....	18
1.2.4.2. <i>Ratione temporis</i> jurisdikcija.....	19
1.2.4.3. <i>Ratione loci</i> jurisdikcija.....	20
1.2.4.4. <i>Ratione personae</i> jurisdikcija.....	21
1.2.5. Iniciatyvinis mechanizmas.....	24
1.3. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos veto teisė.....	25
1.4. Universalumo principo elementai Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute.....	27
2. <i>Pacta tertiis</i> principas: prigimtis, sąvoka, reglamentavimas.....	30
2.1. <i>Pacta tertiis</i> principo įtvirtinimas Vienos Konvencijoje dėl sutarčių teisės.....	31
2.2. „Trečiųjų šalių“ sąvokos interpretavimas.....	34
2.3. Išimtys dėl <i>pacta tertiis</i> pagal Vienos Konvenciją: <i>jus cogens</i>	37
2.4. Teisminė praktika dėl <i>pacta tertiis</i> principo.....	39
2.5. <i>Pacta tertiis</i> principo kitimas.....	42
3. <i>Pacta tertiis</i> principo aiškinimas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute.....	46
3.1. Subsidiarumas vietoj universalumo.....	46
3.2. <i>Pacta tertiis</i> principas ir Statutas: JAV pozicija.....	48
Išvados ir pasiūlymai	55
Literatūros sąrašas.....	57
Santrauka.....	64
Summary.....	65
Priedas Nr.1.....	66
Priedas Nr.2.....	67
Priedas Nr.3.....	68
Priedas Nr.4.....	69
Priedas Nr.5.....	70

IVADAS

Sutarčių teisinė prigimtis lemia, kad tarptautinė sutartis įpareigoja tik sutarties šalis, ir todėl tokios sutarties objektu negali būti kitų valstybių teisės ir pareigos. Tokia tarptautinė sutartis nesukuria teisių ir pareigų trečiajam šaliai, t.y. šaliai, kuri nedalyvauja susitarime ir nėra išreiškusi sutikimo dėl pareigų ir teisių. Šis principas yra vadinamas „*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*“ (toliau sutrumpintai - *pacta tertiis*) ir yra vienas iš visuotinai pripažįstamų tarptautinės teisės principų, sudarančių tarptautinių sutarčių teisės esmę. Tačiau negalima paneigti, jog daugelis tarptautinių susitarimų turi neabejotiną reikšmę ir nedalyvaujančioms sutartyje šalims.

Neišvengiamai stiprėjant valstybių tarpusavio ryšiams, atsirandant naujiems pasauliniams interesams, vykstant globalizacijai, tarptautinė bendrija yra priversta ieškoti bendrų priemonių, siekiant visuotinio sutarimo, kuris būtinas tokiose srityse kaip pasaulinė taika, tarptautinis saugumas, aplinkos apsauga ar teisingumo įgyvendinimas bei kitos sritys, kurios dėl tarptautinių santykių vystymosi palaipsniui taps pasaulio bendrijos interesais.

Tačiau ne visada tam tikri interesai gali būti apsaugomi sutartimis. Tai ypač sunku tais atvejais, jeigu yra sutarčiai nepritariančių valstybių, kurių vykdoma politika ir veikla prieštarauja pasirašomų sutarčių esmei. Viena iš tokių per paskutinį dešimtmetį sudarytų sutarčių – 1998 metų liepos 18 d. Romoje tarptautinėje diplomatinėje konferencijoje priimtas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas¹, įsigaliojęs 2002 metų liepos 1 dieną. Šia tarptautine sutartimi siekiama užtikrinti tęstinę pagarbą tarptautiniam teisingumui ir jo vykdymą², taip įgyvendinant pasaulinės bendruomenės viziją turėti universalią instituciją, garantuojančią pagarbą esminėms žmogaus teisėms.

Tačiau kelių didžiųjų pasaulio valstybių (Jungtinių Amerikos Valstijų, Rusijos, Kinijos, kt.) atsisakymas prisijungti prie Statuto, jo normas aiškinant kaip valstybių suvereniteto negerbimą bei kaip pažeidžiančias *pacta tertiis* principą, sukėlė daug politinių ir teisinių diskusijų ne tik dėl tokios institucijos reikalingumo, bet ir realaus tokios institucijos efektyvumo bei poveikio. Todėl atsižvelgiant į vis intensyvėjančius tarptautinius santykius bei tarptautinės teisės vystymąsi ir kitimą, gali būti keliamas klausimas, ar aiškinant *pacta tertiis* principą Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto nuostatų kontekste galima teigti, kad klasikinis principas *pacta tertiis* yra pakitęs? Atitinkamai, ar pakitęs *pacta tertiis* principas reiškia, kad Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto nuostatos turi būti taikomos ir šalims, kurios nėra prisijungusios prie šios tarptautinės sutarties? Atsakymo reikia ieškoti pasaulinėje valstybių ir teismų praktikoje bei teisės mokslininkų veikaluose, aiškinant *pacta tertiis* per istorinę prizmę, šių dienų aktualijas bei sutarčių kontekstą.

¹ Toliau darbe įvardijamas kaip „Statutas“ ar „Romos statutas“, turi būti suprantamas kaip Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas.

² Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas // Valstybės žinios. 2003, Nr.49 – 2165. Preambulė.

Darbo tikslas. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutu įsteigta institucija, taikanti atsakomybę už esminius (angl.- „core“) nusikaltimus. Atsakomybė asmenims už šiuos nusikaltimus taikoma tik tuo atveju, kai jų pilietybės valstybė yra prisijungusi prie Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto. Būtent čia iškyla bendranacionalinių vertybių ir tarptautinių sutarčių įtakos neprisijungusioms šalims santykio problema. Todėl šio darbo tikslas – atskleidus vieno pagrindinių tarptautinės teisės principų *pacta tertiis* turinį, atskleisti šio principo santykį su Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutu, kaip tarptautine sutartimi.

Darbo uždaviniai. Pagrindiniai keliami uždaviniai – išsiaiškinti atskirai *pacta tertiis* principo turinį bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto galiojimą ir jurisdikciją, o vėliau jų tarpusavio santykį.

Tam, kad būtų išsiaiškintas šis santykis, būtina išnagrinėti paties *pacta tertiis* principo sąvoką, turinį, pagrindinius bruožus bei kitimo prielaidas.

Atskleisti aukščiau minėtam santykiui taip pat reikalinga ištirti, kas įtakėjo bei kokiomis aplinkybėmis buvo priimtas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas, kuriame kaip tarptautinėje sutartyje, yra įtvirtinama šio Teismo jurisdikcija bei jurisdikcijos apribojimai.

Uždavinius galima suformuluoti taip:

1. Išnagrinėti Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute įtvirtintas nuostatas dėl jurisdikcijos ir atitinkamai nuostatas dėl Statuto nuostatų taikymo valstybėms, kurios nėra prisijungusios prie Statuto. Taip pat *pacta tertiis* taisyklės kontekste įvertinti universalumo ir subsidiarumo principus;
2. Išanalizuoti *pacta tertiis* principo sąvoką, jo įtvirtinimą tarptautinėse sutartyse bei tarptautinėje paprotinėje teisėje; nustatyti *pacta tertiis* principo turinio kitimo galimybes;
3. Atlikti *pacta tertiis* principo taikymo Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto kontekste analizę.

Darbo objektas. Tiriamos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto normos dėl jurisdikcijos taikymo, tarptautinė valstybių praktika, susijusi su *pacta tertiis* principo taikymu ir aiškinimu bei tarptautinių sutarčių teisės principas *pacta tertiis*, įtvirtintas 1969 m. Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės.

Darbo dalykas. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas, jį lydintys dokumentai, Statuto projektas ir jo straipsnių aiškinamieji dokumentai, Vienos konvencija dėl Tarptautinių sutarčių teisės, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos bei Saugumo Tarybos teisės aktai, kiti norminiai teisės aktai.

Darbo metodai. Darbe naudoti: 1) istorinis metodas, per kurį siekiama atskleisti teisės principo *pacta tertiis* turinį ir jo kitimą, o taip pat išdėstyti Romos Statute įtvirtintos jurisdikcijos

prielaidas; 2) loginis – analitinis, naudotas aiškinant Romos Statuto ir kitų teisės normų turinį, pateikiant išvadas ir apibendrinimus, analizuojant teisės mokslininkų nuomones; 4) istorinis – lyginamasis metodas, atskleidžiant principo kitimą; 3) Lingvistinis ir telmologinis, siekiant išsiaiškinti teisės akto leidėjų ketinimus bei tikrąjį teisės normų turinį atsižvelgiant į gramatikos sintaksės ir kitas kalbų taisykles; 4) abstrakcijos metodas; 5) kiti metodai.

Darbo mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė. Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama tema aktuali tiek moksliniu, tiek praktiniu požiūriu. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įkūrimas, siekiant universalumo, kėlė ir tebekelia daug teorinių diskusijų, į kurias iki šiol nėra vienareikšmiško atsakymo. Atsižvelgiant į tai, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas yra nauja institucija, kelių dešimtmečių bėgyje neišvengsime ir praktinių problemų, apie kurias būtina diskutuoti dar šiandien. Ir nors tarptautinės teisės teoretikai skiria pakankamai dėmesio šiai problemai (svarbiausius šios problemos aspektus yra nagrinėję W.A.Schabas, G.Hafner, C.de Than, E.Shorts, G.Fitzmaurice, H.Waldock, M. Glasius, E.Wilmshurst, C.Chinkin, S.Rosenne, E.Francxs, L.Arbour, D.Scheffer, kt.), vienareikšmiško atsakymo į šį klausimą nėra.

Priešingai nei užsienio teisinėje literatūroje, Lietuvos tarptautinės bei sutarčių teisės specialistai nėra nagrinėję šio klausimo problematikos. Todėl atsižvelgiant į tai, kad nuoseklios ir konkrečios informacijos apie *pacta tertiis* principo kitimą ir šio principo įtaką Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto taikymui nėra pateikiama, šis darbas galėtų būti įvadas, galbūt galėsiantis tapti atspirties tašku kitiems, susidomėjusiems šiame darbe nagrinėjama problema.

Tyrimo šaltiniai. Darbe remiamasi tarptautinėmis sutartimis (1969 m. Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas bei jį lydintys dokumentai), tarptautinių institucijų vykdoma tarptautinės teisės kodifikacija (Tarptautinės teisės komisijos prie Jungtinių Tautų išleisti teisės aktai), doktrina bei tarptautinės teisės specialistų išreikštomis nuomonėmis (W.A.Schabas, G.Hafner, C.de Than, E.Shorts, G.Fitzmaurice, H.Waldock, E.Wilmshurst, M. Politi, S.Rosenne, E.Francxs, L.Arbour, D.Scheffer), tarptautinių teismų (Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo bei Tarptautinio Teisingumo Teismo (bylos - 1929 m. „*Free zones and upper Savoy and the district of Gex case*“) bei arbitražų praktika (1928 m. „*Island of Palmas case*“). Pateikiami individualūs šio darbo autoriaus samprotavimai nagrinėjama tema. Ruošiant darbą pasiremta gausia Gento universiteto (Belgija) Teisės fakulteto bibliotekos literatūra, o taip pat ir Mykolo Römerio universiteto bei Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos medžiaga.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys dalys. Pirmoji darbo dalis skiriama Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutui – aptariamos Statuto priėmimo aplinkybės, turėjusios įtakos *pacta tertiis* principo atspindėjimui Statute, Tarptautinės teisės komisijos atliktas paruošiamasis darbas bei galutinės nuostatos dėl jurisdikcijos, įtvirtintos Romos Statute,

tiesiogiai bei netiesiogiai susijusios su *pacta tertiis* principu. Antroji darbo dalis „*Pacta tertiis* principo prigimtis, sąvoka ir jo teisinis reglamentavimas“ skirta aptarti tarptautinių sutarčių teisėje ir paprotinėje teisėje įtvirtintą *pacta tertiis* principą. Aptariama pačio principo kilmė, jo įtvirtinimas Vienos Konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės, principo patvirtinimas tarptautinėje praktikoje bei tarptautinės teisės doktrina šiuo klausimu. Trečiojoje darbo dalyje aptariami galimi *pacta tertiis* principo aiškinimo pagal Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto nuostatas variantai ir problemos, pateikiama Jungtinių Amerikos Valstijų pozicija dėl *pacta tertiis* nuostatų interpretavimo.

1. TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO STATUTAS

1.1. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo kūrimas

Pasak Nyderlandų tarptautinės teisės specialisto B.V. Rolingo³, „pagrindinė baudžiamojo persekiojimo funkcija – atkurti tikėjamą teisę ir įstatymo viršenybę. Teisinė tvarka yra teigiamas žmonių vidinis santykis su visuotinai pripažįstamomis bendruomenės vertybėmis, o įvykdžius nusikaltimus šis santykis suardomas. Jei už įvykdytus nusikaltimus nėra baudžiama, sugriaunamas tikėjimas visuomenės vertybėmis“, todėl tarptautinės bendruomenės siekis užtikrinti teisingumą gali būti įgyvendinamas užtikrinant efektyvų Tarptautinio Baudžiamojo Teismo funkcionavimą.

Atsižvelgiant į tai, kad savo darbe vėliau nagrinėsiu tarptautinės bendruomenės nuomonę (opiniją), *erga omnes* formavimąsi bei *erga omnes* įtaką *pacta tertiis* principo kitimui, todėl šiame skyrelyje būtų tikslinga panagrinėti kaip formavosi tarptautinės bendruomenės nuomonė, atvedusi link Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įkūrimo ir kiek tarptautinei bendruomenei buvo svarbus tarptautinės baudžiamosios atsakomybės klausimas. Šis aptarimas būtinas atsižvelgiant į tai, kad lietuvių teisinėje literatūroje šis klausimas iki šiol nebuvo nagrinėtas, todėl reikalautų ir trumpo istorinio apžvelgimo.

Dar visai neseniai asmenys, įvykdę grubius žmogaus teisių pažeidimus, buvo laikomi neatsakingais už savo nusikaltimus tarptautiniu lygmeniu ir tarptautinėse institucijose.⁴ Ir išskyrus Niurnbergo ir Tokijo Tribunolus (1945 - 1948 metais), asmenys, nesvarbu ar jie būtų valstybės pareigūnai, aukšto rango kariniai pareigūnai ar paprasti civiliniai pareigūnai, už humanitarinės teisės pažeidimus nebuvo teisiami ne tik tarptautiniu lygmeniu, bet labai dažnai net ir nacionaliniu lygmeniu, nors pati idėja dėl atsakomybės taikymo tokio pobūdžio nusikaltimams tarptautiniu lygmeniu buvo iškelta gana seniai.

Jau 1899 m. Hagos konferencijoje, rengiant pirmąją Hagos Konvenciją dėl taikaus ginčų sprendimo, buvo pasiūlyta apmąstyti galimybę įsteigti nuolatinio pobūdžio tarptautinį baudžiamąjį tribunolą. Tačiau tarptautinei bendruomenei prireikė daugiau nei šimtmečio, kad ši idėja būtų įgyvendinta, kai pagaliau 1998 metais liepos mėnesį realizuojant šią idėją Romoje buvo priimtas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas, įsigaliojęs 2002 m. liepos 1 d.

Pirmasis bandymas patraukti baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus taikai buvo Vokietijos imperatoriaus Vilhelmo II nuteisimas už nusikaltimus „tarptautinei moralei ir sutarčių šventumui“, numatytas 1919 metų Versalio taikos sutarties su Vokietija 227 straipsnyje. Tačiau

³ Roling B. V. A. Criminal responsibility for violations the Laws of war // 9 European journal of international law (EJIL), 1998. P.14.

⁴ de Than C. and Shorts E. *International criminal law and human rights*. - London : Thomson, Sweet and Maxwell, 2003. P.315.

jis nebuvo įgyvendintas, nes Olandija, kuri Vilhelmui II suteikė prieglobstį, atsisakė išduoti kaltinamąjį. Taip pat nebuvo realiai įgyvendinta ir Versalio sutarties 228 straipsnio nuostata, pagal kurią asmenys, kaltinami įvykdę nusikaltimus karo įstatymams ir papročiams, turėjo būti perduoti teisti karo tribunolams.⁵ Iš tiesų, gana ilgą laiką nacionaliniai teismai buvo viena iš pagrindinių priemonių siekti teisingumo. Tačiau neretai nacionalinės priemonės nebūdavo efektyvios ir tarptautinės humanitarinės teisės pažeidėjai likdavo nenubausti. I-ojo ir II-ojo pasaulinių karų patirtis bei netarptautiniai ginkluoti konfliktai paskatino kurtis nacionalinių teismų alternatyvoms – tribunolams (Niurnbergo tarptautinis karinis tribunolas, Tokijo tarptautinis karinis tribunolas, Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai, Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai, Specialusis teismas Siera Leonei, Specialusis tribunolas Irakui).

Šiuo metu egzistuojantys teisminiai ir neteisminiai teisingumo siekimo būdai (nacionaliniai bei tarptautiniai teismai, teisingumo komisijos, taikinimo komisijos, visuomeniniai tribunolai), skiriasi savo tikslais ir sprendimų privalomumu bei jų užtikrinimu.⁶ Būtent todėl buvo svarbu sukurti instituciją, suvienodinančią baudžiamosios atsakomybės taikymą tarptautiniu mastu.

Ir tik 1948 m. bene pirmą kartą, Genocido Konvencijoje, buvo aiškiai įtvirtinta idėja dėl tokios institucijos įgyvendinimo, nors jokių veiksmų jai realizuoti pagal šią Konvenciją ir nebuvo imtasi. Tačiau dar tais pačias metas Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija pradėjo tirti, kokios galimybės įsteigti nuolat veikiančią ir turintį universalią jurisdikciją tarptautinį baudžiamąjį teismą. 1950 m. Jungtinės Tautos įkūrė Tarptautinės baudžiamosios jurisdikcijos komitetą, kuriam buvo pavesta parengti konkrečius pasiūlymus dėl Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įkūrimo ir tuo pat metu administruoti Nusikaltimų taikai ir žmonijos saugumui kodekso projektą.⁷ 1951 m. komisija baigė rengti Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto projektą, kurį pateikė Generalinei Asamblėjai⁸, o vos po kelerių metų - 1953 m. buvo pateiktas naujas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto projektas. Tačiau šis projektas nebuvo priimtas dėl dviejų priežasčių: nesutarta dėl agresijos sąvokos bei dėl nebaigto rengti Nusikaltimų taikai ir žmonijos saugumui kodekso.

Taigi todėl, kad po XX amžiaus vidurio nevyko žiaurių karų, galėjusių sutelkti antikarinę koaliciją bei paskubinti teismo įkūrimą, buvo vykdomas šaltasis karas, dėl kurio valstybės nebuvo suinteresuotos steigti baudžiamąjį teismą bei tai, jog Tarptautinio Baudžiamojo

⁵ Abraitienė B. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo // Justitia, 2003, Nr.3-4 (45-46). P.102-103.

⁶ Vaišvilienė R. Tarptautiniai Tribunolai kaip įžanga į TBT kūrimą // www.redcross.lt/files/tarptautinis_baudziamasis_teismas.doc; prisijungimo laikas: 2006-09-24.

⁷ Žr. Abraitienė B. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo // Justitia, 2003, Nr.3-4 (45-46). P.108.

⁸ Žr. <http://www.un.org/icty/pressreal>; prisijungimo laikas: 2006-09-24.

Teismo Statuto bei Nusikaltimų taikai ir žmonijos saugumui projektai turėjo stiprių oponentų, privedė prie to, kad tarptautinė bendruomenė išliko pasyvi iki pat XX amžiaus pabaigos žiaurumų.

Ir tik 1989 m., Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja paraginta 16 Karibų ir Pietų Amerikos valstybių koalicijos, vėl pavedė Tarptautinės teisės komisijai ištirti galimybę steigti nuolatinį tarptautinį baudžiamąjį teismą.⁹ Komisija dar 1990 metais pateikė apžvalgą dėl Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įsteigimo ir pagrindinių diskutuotinių klausimų dėl būsimo teismo jurisdikcijos, kompetencijos, sprendimų vykdymo bei administracinio pobūdžio klausimų. 1992 m. specialiai šio teismo jurisdikcijoms klausimams nagrinėti buvo sukurta darbo grupė prie Tarptautinės teisės komisijos. Šios komisijos darbo rezultatai - 1993 ir 1994 metais buvo pateikti pataisyti Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto projektai ir Statuto komentaras.¹⁰ Šiam projektui vystyti Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja įkūrė parengiamąjį Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įkūrimo komitetą, kuriam vadovavo Adrianas Bosas iš Olandijos ir kuris turėjo parengti Statutą priėmimui tarptautinėje konferencijoje. 1996 metais Komitetas pateikė pranešimą Generalinei Asamblėjai, kuriame apžvelgė pagrindinius Teismo jurisdikcijos ir administravimo klausimus, o taip pat pateikė pasiūlymus dėl Statuto straipsnių taisymo. Šis komitetas ir paruošė galutinį Statuto projektą tarptautinei konferencijai, įvykusiai Romoje (Italijoje) 1998 metais.

Tokie aktyvūs pasaulinės bendruomenės veiksmai paskutiniajame dešimtmetyje, buvo kaip atsakas į šokiruojančius ir neregėto žiaurumo įvykius buvusioje Jugoslavijoje, Ruandoje, Kosove ir kt., kurie priminė Antrojo pasaulinio karo baisumus ir taip paspartino teismo steigimą. Pasak M. Politi, tarptautinė bendruomenė šitaip pateikė konkretų atsakymą į didėjančią pasaulinės bendruomenės poreikį teisingumui ir 1998 m. liepos 18 d. Romoje priėmė Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutą – kuris, kaip tikimasi, ateityje bus plačiai ir nuolat remiamas tarptautinės bendruomenės, tam, kad taptų stipria tarptautine institucija.¹¹ Romos Statuto priėmimą teisės ekspertai laikė ne mažiau svarbiu įvykiu nei Jungtinių Tautų Chartijos 1945 m. ar Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1948 metais priėmimą.¹²

Romos Statutas įsigaliojo 2002 m. liepos 1 d., jį ratifikavus 60 – čiai valstybių ir praėjus dviem mėnesiams nuo tada, kai šešiasdešimtoji valstybė deponavo ratifikacinius raštus

⁹ Abraitienė B. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo // Justitia, 2003, Nr.3-4 (45-46).P.111.

¹⁰ Žr. Romos Statuto projektą ir jo komentarus <http://www.un.org/law/icc/prepcomm/docs.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-25;

¹¹ Politi M. The Rome Statute of the ICC: Rays of Light and Some shadows. In Politi M., Nesi G. The Rome Statute of the ICC: A challenge to impunity // Burlington : Ashgate Publishing Company, 2001. P.8.

¹² Jusys O., Paulauskas R., Švedas G. Tarptautinis baudžiamasis teismas // Teisės problemos. 1999, Nr. 4.P.72.

Jungtinėms Tautoms. Šiuo metu Romos Statutą yra pasirašiusios 139 valstybės, o jį ratifikavusios - 104 valstybės.¹³

1.2. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcija

Sudėtingiausios derybos buvo vedamos dėl Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto nuostatų, susijusių su teismo jurisdikcijos įgyvendinimu. Tai buvo natūralu, turint mintyje tai, kad straipsniai yra sudėtingi ir liečia politiškai jautrias temas, o taip pat susiję su valstybių suverenitetu ir Jungtinių Tautų Saugumo Taryba.¹⁴ Šios nuostatos galiausiai buvo suformuluotos Statuto 12 - 16 straipsniuose ir buvo paskutinės, dėl kurių šalys ilgai diskutavo ir susitarė tik Romos konferencijos pabaigoje. Todėl būtent tam, kad būtų geriau suprastas dabartiniame Romos Statute įtvirtintas jurisdikcijos mechanizmas, trumpai apžvelgsiu, kaip istoriškai buvo prieita prie Statute jau įtvirtintos jurisdikcijos, siekiant suprasti ir vertinti derybas dėl jurisdikcijos kaip *travaux preparatoires* ir tokiu būdu nustatyti tikruosius Statuto kūrėjų ketinimus dėl galimo *pacta tertiis* principo aiškinimo ir taikymo. Tai palengvins išvadų dėl *pacta tertiis* principo įtakos prie Tarptautinio Baudžiamojo Teismo neprisijungusių šalių atžvilgiu, pateikimą.

1.2.1. Statuto pirmajame projekte siūlyti jurisdikcijos variantai

Pirmasis Teismo jurisdikcijos variantas buvo įtvirtintas 1994 m. Romos Statuto projekto straipsniuose, kuriuos paruošė Tarptautinės teisės komisija.¹⁵ 1994 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo projektas buvo artimas Niurnbergo chartijai. Jis paremtas svarbiausiais skirtingų teisinių sistemų baudžiamosios teisės principais ir procedūromis, taip pat ką tik parengtu Tribunolo buvusiai Jugoslavijai Statutu.

Šios teismo jurisdikcijos taisyklės skyrėsi nuo dabar Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute įtvirtintos jurisdikcijos.

Projekte pirmiausiai buvo išskirti nusikaltimai: atskirai **genocido nusikaltimai** ir **kiti nusikaltimai**, pagal kuriuos atitinkamai buvo kvalifikuojama ir valstybių valia. Tai yra, Tarptautinės teisės komisija nurodė, kad Teismas turėtų jurisdikciją dėl genocido nusikaltimų tuo atveju, jei skundas atitiktų 2 elementus: 1) jis yra pateiktas valstybės Statuto dalyvės ir 2) ta valstybė pat tuo pačiu metu yra ir Genocido konvencijos dalyvė. Tokiu atveju Teismui nereikėtų gauti kitų valstybių narių pritarimo, o Teismas įgytų, kaip tai pavadino Tarptautinės teisės

¹³ Žr. Duomenys apie Statutą pasirašiusias ir ratifikavusias valstybes // <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterXVIII/treaty11.asp>; prisijungimo laikas: 2006-11-25.

¹⁴ Wilmshurst E. Jurisdiction of the Court. In International Criminal Court. The making of Rome Statute. Issues, negotiations, results. Ed.by Roy S.Lee.- Hague: Kluwer Law International, 1999. P.127.

¹⁵ Žr. Tarptautinės teisės komisijos 46 darbo sesijos ataskaitą, 1994 gegužės 2 // Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos oficialus leidinys, 49 sesija, Priedas nr.10, A/49/10 (1994).

komisija, „prigimtine jurisdikcija“ (angl. – „*inherent jurisdiction*“¹⁶) nusikaltimams dėl genocido. Taigi, Statuto projekto rengėjai laikėsi pozicijos, kad šiai atskirai nusikaltimų kategorijai valstybės, dėl kurios veiksmy yra pateikiamas skundas (gali būti ir trečiosios valstybės), valia nėra būtinas elementas pradėti baudžiamąjį persekiojimą.

Tuo tarpu dėl visų kitų nusikaltimų, Tarptautinės teisės komisija Statuto projekte nurodė, kad Teismas neturi teisės imtis veiksmy, nebent sutikimą Teismui įgyvendinti jurisdikciją dėl konkretaus nusikaltimo duoda dvi valstybės, t.y. valstybė, suėmusi įtariamąjį (laivės atėmimo valstybė, angl. - „*custodial state*“) ir valstybė, kurios teritorijoje įtariama nusikalstama veika buvo atlikta (angl. - „*territorial state*“).¹⁷ Tik esant abiejų valstybių sutikimui, galimas klausimas dėl baudžiamojo persekiojimo vykdymo.

Taigi, tokios jurisdikcijos suteikimas buvo pavadintas „*opt - in*“ sistema, kur jurisdikcija nebuvo suteikiama Teismui automatiškai, bet tik esant tam tikram valstybės pareiškimui, kuris turėtų būti padaromas arba valstybei tampant Statuto nare, arba padarant tokį pareiškimą vėliau¹⁸. Jeigu valstybės ne narės sutikimas buvo reikalingas vykdyti baudžiamąjį persekiojimą, projektas numatė, kad tokiu atveju tokia valstybė gali pateikti deklaraciją (vienašališką pareiškimą) su sutikimu *ad hoc*.

Teismas taip pat turėjo jurisdikciją dėl įvykių, kuriuos pateikia Saugumo Taryba tyrimui ir nagrinėjimui.¹⁹ Tokiu atveju valstybės narės skundas nebūtų reikalingas.

Todėl, Projekte numatyta Teismo jurisdikciją buvo galima išskirti į tris tipus:

- 1) *konsensinė* – sutartinė jurisdikcija, kai yra būtinas ne tik vienos Statuto šalies skundas, bet ir kitos šalies, kurioje įvykdytas nusikaltimas ar kuri sulaukė kaltinamąjį, sutikimas;
- 2) *inherentinė* – prigimtine jurisdikcija, kai pakanka skundo šalies, kurioje įvykdytas nusikaltimas ir kuri yra Genocido konvencijos šalis;
- 3) „*septintojo skyriaus*“ *jurisdikcija* – kai Jungtinių Tautų Saugumo Taryba veikia remdamasi Jungtinių Tautų Chartijos Septintuoju skyriumi²⁰ ir neatsižvelgia į du ankstesnius reikalavimus.²¹

¹⁶ angl. „*inherent*“ – būdingas, neatskiriamas, įgimtas. Žr. B.Piesarskas. Didysis anglų lietuvių kalbų žodynas. Trečias leidimas. Vilnius. Alma litera. 2000. P.466. Todėl autorė siūlo naudoti „prigimtines jurisdikcijas“ terminą naudoti vietoje „inherentinės jurisdikcijos“ termino. Šis terminas ir bus naudojamas toliau šiame darbe.

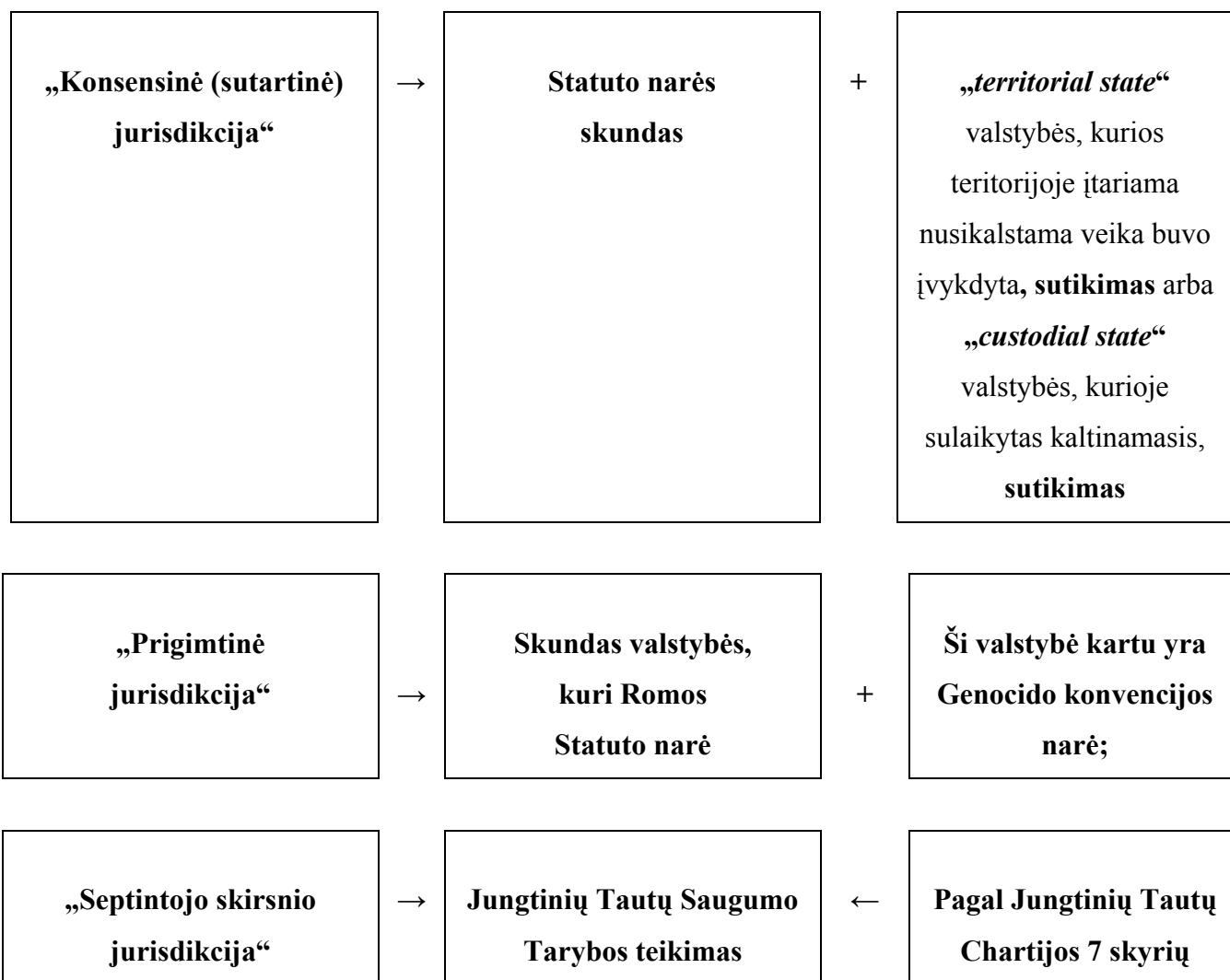
¹⁷ Wilmschurst E. Jurisdiction of the Court. International Criminal Court. The making of Rome Statute. Issues, negotiations, results. Ed. by Roy S.Lee – Hague: Kluwer Law International, 1999 P.128.

¹⁸ Report of International Law Commission on the work of forty-sixth session // http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/A_49_10.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Jungtinių Tautų Chartijos Septintasis skirsnis įtvirtina nuostatas dėl Jungtinių Tautų veiksmy, kai kyla grėsmė taikai, ji pažeidžiama ar įvykdomi agresijos aktai. Tokiu atveju Saugumo Taryba turi teisę priimti rekomendacijas arba imtis priverstinių priemonių. Tokios priemonės pagal Chartijos 41, 42 straipsnius gali būti - visiškas arba dalinis ekonominių santykių, geležinkelio, jūrų, oro, pašto, telegrafo, radijo ir kitokių ryšių bei susisiekimo nutraukimas, taip pat diplomatinė santykių nutraukimas (41 str.) arba demonstracijos, blokada ir kitokios Jungtinių Tautų narių oro, jūrų bei sausumos pajėgų operacijos (42 str.).

²¹ Abraitienė Birutė. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo teismo // Justitia. 2003. Nr.3-4 (45-46), P.109.

Projekte taip pat buvo numatyta, kad Teismas papildys valstybių teismus ir veiks tik tada, kai bus aišku, kad yra maža tikimybė, kad teisės pažeidėjas bus teisiamas nacionaliniuose teismuose. Ir nors šeštajame Generalinės Asamblėjos Komitete Statuto projektas buvo sutiktas palankiai, tačiau kai kurios šalys vis dar reiškė abejones dėl *paties* Tarptautinio Baudžiamojo Teismo²². Todėl buvo sutarta, kad prieš pateikiant Statuto projektą diplomatinėje konferencijoje, turi būti atliktas tam tikras paruošiamasis darbas. Atsižvelgiant į tai, kad toks projektas kaip Tarptautinis Baudžiamasis Teismas dėl savo specifikos turėjo užsitikrinti kuo platesnį valstybių palaikymą, 1994 m. gruodžio 9 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr.49/53²³ buvo įkurtas *ad hoc* Komitetas dėl Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įkūrimo, kuris ištirtų aktualius klausimus dėl Tarptautinio Baudžiamojo Teismo.

²² Žr. Diskusijos santrauką iš šeštojo komiteto, kuris vyko Generalinės asamblėjos 49-ojoje sesijoje; Jungtinių Tautų dok. A/CN.4/464/add.1 Vasario 22 1995, para 3.

²³ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr.49/53 1994 m. gruodžio 9 d. www.un.org/documents/ga/res/49/a49r053.htm; prisijungimo laikas: 2006 – 05 – 25.

1.2.2. *Ad hoc* Komiteto projektas, parengtas diplomatinei konferencijai Romoje

Ad hoc Komitetas (Preparatory Committee) buvo įpareigotas peržvelgti pagrindinius klausimus ir administracinio pobūdžio reikalus dėl Statuto projekto, kurį parengė Tarptautinės teisės komisija ir atsižvelgiant į pakeitimus, parengti šį Statutą priėmimui Jungtinių Tautų diplomatinėje konferencijoje, t.y. Komitetas turėjo paruošti Statuto teksto konsoliduotą, juodraštinį variantą, kuris galėtų būti priimtinas daugeliui valstybių ir galėtų būti pateiktas svarstymui įgaliotinių konferencijoje dėl Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto patvirtinimo.²⁴

1996 m. Komitetas tiesiog kompiliavo skirtingų tekstų pasiūlymus, kurie buvo sudėti į du tomus.²⁵ Komitete buvo ilgai diskutuojama dėl prigimtinės jurisdikcijos ir nusikaltimų, įeinančių į prigimtinės jurisdikcijos apimtį. Buvo siekiama, kad Statutas būtų liberalesnis ir kuo mažiau nusikaltimų būtų priskirta prigimtinės jurisdikcijos kategorijai - tokiu būdu sumažinant Teismo savarankiško sprendimo priėmimo teisę ir paliekant daugiau erdvės valstybių valiai, o kartu ir valstybių suverenitetui, t.y. atsisakyti „*opt - in*“ sistemos nuostatų.²⁶, nes taip iš esmės būtų gana stipriai pakeistas *pacta tertiis* principo taikymas.

Daug diskusijų ir pasiūlymų sukėlė „*trigger*“ mechanizmo sistema (autorės nuomone, būtų tikslinga pateikti lietuvišką šio termino atitikmenį – „iniciatyvinis mechanizmas“, atsižvelgiant į tai, kad ši sąvoka atspindi tarptautinio baudžiamojo tyrimo inicijavimo (pradžios) procesus), kurioje netgi buvo bandoma suteikti teisę nukentėjusiesiems pateikti skundą tiesiogiai teismui, nedalyvaujant valstybei arba suteikti teisę prokurorui atlikti tyrimą savo iniciatyva *proprio motu*, be valstybės pateikto skundo.²⁷ Galiausiai, be kitų diskutuotinių klausimų buvo sutarta atsisakyti prigimtinės jurisdikcijos termino, kadangi nebuvo iki galo aiškiai nuspręsta, ar šis terminas gali būti naudojamas tik valstybėms Statuto narėms, ar ir trečiosioms valstybėms. Šis terminas bendru sutarimu buvo pakeistas į „automatinės jurisdikcijos“ terminą, kuris lietuviškai būtų tik valstybės nars, kadangi valstybės, prisijungdamos prie Statuto, automatiškai priima teismo jurisdikciją, be papildomos būtinybės taikyti „*opt - in*“ sistemą.²⁸ Vokietija taip pat pateikė ir „universalios jurisdikcijos“ terminą, vėliau sulaukusį plačių diskusijų Konferencijoje.

²⁴ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr.50/46 1995 gruodžio 11. www.un.org/documents/ga/res/50/a50r046.htm; prisijungimo laikas: 2006-05-25.

²⁵ Žr. Paruošiamojo Komiteto ataskaita, I tomas (Paruošiamojo komiteto protokolai kovo-balandžio ir rugpjūčio mėn. 1996) ir II tomas (Pasiūlymų kompiliacija) // Jungtinių Tautų Doc. A/51/22, 1996.

²⁶ Report of Ad hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court, United Nations General Assembly Official Records, Fiftieth session, supplement no.22, A/50/22 (1995). P. 91-101.

²⁷ Ten pat. P.102-111.

²⁸ Žr. Wilmshurst E. Jurisdiction of the Court. International Criminal Court. The making of Rome Statute. Issues, negotiations, results. Ed. by Roy S.Lee – Hague: Kluwer Law International, 1999. P. 130-132.

Taigi, apibendrinant galima pasakyti, kad Komitetas buvo iš esmės produktyvus²⁹ ir gana drąsiai teikė pasiūlymą įgyvendinti Tarptautinio Baudžiamojo Teismo viziją, artimiausią universaliai jurisdikcijai, tačiau pasiūlymas įtvirtinti universalumo principą (kurį aptarsime sekančiuose šio skyriaus dalyse) nesukėlė entuziastingo pritarimo, tad projekto rengėjai buvo priversti grįžti prie ne tokio drąsaus ir novatoriško projekto.

1996 m. įvykusiose Komiteto sesijose panašiai sutariančios valstybės išreiškė savo aiškų siekį, kad diplomatinė konferencija įvyktų kuo greičiau, kol galiausiai Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1996 m. gruodžio 17 d. rezoliucija Nr.51/207³⁰, nusprendė, kad konferencija Statuto priėmimui turi įvykti Italijoje 1998 metų vasarą, o vėliau 1997 m. gruodžio 15 d. Rezoliucija Nr.52/160³¹ buvo nuspręsta, kad Konferencija vyks Romoje 1998 m. liepos 15-17 dienomis. 1998 m. Komisija, jos vadovo A. Boso iniciatyva buvo susirinkusi į keletą neoficialių susitikimų, tam, jog būtų išvengta galimų neatitikimų ir normų pasikartojimo, kol galiausiai 1998 m. balandžio 3 d. paskutinėje Komiteto sesijoje buvo patvirtintas galutinis Romos Statuto projekto tekstas, vėliau pateiktas konferencijai 1998 m. liepą Romoje.³²

1.2.3. Derybos dėl Teismo jurisdikcijos nuostatų Romos konferencijoje

1998 m. birželio 15 d. Romoje buvo atidaryta Tarptautinio Baudžiamojo Teismo diplomatinė konferencija, kurią legendine fraze pradėjo Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius Kofi Ananas, teigdamas, “jog Tarptautinis Baudžiamasis Teismas yra vilties dovana ateinančioms kartoms”³³.

Konferencijoje dalyvavo 160 valstybių. Svarbiausias konferencijos organas – Visumos komitetas (angl. - „*Whole Committee*“), kuriam vadovavo P. Kirsch iš Kanados, dabartinis Tarptautinio Baudžiamojo Teismo pirmininkas. Būtent šiame komitete vyko diskusijos dėl esminių klausimų, tokių kaip Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcijoje esančių nusikaltimų sąrašas ir nusikaltimų apibrėžimai, jurisdikcinė sistema ir papildomos jurisdikcijos principas. Šie klausimai ir buvo politiškai jautriausi.³⁴

Darbas dėl galutinių Statuto nuostatų vyko dviem etapais: iš pradžių buvo organizuojami vieši Visumos komiteto susitikimai, kuriuose valstybės galėjo išreikšti pritarimą ar pirmenybę vienoms ar kitoms normoms. Tuo pat metu 15 koordinatorių, kurių kiekvienas dirbo su konkrečia Statuto dalimi, konsultavo valstybių delegacijas dėl įmanomų kompromisų

²⁹von Hebel H. A. M. An international criminal Court – a historical perspective in Reflections on the International Criminal Court. Ed. by Herman A. M. von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. - The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999. P.34.

³⁰www.un.org/documents/ga/res/51/a51r207.htm; prisijungimo laikas: 2006-10-23;

³¹www.un.org/ga/documents/gares52/res52160.htm; prisijungimo laikas: 2006-10-23;

³²Jungtinių Tautų doc. A/CONF.183/2/Add.1, 1998 m. balandžio 14.

³³<http://www.un.org/law/icc/general/overview.htm>; prisijungimo laikas: 2006-10-23;

³⁴von Hebel H. A. M. An international criminal Court – a historical perspective in Reflections on the International Criminal Court. Ed. by Herman A. M. von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. - The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999. P.36.

visais išskylančiais klausimais. Derybos vyko taip intensyviai, kad galutinis oficialus dokumentų paketas buvo pristatytas tik paskutinę konferencijos dieną.

Ankstesnis Vokietijos pasiūlytas universalios jurisdikcijos pasiūlymas buvo modifikuotas pagal Korėjos pasiūlymą dėl būtinų sąlygų Teismo jurisdikcijos įgyvendinimui. Pasiūlymas apėmė automatinę jurisdikciją valstybėms narėms ir leido Teismui įgyvendinti jurisdikciją dėl valstybių, kurios nėra Statuto narės tuo atveju, jei bent viena iš toliau išvardintų valstybių yra Statuto narė arba yra davusi sutikimą *ad hoc*: teritorijos valstybė (angl. – „*territorial state*“), laisvės atėmimo valstybė (angl. – „*custodial state*“), kaltinamojo asmens pilietybės valstybė arba valstybė, kurios pilietis yra nukentėjęsysis.³⁵ Dėl šio klausimo delegacijų nuomonės išsiskyrė ginčijantis, ar yra reikalingas tokiu atveju valstybės, kuri nėra Statuto narė, sutikimas.

Kita konferencijos narių dalis palaikė „*opt - in*“ sistemą, pagal kurią valstybės, kuri nėra Statuto narė, sutikimas buvo būtinas tam, kad Teismas galėtų nagrinėti bylą. Tačiau buvo visuotinai sutarta, kad valstybės narės turi teisę pateikti bylą teismui, bei visuotinai sutarta tuo klausimu, jog Jungtinių Tautų Saugumo Taryba turi teisę perduoti nagrinėti Teismui atskiras situacijas. Dėl prokuroro teisės *proprio motu* vis dar buvo ginčijamasi, tačiau didžioji dalis palaikė tokios teisės įtvirtinimą Statute.

Galima paminėti, kad kai kurios valstybės, tame tarpe ir JAV, paskutinę akimirką bandė inicijuoti pakeitimus dėl teismo jurisdikcijos (dėl Statuto 12 straipsnio). JAV ypač griežtai pasisakė prieš Statuto projekte išdėstytą poziciją dėl jurisdikcijos ir bandė pakeisti Statuto projektą pateikdama du pasiūlymus:

- pirmasis, kad yra būtinas valstybės ne narės – t.y. teritorinės valstybės arba pilietybės valstybės sutikimas tam, kad teismas įgytų jurisdikciją;
- antrasis – konkretizavo pirmąjį ir patikslino, kad gerbiant valstybes, kurios nėra Statuto narės, teismas turėtų jurisdikciją veiksams, atliktiems tokios valstybės teritorijoje arba atliktiems šios valstybės pareigūnų, jų tarnybos vykdymo metu ir valstybei tai pripažįstant kaip tarnybos vykdymą, tik tuo atveju, kai valstybė priimtų Teismo jurisdikciją *ad hoc*.

Tokiu bandymu JAV dar kartą akivaizdžiai parodė, kad jos netenkina Konferencijos daugumos parengtas Statuto projektas, ji nesutiks pasirašyti Statuto bei apskritai išreiškė gana skeptišką požiūrį į Tarptautinį Baudžiamąjį Teismą kaip siekiantį tapti universalia institucija.

Tokie mėginimai sužlugdyti konferenciją buvo atmesti daugumos ir galiausiai Statutas buvo priimtas balsuojant 120 - už, 7 - prieš (JAV, Izraelis, Libija, Kataras, Jemenas ir Alžyras, Rusija, Kinija) ir 21 susilaikius.

³⁵ Proposal of Corea , A/CONF.183/C.1/L.6 1998. Article 8.

1998 m. liepos 18 d. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas pateiktas pasirašymui. Tą dieną Statutą pasirašė 27 valstybės. Aktyviausiai Statutas buvo ratifikuojamas 2000 - 2001 metais, o 2006 m. gruodžio 1 d. Statutą buvo pasirašiusios 139 valstybės.³⁶

Taigi, galutinis Romos Statuto straipsnių dėl jurisdikcijos variantas buvo patvirtintas Romos Konferencijoje ir yra įtvirtintas dabar galiojančiame Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute, kurį žemiau aptarsime.

1.2.4. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute įtvirtina jurisdikcija.

Jurisdikcijos normas galima laikyti pagrindinėmis ir svarbiausiomis, sukėlusiomis daugiausia diskusijų tiek Tarptautinės teisės komisijoje, tiek *ad hoc* Komitete, tiek Romos konferencijoje. Tačiau tarptautinė bendruomenė iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įsteigimo niekada nemėgino įsteigti tribunolo su tokia bendra kompetencija ir plačiu taikymu.

Pavyzdžiui, Niurnbergo tribunolas įgyvendino savo jurisdikciją „teisti ir bausti asmenis, kurie, veikdami Europos Ašies valstybių interesais arba kaip individualiai, arba kaip organizacijų nariai, įvykdė nusikaltimus, patenkančius į Tribunolo pagrindinę jurisdikciją.“³⁷ Taigi, šio tribunolo jurisdikcija pati savaime buvo *asmeninė*, t.y. asmenims. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai jurisdikcija yra apribota nusikaltimais, kurie buvo įvykdyti buvusios Jugoslavijos teritorijoje iki 1991 metų.³⁸ Taigi, pastarojo tribunolo jurisdikcija gali būti aiškiai laikoma *teritorinio* pobūdžio. Tuo tarpu Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai jurisdikcija gali būti išskiriama į kelias rūšis: jurisdikcija nusikaltimams, įvykdytiems Ruandoje 1994 metais (*teritorinė* jurisdikcija ir *temporis (laiko)* jurisdikcija kartu) bei jurisdikcija nusikaltimams, kuriuos kaimyninėse valstybėse įvykdė Ruandos piliečiai (*personalinė* jurisdikcija)³⁹.

Tačiau svarbiausias skirtumas tikriausiai galėtų būti išskiriamas kaip tas, jog Tarptautinis Baudžiamasis Teismas buvo įkurtas vadovaujantis daugelio valstybių bendru sutarimu, išreikšta valia tų, kurie patys bus to paties Teismo jurisdikcijoje. Būtent šios šalys susitarė, kad į Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją patenka nusikaltimai, kurie bus įvykdyti šių valstybių teritorijose arba kuriuos įvykdys šių valstybių piliečiai. Taigi, ši jurisdikcija gali būti laikoma Statuto pagrindu ir kartais klaidingai vadinama universalia jurisdikcija (universalios jurisdikcijos sampratą ir jos interpretavimą aptarsime sekančiuose skyreliuose).

³⁶ šaltinis: <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterXVIII/treaty10.asp>, prisijungimo laikas 2005 -12-03.

³⁷ Susitarimas dėl pagrindinių Europos ašies valstybių karo nusikaltėlių persekiojimo ir baudimo bei Tarptautinio karinio tribunolo Chartijos sukūrimo. 1951, 82 UNTS 279, 6 str.

³⁸ Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai Statutas, Jungtinių Tautų Doc. S/RES/827, Priedas.

³⁹ Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Ruandai Statutas, Jungtinių Tautų Doc. S/RES/955, Priedas.

Kai kurių valstybių atstovai dar ir dabar kritikuoja Romos Statutą, bandydami įteigti, kad Statutas pažeidžia nacionalinį suverenitetą per labai plačią jurisdikciją. Taip pat teigiama, kad Statute įtvirtinta universali jurisdikcija nepriimtina valstybėms. Todėl dažnas sąvokos „automatinė, universali jurisdikcija“ vartojimas sukūrė papildomą sąmyšį apie tikslią naujojo teismo jurisdikcijos apimtį.⁴⁰ Lygiai tiek pat diskusijų ir sumaišties įneša teiginiai, kad Jungtinių Tautų Saugumo taryba užima per stiprias pozicijas Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme ir kartu teigia, kad Saugumo Tarybos galios perduoti bylas Teismui, taip pat sustabdyti Teismo tyrimą bei įpareigoti valstybes, kurios nėra Statuto narės, pasinaudojant Jungtinių Tautų Chartijos VII⁴¹ skyriumi, prieštarauja tarptautinei teisei.

Tačiau daugelis žymių teisės mokslininkų, prisidėjusių prie Statuto sukūrimo ir patvirtinimo (tokie kaip A. Bos, L. Arbour ir kt.⁴²) teigia priešingai, kad daugelis nuogąstavimų yra nepagrįsti, o teismo jurisdikcija pagrįsta *subsidiarumo* principu, todėl nepažeidžia ir negali pažeisti valstybių suvereniteto, negali prieštarauti valstybių valiai, taigi negali prieštarauti ir tarptautinių sutarčių teisės principams.

Tam, kad būtų geriau suprasta ar iš tiesų normos, įtvirtinančios Teismo jurisdikciją, neprieštarauja kitiems tarptautinės teisės principams, turime panagrinėti tarptautinės paprotinės teisės principo *pacta tertiis* esmę (tą atliksime sekančioje šio darbo dalyje), peržvelgti Statuto nuostatas dėl jurisdikcijos ir interpretuoti *pacta tertiis* principą Statuto kontekste bei išsiaiškinti ar tikrai Statute įtvirtintas universalios jurisdikcijos principas.

Romos Statuto 12 ir 13 straipsniuose įtvirtintos jurisdikcijos vykdymo prielaidos, kur nurodoma, kad:

„12 straipsnis. Jurisdikcijos vykdymo prielaidos

1. Valstybė, kuri tampa šio Statuto Šalimi, pripažįsta Teismo jurisdikciją 5 straipsnyje nurodytiems nusikaltimams.

2. 13 straipsnio a arba c dalių atžvilgiu Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją, jei viena ar keletas iš toliau nurodytų valstybių yra šio Statuto Šalys arba pagal 3 dalį pripažino Teismo jurisdikciją:

a) valstybė, kurios teritorijoje buvo padaryta tokia veika, arba, jei nusikaltimas buvo padarytas laive ar orlaivyje, valstybė, kurioje jis registruotas;

b) valstybė, kurios pilietis yra asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą.

⁴⁰ Arbour L. and Bergsmo M. *Conspicuous absence of Jurisdictional overreach*. Reflections on the International Criminal Court. Ed.by Herman A.M.Von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. – The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999. P.129.

⁴¹ Žr. Charter of the United Nations // www.un.org/about/charter: prisijungimo laikas: 2006- 02-20. VII skyrius.

⁴² Žr. Arbour L. and Bergsmo M. *Conspicuous absence of Jurisdictional overreach*. Reflections on the International Criminal Court. Ed.by Herman A.M.Von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. – The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999. P.129; Gillhoff Nikola. National State and International Criminal Justice-how much sovereignty has to be transfered? In Roy L. S. *The International Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results* - Hague : Kluwer Law International, 2002. P.96-98.

3. Jeigu pagal šio straipsnio 2 dalį prireikia, kad valstybė, kuri nėra šio Statuto Šalis, pripažintų Teismo jurisdikciją, ši valstybė sekretoriui įteikiamu pareiškimu gali pripažinti Teismo jurisdikciją tokio nusikaltimo atžvilgiu. Pagal Statuto 9 dalies nuostatas pripažįstanti Teismo jurisdikciją valstybė nedelsdama ir be jokių išlygų bendradarbiauja su Teismu.“

„13 straipsnis. Jurisdikcijos vykdymas

Vadovaudamasis šio Statuto nuostatomis Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją bet kurio 5 straipsnyje nurodyto nusikaltimo atžvilgiu, jei:

- a) dėl vieno ar kelių tokių nusikaltimų pagal 14 straipsnį į prokurorą kreipiasi valstybė, Statuto Šalis;
- b) dėl vieno ar kelių tokių nusikaltimų į prokurorą kreipiasi Saugumo Taryba, vadovaudamasi Jungtinių Tautų Organizacijos Chartijos VII skyriumi; arba
- c) pagal 15 straipsnį prokuroras yra pradėjęs tokio nusikaltimo tyrimą.“⁴³

Romos Statute yra padaromas skirtumas tarp dviejų tarpusavyje susijusių sąvokų – *jurisdikcijos* ir *priimtimumo*.

Pagal Williams A. Schabas⁴⁴ - jurisdikcija nurodo Teismo veiksmų teisinius kriterijus, kurie išreiškiami per:

- nusikaltimo dalyką (*ratione materiae* jurisdikcija);
- nusikaltimo laiką (*ratione temporis* jurisdikcija);
- nusikaltimo vietą (*ratione loci* jurisdikcija);
- nusikaltimo vykdytoją (*ratione personae* jurisdikcija).

Tuo tarpu priimtimumo klausimas iškyla sekančioje stadijoje, kurioje siekiama nustatyti ar klausimai, kuriuos spręsti Teismas turi jurisdikciją, gali būti nagrinėjami Teisme. Taigi, jurisdikcijos klausimas liečia Teismo sprendimą dėl konkrečios situacijos, kurioje buvo padarytas nusikaltimas, kai tuo tarpu sprendžiant priimtimumo klausimą, Teismo baudžiamasis persekiojimas turėtų būti pažengęs tiek toli, kad būtų galima identifikuoti, nustatyti konkretų atvejį.⁴⁵ Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Teismas visais atvejais privalo įsitikinti, jog turi jurisdikciją nagrinėti konkrečią bylą, nesvarbu, ar šalys iškeltų šį klausimą, ar ne. Tuo tarpu bylos priimtimumo klausimas gali būti ir nesprenžiamas ir yra fakultatyvinis.⁴⁶

Atsižvelgiant į tai, kad mūsų darbe Romos Statutas yra nagrinėjamas tarptautinės sutarčių teisės ir *pacta tertiis* principo kontekste, trumpai aptarsime *ratione materiae* bei *ratione temporis*, tačiau toliau koncentruosimės į *ratione loci* ir *ratione personae* jurisdikcijas, kadangi šios jurisdikcijos yra tiesiogiai susijusios su santykiu tarp valstybių Statuto narių ir trečiųjų

⁴³ Pilnas tekstas taip pat pateikiamas prieduose Nr.2 ir Nr.3 prie baigiamojo darbo.

⁴⁴Schabas William A. An Introduction to the International Criminal Court. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P.69.

⁴⁵ Philips Ruth B. The international Criminal Court Statute: Jurisdiction and Admissibility. – Amsterdam: Springerlink Netherlands, 1999. P.77.

⁴⁶ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas // Valstybės žinios. 2003, Nr.49 – 2165. 19 str. 1 dalis.

valstybių, vykdančių baudžiamąjį persekiojimą už Romos Statute apibrėžtus nusikaltimus (*ratione materiae*).

1.2.4.1. *Ratione materiae* jurisdikcija

Statute įtvirtinti nusikaltimai, kurie visuotinai pripažįstami nusikaltimais, kai kurių autorių įvardijamais kaip padarytais pažeidžiant imperatyvias tarptautinės teisės normas *jus cogens*.⁴⁷ Statuto antrojoje dalyje „Jurisdikcija, priimtumas ir taikoma teisė“ (Statuto 5-8 straipsniai) yra išdėstytas išsamus sunkių nusikaltimų sąrašas, kurie patenka į Teismo jurisdikciją. Tai labai smulkus nusikaltimų sąrašas, kokio anksčiau nebuvo tarptautinėse sutartyse, pateiktas su išplėstinėmis nusikaltimų sudėtimis, jų padarymo būdais. Tai yra:

- 1) genocido nusikaltimai;
- 2) nusikaltimai žmoniškumui;
- 3) karo nusikaltimai;
- 4) agresijos nusikaltimas;
- 5) pagal kai kuriuos autorius – nusižengimai teisingumo įgyvendinimui (angl. – „*offences against the administration of justice*“).⁴⁸

Šie nusikaltimai – tarptautinės bendruomenės susirūpinimo objektas. Todėl nustatius, kad yra pagrindas kilti baudžiamajai atsakomybei – *ratione materiae*, turi būti pereinama prie papildomų sąlygų, kurias būtina išpildyti įgyvendinant jurisdikciją.

1.2.4.2. *Ratione temporis* jurisdikcija

Romos Statuto 11 straipsnyje nurodyta jurisdikcija *ratione temporis*:

„1. Teismo jurisdikcijai priklauso tik nusikaltimai, padaryti po šio Statuto įsigaliojimo.

2. Jei valstybė šio Statuto Šalimi tampa po jo *įsigaliojimo* dienos, Teismas gali vykdyti jurisdikciją tik nusikaltimų, padarytų po šio Statuto įsigaliojimo tai valstybei, atžvilgiu, jei ši valstybė nepadarė pareiškimo, kaip numatyta 12 straipsnio 3 dalyje.“

Tai reiškia, kad teismas yra ne retrospektyviai taikanti teisė institucija ir savo jurisdikciją įgyvendina tik nuo dienos, kada konkrečioje valstybėje įsigaliojo Romos Statutas. Susidarius situacijai, kada Romos Statutas jau galioja, tačiau valstybė narė jį ratifikavo (ar prie jo prisijungė kitais būdais) vėliau, tokiam laikotarpiui norint taikyti Teismo jurisdikciją, yra būtinas valstybės narės pareiškimas. Žinoma, yra galimi ir kiti Statute numatyti pagrindai, kuriuos pritaikius galima taikyti teismo jurisdikciją ir nusikaltimams, įvykdytiems iki įsigaliojant Statutui konkrečioje valstybėje (pvz., perdavus bylą Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos iniciatyva). Atkreiptinas dėmesys, kad Statuto 24 straipsnis, nurodantis, kad „niekas baudžiamąja tvarka

⁴⁷ Žr. Žilinskas J. Nusikaltimai, esantys Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijoje. Knyga konferencijai Tarptautinis baudžiamasis teisingumas. – Vilnius: ELSA, 2002. P.13.; Taip pat de Than C. and Shorts E. International criminal law and human rights. - London: Thomson, Sweet and Maxwell, 2003. P.320.

⁴⁸ Schabas William A. An Introduction to the International Criminal Court. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P.69.

neatsako už elgesį iki Statuto įsigaliojimo“, yra glaudžiai susijęs su minėtu 11 straipsniu ir projekto ruošimo metu netgi buvo siūloma šias nuostatas sudėti į vieną straipsnį.⁴⁹ 11 straipsnyje nurodyta išimtis, kada teismas gali taikyti jurisdikciją valstybei, o taip pat valstybei net ir ne Statuto dalyvei padarius atitinkamą pareiškimą *ad hoc* dėl konkrečių nusikaltimų pagal Statuto 12(3) straipsnį. Tačiau bet kokių atveju, Teismas negalėtų vykdyti baudžiamojo persekiojimo už nusikaltimus, kurie įvykdyti dar iki Romos Statuto įsigaliojimo, t.y. pagal Statuto 13(b) straipsnį – iki 2002 liepos 1 d. Tačiau tai nereiškia, kad tarptautinė bendruomenė lieka abejinga nusikaltimams, įvykdytiems iki minėtos datos. Priešingai, ruošiant Statuto projektą buvo pabrėžta, kad už šiuos nusikaltimus teisingumą turi įgyvendinti nacionaliniai teismai⁵⁰ arba kitos tarptautinio pobūdžio institucijos, pavyzdžiui kaip specialusis teismas Siera Leonei, įsteigtas vadovaujantis Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija.⁵¹

Be to, *ratione temporis* jurisdikcija yra glaudžiai susijusi su *nullum crimen nulla poena sine lege* principu, kuris įtvirtintas Statuto 22 ir 23 straipsniuose. Atitinkamai 22(1) straipsnyje įtvirtinta, kad „Pagal šį Statutą asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jei tiriamas elgesys padarymo metu nėra pripažįstamas nusikaltimu, kuris patenka į Teismo jurisdikciją.“ Tačiau ši norma reikalinga aiškinant situacijas, kada valstybė padaro pareiškimą *ad hoc*, pripažindama jurisdikciją nusikaltimams, padarytiems praeityje, o kaltinamasis ginčija, kad nusikaltimai, nurodyti Statuto 6, 7, 8 straipsniuose nėra pripažįstami tarptautinės paprotinės teisės dalimi, todėl Teismas negali jo teisti retrospektyviai pagal 22 ir 23 straipsnius. Tačiau Europos žmogaus teisių teismas nustatė naujus standartus dėl retrospektyvių nusikaltimų, nurodydamas, kad „nusikaltimą darantis asmuo turi suvokti, jog jo vykdoma veika yra nusikalstama, todėl net retroaktyviai gali būti vertinama kaip nusikalstama⁵². Tad Teismo prokuroras gali pasinaudoti tokia motyvacija, nes dar iki įsigaliojant Statutui konkrečioje šalyje, asmenys yra pakankamai informuoti, jog žinotų, kad už jų vykdomas veikas gali būti baudžiama, pasinaudojant Statuto 12 (3) straipsnio nuostatomis. Tai tik patvirtina stiprėjančią pagarbos žmogaus teisėms tendenciją, suteikiančią galimybę į teisinius santykius žvelgti ne taip formaliai⁵³. Todėl darytina išvada, kad nors bendrasis Statute įtvirtintas principas – *ratione temporis* nėra taikomas atgaline data (retroaktyviai), t.y. tik nusikaltimams, įvykdytiems po Romos Statuto įsigaliojimo, tačiau *ad hoc* situacijose pripažinus jurisdikciją, retroaktyvumas aiškinamas gana lanksčiai.

1.2.4.3. *Ratione loci* jurisdikcija

⁴⁹ Per S. International Criminal Law Perspectives in Lee Roy S. The international Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results - Hague : Kluwer Law International, 2002.P.189-216. P.197.

⁵⁰ Schabas William A. An Introduction to the International Criminal Court. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P.69-70.

⁵¹ UN Doc. S/RES/2000/1315.

⁵² Žr. „*CR v. United Kingdom*“ // // 20190/92 [1995] ECHR 51 (22 November 1995). Paras 33-34.

⁵³ Diskusinis klausimas dėl teismo jurisdikcijos taip pat buvo kilęs ir dėl besitęsiančių nusikaltimų.

Romos Statuto 12(2) str. nurodyta, kad Teismas turi jurisdikciją nusikaltimams, įvykdytiems valstybės barės teritorijoje, nepaisant to, kokia yra nusikaltimą padariusio asmens pilietybė. Tai yra:

„2. 13 straipsnio a arba c dalių atžvilgiu Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją, jei viena ar keletas iš toliau nurodytų valstybių yra šio Statuto Šalys arba pagal 3 dalį pripažino Teismo jurisdikciją:

a) valstybė, kurios teritorijoje buvo padaryta tokia veika, arba, jei nusikaltimas buvo padarytas laive ar orlaivyje, valstybė, kurioje jis registruotas;“

Teismas taip pat turi jurisdikciją nusikaltimams, padarytiems teritorijoje tos valstybės, kuri padaro *ad hoc* pareiškimą dėl teismo jurisdikcijos arba kai yra tai yra nurodoma Jungtinių Tautų Saugumo tarybos. Ir galiausiai Tarptautinis Baudžiamasis Teismas turi jurisdikciją nusikaltimams pagal 1948 m. Genocido Konvenciją, kurie buvo įvykdyti valstybės narės teritorijoje.

Teritorijos sąvoką yra būtina apibrėžti taikant baudžiamąją atsakomybę. Teritorijos sąvoka apima ne tik valstybės teritoriją, bet apima ir nusikaltimus, įvykdytus laive ar orlaivyje, kurie yra registruoti toje valstybėje. Atitinkamai, tai turėtų apimti ir oro erdvę virš valstybės teritorijos, taip pat teritorinius vandenius bei išimtinę ekonominę zoną.⁵⁴ Bet tikroji teritorijos apimtis iš tiesų nėra iki galo aiški. Iki šiol praktikoje nėra naudingos teisminės praktikos dėl teritorijos sąvokų, tiek, kiek tai liečia baudžiamuosius tribunolus. Todėl atsakymas į šį klausimą turėtų būti randamas nacionalinėse sistemose, net jei ir šios sąvokos kvalifikavimas skirtingose valstybėse skirtingi. Daugelis valstybių yra linkę išplėsti teritorinės jurisdikcijos sąvoką, įtraukiant nusikaltimus, kurie daro įtaką (angl. – „*create effects*“) valstybių teritorijai. Kita vertus, Statutas nutyli apie tokios jurisdikcijos efekto išplėtimo galimybę, tad pagrįstai galima teigti, kad Statuto 12 straipsnis yra suformuluotas griežtai ir negali daryti išimčių iš pateiktos teritorijos sąvokos.⁵⁵

Tačiau tuo pačiu neatmetama galimybė, kad patys Tarptautinio Baudžiamojo Teismo teisėjai imsis apibrėžti, kur yra teritoriją nustatančius ribos ir kas turi teisę į specifines teritorijas (pvz., būtų komplikotas Palestinos ir Izraelio atvejis). Taip pat galima atkreipti dėmesį, kad kai kurios valstybės yra padariusios išlygas dėl Statuto taikymo konkrečioms jų teritorijų dalims (pavyzdžiui Danija yra padariusi išlygą dėl Grenlandijos ir Farerų salų). Tačiau net ir tokiu atveju, esant būtinybei, Teismas galėtų pritaikyti analogiją iš panašios bylos (pvz., *Loizidou v. Turkija*⁵⁶) ir pripažinti tokį pareiškimą kaip neteisėtą išlygą, nesukeliantią teisinių pasekmių, todėl suteikiančią Teismui galimybę pagal Statuto 120 straipsnį, įgyvendinti savo jurisdikciją ir minėtose teritorijose.

⁵⁴ Žr. Schabas William A. *An Introduction to the International Criminal Court*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.P.78-79.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ *Loizidou v. Turkey* (Preliminary objections) // 15318/89 [1995] ECHR 10 (23 March 1995).

1.2.4.4. *Ratione personae* jurisdikcija

Teismas taip pat turi jurisdikciją valstybių narių piliečiams, kurie yra kaltinami Statute nurodytų nusikaltimų padarymu, pagal Statuto 12 (2) (b) straipsnį, kuriame nurodoma, kad :

„ 2. 13 straipsnio a arba c dalių atžvilgiu Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją, jei viena ar keletas iš toliau nurodytų valstybių yra šio Statuto Šalys arba pagal 3 dalį pripažino Teismo jurisdikciją: <...>

b) valstybė, kurios pilietis yra asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą.“

Vėlgi, teismas gali įgyvendinti jurisdikciją asmenims, kurie yra valstybių, neprisijungusių prie Statuto, piliečiai, tada, kai tokios valstybės padaro pareiškimą dėl jurisdikcijos priėmimo *ad hoc*⁵⁷ arba vadovaujantis Saugumo Tarybos sprendimu.⁵⁸ Jurisdikcijos nustatymas nusikaltusio asmens pilietybės principu buvo mažiausiai prieštaringa jurisdikcijos forma Romos konferencijoje. Tačiau problemų gali kilti Teismui nustatant pilietybės sąvoką. Vadovaujantis tarptautinės viešosios teisės principais, Teismas turėtų nustatyti ar asmens ryšiai su konkrečia valstybe yra tvirti ir betarpiškai susiję (angl. – „*genuine and substantial*“) ir įsitikinti, kad valstybės su jos piliečiu nesieja tik formalūs ryšiai ir nesąžiningas, apsimestinis pilietybės suteikimas⁵⁹.

Panašios nuostatos dėl pilietybės sutinkamos ir Niurnbergo chartijoje bei 1948 m. Genocido Konvencijoje, o taip pat Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute, kur teigiama, kad nacionalinės ar tarptautinės teisės suteikiami imunitetai ar kitokia apsauga, siekiant apsaugoti asmenis nuo baudžiamojo persekiojimo, neturi jokios teisinės galios Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme.⁶⁰ Tradiciškai, imunitetų suteikimas įgyvendinamas dviem būdais:

- per valstybių konstitucijas arba įstatymus, suteikiant valstybės vadovams ir vyriausybės pareigūnams arba išrinktiems atstovams imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo;
- pagal tarptautinę paprotinę teisę ir tarptautines sutartis, einantys pareigas valstybės vadovai, užsienio reikalų ministrai bei diplomatai negali būti persekiojami kitų valstybių teismuose.

Todėl kai kurios valstybės turėjo atlikti tam tikrus pakeitimus, suderinant imunitetų ir apsaugos sistemą su Romos Statutu. Tačiau 2002 m. Arešto orderio byla sukėlė didelį atgarsį tarptautinėje bendruomenėje, paskatindama diskusijas ir nerimą dėl aukščiausių valstybės pareigūnų baudžiamojo persekiojimo ir, vėlgi, paties Tarptautinio Baudžiamojo Teismo vaidmens. Minėtoje byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas pripažino, kad buvęs ar einantis pareigas užsienio reikalų ministras neturės imuniteto prieš tarptautinį baudžiamąjį tribunolą, tokį

⁵⁷ Pagal Statuto str. 12 (3); Rules of Procedure and evidence, UN Doc. PCNICC/2000/INF/3/Add.1, Rule 44.

⁵⁸ Pavyzdžiui Jungtinių Tautų saugumo Tarybos Rezoliucija Nr.955, ST įsteigė *ad hoc* tribunolą su jurisdikcija dėl Ruandos piliečių.

⁵⁹ *Nottebohm case* (Secon phase), Judgement of 6 April // 1955, ICJ Reports.; <http://www.icj-cij.org/icjwww/iddecisions/isummaries/ilgsummary550406.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-14.;

⁶⁰ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas // Valstybės žinios. 2003, Nr.49 – 2165. Str. 27.

kaip Tarptautinis Baudžiamasis Teismas.⁶¹ Vis dėlto, teismas nelaikė, kad Statuto 27 straipsnis yra pagrindas laikyti, kad einantys vadovaujančias pareigas asmenys arba panašūs pareigūnai, tokie kaip užsienio reikalų ministrai nėra saugomi tradicinių imunitetų pagal tarptautinę paprotinę teisę.⁶² Todėl imunitetai, kurie yra pripažįstami tarptautinėje paprotinėje teisėje turi būti pripažįstami galiojančiais ir vykdančiais baudžiamąjį persekiojimą Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme.

Atkreiptinas dėmesys, kad ir Statute yra įtvirtinta išimtis, galinti apginti tam tikras kategorijas asmenų nuo baudžiamojo persekiojimo. Pagal Statuto 98(1) straipsnį Teismas neturi teisės reikalauti išduoti asmenį ar suteikti paramą Teismui tuo atveju, kai prašymas yra nesuderinamas su prašomos valstybės įsipareigojimais pagal tarptautinę teisę, tiek, kiek tai liečia trečiąją valstybę, nebent tokia trečioji valstybė dėl to pateiktų savo sutikimą. Pasak W.A. Schabas, diplomatiniai imunitetai įeina į šią kategoriją.⁶³ Tai reiškia, kad nepaisant to, kad valstybė narė negali suteikti apsaugos savo valstybės vadovui arba užsienio reikalų ministrui nuo persekiojimo Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme, tačiau Teismas negali reikalauti valstybės bendradarbiauti išduodant ar atliekant kitus veiksmus dėl trečiosios valstybės. Tad niekas iš esmės negali sulaikyti valstybės nuo tokių veiksmų ir jeigu pareigūnas yra atiduodamas Teismo žinion, jis įgyja tokį patį statusą kaip ir visi kiti kaltinamieji.

Atitinkamai, Teismas negali reikalauti valstybės narės elgtis tokiu būdu, kad ji pažeistų savo įsipareigojimus pagal tarptautines sutartis su trečiąja valstybe ar valstybėmis. Iš tiesų Statuto 98(2) straipsnis buvo sukurtas siekiant užtikrinti, kad gana paplitusios sutartys, žinomos kaip „pajėgų statuso sutartys“ (angl. – „*status of forces - SOFA's*“) nebūtų susilpnintos arba neutralizuotos pagal Statutą. SOFA's sutartys yra naudojamos užtikrinti, kad taikos palaikymo pajėgos arba kariniai daliniai (angl. – „*troops*“), apsistoję užsienio valstybėse, nebūtų pavaldūs užsienio valstybių teismų jurisdikcijai. Išskirtinas JAV atvejis, kada Valstybės Saugumo Departamentas bandė (ir vis dar bando) iškreipti Statuto 98(2) straipsnio prasmę, sudarydami dvišales sutartis, pagal kurias visi Amerikos piliečiai įgytų apsaugą nuo Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcijos. Kai kurios valstybės, kurios kartu yra ir Statuto narės, neatsilaikė JAV spaudimui ir pasirašė tokio pobūdžio susitarimus.

⁶¹ Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium) // http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icoBE/icobejudgment/icobe_jjudgment_20020214.PDF; prisijungimo laikas: 2006-11-14.

Para.61.

⁶² Ten pat, para 58. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal šią bylą Tarptautinis Teisingumo Teismas peržiūri Lordų Rūmų sprendimą Pinočeto byloje: R. v. Bow Street Stipendiary Magistrate and others, ex parte Pinochet Ugarte // 1998. 4 All ER 897; 1998 3 WLR (Weekly Law Reports) 1456.

⁶³ Schabas William A. An Introduction to the International Criminal Court. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P.81

Romos Statute taip pat įtvirtinta, kad Teismas neturi jurisdikcijos asmenims, kurie nusikaltimo padarymo metu buvo jaunesni nei 18 metų amžiaus.⁶⁴ Ši nuostata yra nepaprastai aiški, nors Paruošiamajame Komiteje ir Konferencijos metu dėl jos buvo tuščiai ir daug diskutuojama.⁶⁵

Taigi, apibendrinant visus aukščiau išdėstytus jurisdikcijos įgyvendinimo pagrindus ir prielaidas, galima teigti, kad Romos Statuto rengėjai galiausiai sukūrė ne tokią paprastą sistemą, kuri, aiškinant labai formaliai, visiškai neatitinka universalios jurisdikcijos principų. Tačiau pasitelkiant papildomas priemones, tokias kaip teisminė praktika, plėtojama kitų tarptautinių institucijų, taip pat valstybių praktikos formuojama *opinio juris*, leidžia teigti, kad siekiant Romos Statuto tikslų, jame įtvirtintos normos nėra aiškinamos statiškai ir formaliai. Tam, kad Teismo jurisdikciją būtų įgyvendinama kuo universaliau, buvo nustatyti platus, tačiau gana konkretus subjektų, kurie gali inicijuoti baudžiamąjį procesą, ratas. Persekiojimo procedūros iniciavimas aptariamas kitame poskyryje.

1.2.5. Iniciatyvinis mechanizmas

Atsižvelgiant į tai, kad Teismas negali įgyvendinti ir neįgyvendina universalios jurisdikcijos, iniciatyvinis mechanizmas yra reikalingas tam, kad būtų pradėtas bet kokio pobūdžio baudžiamasis persekiojimas.

Statuto 13 straipsnis nustato tris jurisdikcijos įgyvendinimo galimybes:

- jeigu Statuto narė pateikia konkrečią situaciją nagrinėjimui Teisme;
- jeigu Jungtinių Tautų Saugumo Taryba pateikia konkrečią situaciją Teismui pagal Jungtinių Tautų Chartijos VII skirsnio nuostatas;
- jeigu Teismo Prokuroras inicijuoja tyrimą dėl konkrečios situacijos.⁶⁶

Atsižvelgiant į tai, kad Saugumo Taryba turi teisę steigti tarptautinius tribunolus Jungtinių Tautų rėmuose, Saugumo Taryba iš esmės turi dar daugiau teisių perduoti nagrinėti konkrečias situacijas Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui (*a maiore ad minus*). Kita vertus, jos kompetencija dėl agresijos nusikaltimų vis dar yra neišspręsta iki galo. Be to, neatmetama galimybė, kad šių dviejų institucijų kompetencija gali kirstis, Saugumo Tarybai nagrinėjant atvejus pagal Jungtinių Tautų Chartijos VII skirsnį.⁶⁷

Kita vertus, svarbu paminėti, kad visada išlieka pavojinga tikimybė, kad Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narės pasinaudos jiems suteikta *veto* teise perduoti situaciją Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui. Šią situaciją Singapūro atstovai pasiūlė spręsti nustatant

⁶⁴ UN Doc. A/CONF.183/C.1/L.76/Add.3, P.3.

⁶⁵ Schabas W.A., ten pat.

⁶⁶ Žodis „situacijos“ yra vartojamas atsižvelgiant į tai, kad buvo sutarta, jog šis terminas yra labiau tinkamas ir mažiau politiškai, negu kad „nusikaltimai“ arba „bylos“.

⁶⁷ Gillhoff Nikola. National State and International Criminal Justice-how much sovereignty has to be transferred? In Roy L. S. *The International Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results* - Hague : Kluwer Law International, 2002. P.91-104.

„negatyviojo *veto* teisė“, t.y. tik tuo atveju, jei visi penki Saugumo Tarybos balsai yra „prieš“ tai, kad byla būtų perduota Teismui – byla neperduodama. Tokia nuostata buvo būtina, siekiant suteikti pusiausvyros tarp situacijos politizavimo iš Saugumo Tarybos pusės bei Teismo gebėjimo efektyviai įgyvendinti tikslus, kuriems jis buvo sukurtas.

Prokuroro *proprio motu* taip pat buvo sudėtingas klausimas. Pagal Statuto 15 straipsnį jis/ji gali inicijuoti tyrimą savarankiškai. Deja, asmens paskyrimas prokuroru taip pat yra gana politizuotas procesas. Tačiau proceso pradėjimas Prokuroro iniciatyva yra taip pat labai kompliktuotas⁶⁸ ir taip pat reikalauja valstybių narių bei ne narių valios. Pasak D. Scheffer, tokia sistema buvo nustatyta siekiant suteikti galimybę nacionalinėms jurisdikcijoms įgyvendinti teisingumą⁶⁹, tačiau daugelis stipraus Teismo šalininkų teigė, kad tokia sistema tik suteiks galimybę atidėlioti ir komplikuoti prokuroro darbą.

Proceso pradėjimas pagal valstybės šalies pareiškimą taip pat yra kompliktuotas ir apimantis daug žingsnių, nors ir keliais atžvilgiais paprastesnis, tačiau visgi, reikalaujantis milžiniškų pastangų.

Ir kaip pabrėžia N. Gilhoff, kad skirtumas tarp šių trijų būdų pradėti procesą Teisme, yra esminis. Jeigu situacija yra pateikiama Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos, Tarptautinis Teisingumo Teismas gali ir turi veikti nedelsiant.⁷⁰ Tad iš esmės, Jungtinių Tautų Saugumo tarybai yra suteiktos išskirtinės sąlygos reaguoti į susidariusią situaciją, tuo pačiu neatmetant galimybės, kad Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narės, pasinaudamos savo padėtimi, gali komplikuoti efektyvų ir savalaikį Teismo darbą. Todėl būtina aptarti Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos galios ribas bei galimą įtaką per *veto* teisę Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui.

1.3. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos *veto* teisė

Romos Statuto 16 straipsnyje nurodyta, kad :

„Joks tyrimas arba baudžiamasis persekiojimas, kaip nustatyta šiame Statute, negali būti pradėtas arba vykdomas dvylika mėnesių nuo to momento, kai Saugumo Taryba savo rezoliucijoje, priimtoje pagal Jungtinių Tautų Chartijos VII skyrių, to paprašo Teismo; Saugumo Taryba tokiomis pat sąlygomis gali dar kartą to paprašyti.“

Teigtina, kad tokio pobūdžio prašymas (angl. – „*request*“) teoriškai gali būti pateikiamas vėl ir vėl neribotą laiko tarpą. Todėl šis konkretus straipsnis gali turėti neigiamų pasekmių ne tik prokuroro atliekamiems veiksams, bet kartu ir viso Tarptautinio Baudžiamojo Teismo veiklai. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtame straipsnyje naudojama sąvoka „prašymas“

⁶⁸ Žr. Statuto 18 str. Pastaba, kad šis straipsnis parengtas iš esmės pagal JAV pateiktą pasiūlymą.

⁶⁹ Scheffer D. *Lecture at US pacific's Command International military operations and law conference in Honolulu, Hawaii*, February 23, 1999. P.91-104.

⁷⁰ Gillhoff Nikola. National State and International Criminal Justice-how much sovereignty has to be transferred? In Roy L. S. *The International Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results* - Hague : Kluwer Law International, 2002. P.91-104.

(*request*) kaip priešinga sąvoka terminui „nurodymas, įsakymas“ (*order*). Taip bandoma sušvelninti situaciją aiškinant minėtą sąvoką kaip suteikiančią galimybę Teismui atsisakyti vykdyti tokį prašymą tuo atveju, kai Teismas tiki, kad teisingumo vykdymo vardu tai yra būtina padaryti. Deja, tokio požiūrio laikymasis galėtų privesti prie nesutarimų tarp Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos bei Teismo.

Kaip teigia C. de Than ir E. Shorts, tokio atidėjimo tikslas yra suteikti galimybę Jungtinių Tautų Saugumo Tarybai derybų keliu taikiai išspręsti susidariusią situaciją nevykdant baudžiamojo persekiojimo ir neatliekant teismo tyrimo. Tačiau tokie veiksmai gali visiškai paralyžiuoti prokuroro darbą bei atitinkamai sumažinti prokuroro vaidmens galią. Veiksmai, vykdomi nuolatinių Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narių interesais ir iniciatyva, sudaro sąlygas įtariamiesiems asmenims imtis priemonių ir sunaikinti inkriminuojančius įkalčius, arba paveikti galimus liudytojus ar panašiai.

Viso to rezultatas yra tai, jog toks leidžiamas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos įsikišimas sunaikins esminius nepriklausomo, bešališko ir apolitiško proceso principus ir tikslus. Saugikliu šitoje situacijoje galima laikyti faktą, kad Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narės turi *veto* teisę, taigi, kaip teigia L.Yee tokio pobūdžio sprendimas gali būti priimamas tik pozityvia rezoliucija.⁷¹ Be to, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sprendimas dėl proceso turi būti susijęs su Jungtinių Tautų Chartijos VII skirsniu – grėsme taikai, agresija, t.t.

Tačiau Statuto 16 straipsnis tam tikra apimtimi buvo apeitas priimant 2002 m. liepos mėn. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1422⁷², kurioje nurodoma, kad „jeigu kyla atvejis, į kurį įtraukti dabartiniai ar buvę pareigūnai arba kitas personalas iš teikiančios pagalbą šalies, kuri nėra Romos Statuto narė, dėl veiksmų ar neveikimo, susijusių su Jungtinių Tautų sukurtomis ar sankcionuotomis operacijomis, tai dvylikos mėnesių laikotarpiu, pradedant nuo 2002 m. liepos 1 dienos nebus keliamos jokios bylos arba atliekami tyrimai ar persekiojimas, nebent Saugumo Taryba nuspręstų kitaip.“⁷³ Ši rezoliucija buvo akivaizdžiai priimta dėl JAV daromos įtakos, tačiau tuo pačiu yra palanki ir Jungtinių Tautų civiliams (*civilians on UN business*), nušalinus juos nuo bet kokio galimo tyrimo už nusikaltimus, apibrėžtus Romos Statute. Galima pastebėti, kad minėtas 12 mėnesių laikotarpis taip pat gali būti neribotai pratęsiamas⁷⁴, atsižvelgiant į tai, kad toks sprendimas yra grynai politinio pobūdžio ir priimamas galingiausių pasaulio valstybių iniciatyva ir interesais. Atkreiptinas dėmesys, kad rezoliucija taikytina tik tų valstybių piliečiams, kurios nėra Romos Statuto narės! Ir kadangi

⁷¹ Yee Lionel, *The International Criminal Court and the Security Council: Articles 13(b) and 16.* in Lee Roy S. *The international Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results* - Hague : Kluwer Law International, 2002.P.149-52.

⁷² Žr. www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm; prisijungimo data: 2006 – 10 11.

⁷⁴ Žr. de Than C. and Shorts E. *International criminal law and human rights.* - London: Thomson, Sweet and Maxwell, 2003. P.326-327 p.

Rusija, Kinija ir JAV, būdamos Saugumo Tarybos narės, nėra Romos Statuto dalyvės, minėta rezoliucija silpninamos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo pozicijos šių valstybių atžvilgiu bei paliekama reali galimybė neribotam laikotarpiui išlikti nepersekiojamiems.

Kita vertus, svarbu pažymėti, kad Statuto 16 straipsnis suteikia galimybę veikti Saugumo Tarybai tik tuo ir tik tuo atveju, kai tam tikros situacijos yra susijusios su Jungtinių Tautų Chartijos VII skirsniu, taikomas tada, kai kyla grėsmė ar pažeidžiama taika, tarptautinis saugumas ar kyla agresijos grėsmė. Tuo tarpu kai kurios Jungtinių Tautų pripažįstamos misijos, kurios patenka po ST Rezoliucijos Nr.1422 reguliuojama sritimi, iš tiesų net nėra sukurtos vadovaujantis Chartijos VII skirsniu. Tad natūraliai keliamas klausimas dėl tokios rezoliucijos teisėtumo ir suderinamumo su Romos Statutu, o Jungtinių Tautų Chartijoje nėra numatyta tokia galimybė peržiūrėti ir nustatyti Jungtinių Tautų organų priimtų teisės aktų teisėtumą, tad iš esmės net Tarptautinis Teisingumo Teismas šioje situacijoje neturėtų kompetencijos.

Taigi, kaip teigia W.Schabas, nors Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr.1422 ir yra nekorektiško JAV elgesio pavyzdys ir tuo pačiu dėmė Saugumo Tarybos veikloje,⁷⁵ tačiau tikimasi, kad Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narės, elgdamosi kaip demokratinės ir žmogaus teises gerbiančios valstybės, atsižvelgdamos į tarptautinės bendruomenės lūkesčius ir tikslus, nesieks sužlugdyti Teismo veiklos. Kita vertus, Statute įtvirtintas baudžiamojo persekiojimo mechanizmas numato, kad pirmiausiai valstybė turi siekti įgyvendinti savo tarptautinius įsipareigojimus, pradėdama baudžiamąjį persekiojimą pagal savo nacionalinę sistemą. Taip tik dar kartą patvirtinama idėja, kad Teismo veikla paremta subsidiarumo, o ne universalumo principu.

1.4. Universalumo principo „elementai“ Statute

Lietuvių teisinėje literatūroje sutinkama mintis, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas įgyvendina universalią baudžiamąją jurisdikciją. Tačiau išnagrinėjus Romos Statuto nuostatas, galima daryti išvadą, kad Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui taip ir nepavyko nustatyti universalios jurisdikcijos⁷⁶, tačiau iš esmės galima kalbėti ne tik apie kliūtis universaliai jurisdikcijai, bet ir apie tam tikrus universalumo principo elementus.

M. Glasius teigia, kad pagrindinės kliūtys įgyvendinti Teismui universalią jurisdikciją yra iniciatyvinis mechanizmas, prielaidos jurisdikcijai įgyvendinti bei pati jurisdikcija. Jurisdikcija turi daug skirtingų aspektų, bet autorius jas kaip kliūtis nagrinėja per laiko jurisdikciją (*ratione temporis*) ir asmenų jurisdikciją (*ratione personae*). Laiko jurisdikcija buvo

⁷⁵ Schabas William A. An Introduction to the International Criminal Court. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P.84-85.

⁷⁶ Taip pat teigia ir M.Glasius. Glasius M., The International Criminal Court: A global civil society achievement. – New York: Routledge, 2006. P.61.

klausimas, nesukėlęs per daug sunkumų, nes siekiant teisinio aiškumo ir vadovaujantis teisinio tikrumo principu buvo visuotinai sutarta, kad Teismas teis už tuos nusikaltimus, kurie bus įvykdyti tik tada, kai įsigalios Romos Statutas. Nors kai kurios nevyriausybines organizacijos ginčijo, jog patys nusikaltimai iš esmės jau yra nusikaltimai pagal tarptautinę teisę dar prieš pradėdant egzistuoti Tarptautiniam Baudžiamajam teismui. Be to, buvo pabrėžta, kad Niurnbergo, Tokijo, Jugoslavijos ir Ruandos tribunolai vykdė baudžiamąjį procesą už retrospektyvius nusikaltimus. Nepaisant to, nebuvo pagrindo suteikti Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui retroaktyvią jurisdikciją, todėl pagal W.Schabas “ši idėja buvo netinkama ir į ją niekada rimtai nebuvo atsižvelgiama ruošiant Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutą”⁷⁷.

Asmeninė jurisdikcija (*ratione personae*) taip pat iš esmės buvo neginčytina. Ir nors kai kurios valstybės būtų teikusios pirmenybę žemesnei amžiaus ribai, o kitos - aukštesnei amžiaus ribai, palyginus su daugumos valstybių nacionalinėse teisinėse sistemose nustatytu amžiumi, buvo sutarta, kad tik asmenys, kurie nusikaltimo įvykdymo metu buvo sulaukę 18 metų amžiaus, gali būti teisiami Teisme. Beje, galima pažymėti, kad yra buvę bandymų įtraukti ir juridinį asmenį kaip baudžiamosios atsakomybės subjektą (tokį variantą siūlė Prancūzija ir Saliamono salos), į šią sąvoką sutalpinant nevalstybinius darinius, tokius kaip korporacijos arba nevyriausybines organizacijos kaip įtariamieji, tačiau akivaizdu, tokios pastangos daug pritarimo nesulaukė⁷⁸.

Ratione materiae jurisdikcija taip pat sukėlė daug diskusijų. Kaip jau minėta anksčiau, pirminis Trinidado ir Tobago pasiūlymas dėl narkotikų nusikaltimų įtraukimo į teismo jurisdikciją, sukėlė daug diskusijų. Tačiau, trumpas sąrašas, kuris išsikristalizavo per valstybių diskusijas ir kuris turėjo valstybių daugumos palaikymą, nenumatė tokių nusikaltimų kaip narkotikai arba terorizmas kaip tarptautinės baudžiamosios atsakomybės objekto. Kaip minėta, valstybės sugebėjo susitarti dėl genocido, nusikaltimo žmogiškumui ir karo nusikaltimų.⁷⁹

Agresijos nusikaltimas taip pat sukėlė ypač daug diskusijų, atsižvelgiant į tai, kad iki šiol tarptautinėje teisėje nėra visuotinai pripažinto agresijos nusikaltimo apibrėžimo, be to, nėra aiškus Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos vaidmuo kilus agresijai. Tad kaip pažymėjo Dickens, turime būti atsargūs įtraukdami agresiją kaip nusikaltimą dėl to, kad nėra iki galo aiškus Saugumo Tarybos vaidmuo ir tai, kokios galios būtų suteiktos Saugumo Tarybai⁸⁰. Taigi,

⁷⁷Schabas William A. An Introduction to the International Criminal Court. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P.29-53.

⁷⁸Op.cit Glasius M., The International Criminal Court: A global civil society achievement. – New York: Routledge, 2006. P.61-62.

⁷⁹opt. Cit. von Hebel H. A. M. An international criminal Court – a historical perspective in Reflections on the International Criminal Court. Ed. by Herman A. M. von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. - The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999. P. 80-81.

⁸⁰Ten pat. P.81-85

galutiniai buvo nuspręsta, kad agresija yra įtraukiama į Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją kaip nusikaltimas, tačiau negali būti nagrinėjamas Teisme tol, kol valstybės narės nesutars dėl agresijos apibrėžimo.

Kitame skyriuje aptariama Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute įtvirtinta jurisdikcija ir jos taikymas valstybėms, kurios nėra prisijungusios prie Statuto – t.y. *pacta tertiis* principo taikymas Statuto atžvilgiu. Taip pat panagrinėsime didžiausio prieštarautojo – Jungtinių Amerikos valstijų poziciją dėl Statuto nustatomų įsipareigojimų ir jurisdikcijos taikymo bei pabandysime ištirti jų pateikiamus argumentus. Atitinkamai pateiksime ir išvadas dėl įsipareigojimų ir teisių, įtvirtintų Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute galiojimo valstybėms, neprisijungusioms prie Statuto, t.y. trečiosioms šalims.

2. *PACTA TERTIIS* PRINCIPAS: PRIGIMTIS, SAŲOKA, REGLAMENTAVIMAS

Tarptautinio Teisingumo Teismo (TTT) Statuto, iš esmės pakartojančio 1920 m. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo (NTTT) Įstatų formuluotę⁸¹, 38 str. 1 dalyje pateikiamas klasikinis tarptautinės teisės šaltinių sąrašas:

„Teismas, kurio paskirtis yra spręsti pagal tarptautinę teisę ginčus, kurie yra jam perduoti, taiko:

- 1) **tarptautines konvencijas**, tiek bendrąsias, tiek specialiąsias, nustatančias normas, kurias aiškiai pripažįsta valstybės – ginčo dalyvės;
- 2) **tarptautinį paprotį**, kaip bendrosios praktikos, kuri pripažįstama teise, įrodymą;
- 3) **bendrus teisės principus**, kuriuos pripažįsta civilizuotos tautos;
- 4) **teismų sprendimus** ir įvairių tautų labiausiai kvalifikuotų viešosios teisės specialistų **doktrina**, kaip pagalbines priemones teisės normoms nustatyti, su išlyga, numatyta 59 straipsnio nuostatose.⁸²“

Visuotinai sutariama, kad šioje teisės normoje buvo įtvirtintas tarptautinės teisės šaltinių sąrašas ir nors jis buvo ir yra kritikuojamas dėl savo neišsamumo, tačiau iki šiol nei vienam iš pasiūlytų alternatyvių tarptautinės teisės šaltinių sąrašų nebuvo pritarta.⁸³

Tarptautinė sutartis yra laikoma bene svarbiausiu tarptautinės teisės šaltiniu. tarptautinėje teisėje pastebima tendencija, kad vis daugiau nerašytos - **paprotinės teisės** - sričių, laipsniškai yra kodifikuojamos ir įgauna tarptautinių sutarčių formą.⁸⁴

Principas *Pacta tertiis nec nocent nec prosunt* (toliau –tiesiog *pacta tertiis*, nes toks trumpinys visuotinai priimtas pasaulio teisinėje literatūroje) istoriškai kildinamas iš romėnų teisės ir buvo sėkmingai recepuotas pagrindinėse pasaulio teisinėse sistemose bei tarptautinėje sutarčių teisėje.⁸⁵ Ir nors lingvistiniu požiūriu nagrinėjamas principas galėtų būti verčiamas kaip „sutartys tretiesiems asmenims nei padeda, nei kenkia“⁸⁶, tačiau tarptautiniuose teisės aktuose formuluojamas teisių ir pareigų kontekste (sutartys trečiosioms šalims nesuteikia nei teisių, nei

⁸¹ Hagos 1920 m. Gruodžio 13 d. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Įstatų 38 straipsnis: „Teismas pritaiko: 1) tarptautines konvencijas, tiek bendrąsias, tiek specialiąsias, kurios nustato normas, tikrai pripažintas ginčijamų valstybių; 2) tarptautinį paprotį, kaip bendrosios praktikos, pripažintos teise; 3) bendrus teisės principus, pripažintus civilizuotų tautų; 4) teismo sprendimus ir autoritetingiausių viešosios teisės rašytojų doktriną, kaip pagalbines priemones teisės normoms nustatyti“.

⁸² Statute of the International Court of Justice // <http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicstatute.htm>; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2006-09-03.

⁸³ Akehurst M., Malanczuk P., Akehurst's Modern introduction to International Law. 7th revised ed. – London. New York: Rourlegde, 1997 P.36.

⁸⁴ Radušytė E., Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Daktaro disertacija. (O1 S). - Vilnius, 2001. P. 14.

⁸⁵ Roxburgh R. International Conventions and Third States. – London: Longman, Green and Co, 1917. P. 6-18.

⁸⁶ Veličkienė A.T. Ratio Scripta, Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai. - Vilnius: Justitia, 2003. P.75.

uždeda pareigų). Tačiau akivaizdu, kad šis principas negali būti nagrinėjamas siaurai, apsiribojant tik teisėmis ir pareigomis, ir pripažįstant, kad tarp dviejų šalių sudarytos sutartys neturi ar negali turėti įtakos kitoms valstybėms⁸⁷.

Todėl baigiant šią trumpą įžangą į *pacta tertiis* principo sąvoką, būtina pastebėti, kad tarptautinės paprotinės teisės *pacta tertiis* principas buvo kodifikuotas perkeliant jo nuostatas į 1969 m. Vienos Konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės ir yra taikomas išskirtinai tik tarptautiniams sutartiniams teisiniams santykiams. Todėl, kad būtų galima giliau suvokti šio principo esmę, išnagrinėsime šį principą per atskirus jo sudėtinius elementus.

2.1. *Pacta tertiis* principas Vienos Konvencijoje dėl sutarčių teisės.

Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 34 - 38 straipsniai įtvirtina bendrąsias taisykles dėl sutarčių ir trečiųjų valstybių.

Konvencijos 34 straipsnis nustato pagrindinę taisyklę: **Sutartis be trečiosios valstybės sutikimo nesukuria nei jos įsipareigojimų, nei teisių**⁸⁸. Tai bendro pobūdžio nuostata, daranti teisinį poveikį tiek dėl teisių, tiek dėl pareigų. Toliau konvencijoje išdėstyti atskiri straipsniai, nustatantys būtinas sąlygas sukurti teises ir pareigas trečiajai valstybei bei numatantys konkrečius būdus išreikšti trečiosios valstybės sutikimą. Tačiau būtina paminėti, kad aiškinantis minėto principo turinį, taip pat būtina aptarti ir trečiosios valstybės (angl.- *Third state*) bei sutikimo (angl. - *consent*) sąvokas, ką šio darbo autorė atliks sekančiuose skyreliuose, iš anksto pastebėdama, kad lietuviškas Konvencijos vertimas nėra visiškai tikslus ir gali iškraipyti principo esmę.

Konvencijos 35 straipsnis numato **galimybę suteikti įpareigojimą trečiajai šaliai tuo atveju, kai ši trečioji šalis su tuo sutinka raštiškai** – „Trečiosios valstybės įsipareigojimas pagal sutarties nuostatą kyla tuo atveju, jei sutarties šalys siekia, kad tokia nuostata, toks įsipareigojimas būtų nustatytas, ir jei trečioji valstybė aiškiai raštu pareiškia prisiimanti tokį įsipareigojimą.“ (angl. - *An obligation arises for a third State from a provision of a treaty if the parties to the treaty intend the provision to be the means of establishing the obligation and the third State expressly accepts that obligation in writing*). Vėlgi, galima pastebėti, kad šios Konvencijos nuostatos (35 str.) vertimas į lietuvių kalbą nėra visiškai tikslus ir gali sukelti neaiškumų, aiškinant šią nuostatą, jei neatsižvelgtumėme į anglišką Konvencijos tekstą. Žodžių išdėstymas „tokia nuostata toks įsipareigojimas“ skamba neaiškiai, skaitomas neriškiai ir sukelia

⁸⁷ Fitzmaurice G., Fifth report on the Law of treaties, UN doc. A/CN.4, in II YILC (1960) 69-107, P.74.

⁸⁸ angl. - „A treaty does not create either obligations or rights for a third State without its consent.“

dviprasmybių. Be to, lietuviškame vertime atsiranda sąvoka „pareiškia“, nors originaliame tekste tokios sąvokos nėra. Tad siekiant teisinio aiškumo, šio darbo autorė siūlytų pakoreguoti Konvencijos 35 straipsnio lietuvišką vertimą šį straipsnį išdėstyti taip: „*Trečiosios valstybės įsipareigojimas pagal sutarties nuostatą kyla tuo atveju, jei sutarties šalys siekia, kad ta nuostata būtų nustatytas toks įsipareigojimas ir jei trečioji valstybė aiškiai raštu prisiima tokį įsipareigojimą.*“

Pareiga paprastai suprantama kaip teise pagrįstas įsipareigojimas kažką padaryti arba nuo kažko susilaikyti.⁸⁹ Todėl tam tikrų pareigų egzistavimas suvaržo valstybių ar kitų sutarties šalių veiksmų laisvę ir, kaip jau ne kartą buvo patvirtinta tarptautinių teismų praktikoje, valstybių įsipareigojimas privalo būti išreikštas, o ne numanomas.⁹⁰

Teisinis pagrindas trečiosios šalies sutikimui pagal Konvencijos 35 straipsnį išreikšti, būtų papildomas (angl. – „*ancillary*“) arba antrinis (angl. – „*collateral*“) susitarimas raštu. Būtina paminėti, jog Tarptautinės Teisės Komisija, komentuodama Vienos Konvencijos 35 straipsnio projektą, pripažino, kad valstybė, aiškiai išreikšdama sutikimą, tarsi sudaro antrą sutartį dėl tų pačių įsipareigojimų, kurie jai jau buvo uždėti kitų valstybių pirmesniu jų tarpusavio susitarimu. Autorės nuomone, šis klausimas turėjo būti išnagrinėtas detalčiau ir sureguliuotas atitinkamomis normomis, siekiant, kad būtų išvengiama nesusipratimų, aiškinant antrinės sutarties, kuria išreiškiamas sutikimas, galiojimą, pavyzdžiui, ar toks antrinis susitarimas būtų laikomas tarptautine sutartimi, kurią atitinkamai reikia registruoti Jungtinių Tautų Sekretoriatoje?⁹¹

Be to, nors Konvencija ir nekonkretizuoja, kad sutikimas būtinai turi būti adresuotas tarptautinės sutarties šalims, galima teigti, kad valstybės nacionaliniai įstatymai taip pat laikomi kaip nurodantys sutikimą dėl sutarties tarp kitų šalių⁹², kadangi gali būti vertinami kaip išreiškiantys valstybės valią, kurią nagrinėsime sekančiuose skyreliuose, kalbėdami apie principo *pacta tertiis* kitimą.

Pagal Konvencijos 36 straipsnį **trečioji šalis gali įgyti teisių, kai tarptautinėje sutartyje jai numatyta suteikti teisę ir trečioji šalis išreiškia dėl to savo sutikimą** („Trečioji valstybė įgyja teisę pagal sutarties nuostatą tuo atveju, jei sutarties šalys siekia, kad tokia teisė būtų suteikta trečiajai valstybei, valstybių grupei, kuriai priklauso ši trečioji valstybė, ar visoms valstybėms, ir jei trečioji valstybė su tuo sutinka. Laikoma, kad ji yra pareiškusi tokį sutikimą,

⁸⁹ Black's law dictionary. 7th ed. West. 1999. P.1102-1103.

⁹⁰ *Lotus case* (France v. Turkey) //(1927). PCIJ Reports, Ser.A, No.10. P.18.

⁹¹ Charter of the United Nations // www.un.org/about/charter: prisijungimo laikas: 2006- 02-20.

⁹² Pagal Chinkin C. Third parties in International Law. – Oxford:Oxford University press, 1993, P.32-34.

kol ji nėra pareiškusi priešingos nuostatos, nebent pačioje sutartyje yra numatyta kitaip.⁹³) Sutarties šalių ketinimas yra svarbus elementas, todėl, kad suteikdamos trečiajai šaliai tam tikras teises, tą teisę suteikiančios šalys atitinkamai prisiima įsipareigojimus. Viena iš sutikimo davimo formų yra suteiktos teisės patvirtinimas arba jos įgyvendinimas.

Nesant aktyvių veiksmų, pagal Konvencijos 36 straipsnį galima laikyti, kad sutikimas taip pat yra duotas, išskyrus atvejus, kada nurodoma priešingai. Doktrinoje sutinkama išvada, kad atpažįstant trečiosios valstybės valią iš jos veiksmų, parodoma, kad trečioji šalis naudojasi jai suteikiamomis teisėmis dar prieš pradėdant joms egzistuoti ir tokiu būdu nesudaro jokio papildomo susitarimo.⁹⁴ Kaip praktikos pavyzdį, iliustruojantį šią normą, būtų galima pateikti Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo *Free Zones* bylą⁹⁵, kurioje Teismas pažymėjo, kad:

„Kiekvienu atveju reikia nustatyti, ar tarp valstybių sudaryta sutartis suteikia teisę trečiosioms valstybėms remtis šia teise, t.y. ar sutartimi buvo siekiama suteikti teisę trečiajai šaliai ir ar ta trečioji šalis sutiko su tokia jai suteikiama teise.“⁹⁶

Panaši teisminė praktika suformuluota ir kituose Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo bei Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimuose, kurie „išgrynino“ šią taisyklę prieš ją įtvirtinant Vienos Konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės, konkretizuojant „kad ji yra pareiškusi tokį sutikimą, kol ji nėra pareiškusi priešingos nuostatos, nebent pačioje sutartyje yra numatyta kitaip“.

Konvencijos 36 straipsnio 2 dalis nurodo, **kad trečioji šalis turi sutikti su visomis sąlygomis, nurodytomis susitarime ar sukurtomis papildant susitarimą** („Valstybė, įgyvendindama savo teisę pagal šio straipsnio 1 dalį, turi laikytis sutartyje nurodytų ar pagal tą sutartį nustatytų teisės įgyvendinimo sąlygų“⁹⁷). Tai nesumažina pačių teisių apimties ir nesustabdo jų įgyvendinimo, bet gali apsunkinti naudojimąsi šiomis teisėmis, nes kartu tai reiškia, kad turi būti prisiimamos visos suteikiamos teisės ir sąlygos, nedarant išimčių ar išlygų.

Taigi, šalims suteikiama tam tikra veiksmų laisvė, lankstumas nustatant naujas teises trečiosioms šalims, tačiau kartu trečioji valstybė turėtų jaustis saugiai žinodama, kad bet kokia nauja sutarties nuostata turi atitikti pradinę - originalią sutartį.

⁹³ angl. – „A right arises for a third State from a provision of a treaty if the parties to the treaty intend the provision to accord that right either to the third State, or to a group of States to which it belongs, or to all States, and the third State assents thereto. Its assent shall be presumed so long as the contrary is not indicated, unless the treaty otherwise provides.“

⁹⁴ See E.Roucanas, *La Traite et les états tiers*. 1964. p. 299-365.

⁹⁵ PCIJ, Series A/B, No 46, 1932. P.146-147

⁹⁶ Case of the Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex. Separate opinion by judge Nyholm J.// PCIJ Series A, No.22, 27

⁹⁷ angl. – „A State exercising a right in accordance with paragraph 1 shall comply with the conditions for its exercise provided for in the treaty or established in conformity with the treaty“.

Pagal Konvencijos 37 straipsnį, **įsipareigojimas**, kuris buvo suteiktas trečiajai valstybei, **negali būti pakeičiamas arba atšaukiamas be pačių šalių ir trečiosios šalies sutikimo**, išskyrus atvejus, kai buvo susitarta kitaip („Jei trečiosios valstybės įsipareigojimas kilo pagal 35 straipsnį, jis gali būti panaikintas arba pakeistas tik sutikus visoms sutarties šalims ir pačiai trečiajai valstybei, nebent yra užfiksuota, kad jos susitarė kitaip“⁹⁸). Taigi trečiosios valstybės įsipareigojimas negali būti atšaukimas be pareigas prisiėmusios šalies valios, nebent pačioje sutartyje iš anksto būtų numatytos kitokios įsipareigojimų atšaukimo sąlygos.

To paties 37 straipsnio antroji dalis nustato, kad „Jei trečioji valstybė **įgijo teisę** pagal 36 straipsnį, **sutarties šalys negali jos panaikinti arba pakeisti**, jei yra nustatyta, kad ši teisė negali būti panaikinta ar pakeista be trečiosios valstybės sutikimo“⁹⁹. numatyta, kad teisė bus atšaukiama ar keičiama be trečiosios valstybės sutikimo). Autorės nuomone, ši nuostata nėra formuluojama taip griežtai kaip nuostata dėl uždedamų įsipareigojimų suteikimo (37 straipsnio 1 dalis). Tai yra – nustatoma bendroji taisyklė, kad suteiktas teises gali atšaukti sutarties šalys, nebent pačioje sutartyje būtų nustatyta, kad tokiam teisių atšaukimui reikalingas trečiosios valstybės sutikimas. Todėl nagrinėjant galimybę atšaukti suteiktas teises, turi būti atsižvelgiama į sutarties nuostatas, kuriose gali būti įtvirtintos ir specialios sąlygos dėl suteikiamų teisių atšaukimo.

Konvencijos 38 straipsnis yra laikomas vienintele specialia išimtimi, įtvirtinančia taisyklę, kad sutarties nuostata gali tapti privaloma trečiajai valstybei **be jos valios** tik tuo atveju, kai ši nuostata tampa tarptautinės paprotinės teisės norma – tai yra tampa **jus cogens**. (Nė viena 34–37 straipsnių nuostata netrukdo jokiai sutarties nuostatai tapti privaloma trečiajai valstybei, jei ji pripažįstama paprotine tarptautinės teisės norma¹⁰⁰. Ši norma yra iš tiesų svarbi aiškinant *pacta tertiis* galiojimo ribas, todėl principo *pacta tertiis* ir *jus cogens* normų santykis yra nagrinėjamas vėliau atskirame poskyryje.

2.2. „Trečiųjų šalių“ sąvokos aiškinimas

Nagrinėjant trečiųjų šalių statusą tarptautinėje sutarčių teisėje yra būtina išsiaiškinti ir trečiųjų šalių sąvoką. Profesorius G.Fitzmaurice teigia, kad nėra vienintelio apibrėžimo, leidžiančio identifikuoti trečiąsias šalis visais atvejais.¹⁰¹ Taip pat, kaip pripažino G.Fitzmaurice, trečiųjų šalių („Third State“) sąvoka, kaip kad naudojama Vienos Konvencijoje dėl tarptautinių

⁹⁸ angl. – “When an obligation has arisen for a third State in conformity with article 35, the obligation may be revoked or modified only with the consent of the parties to the treaty and of the third State, unless it is established that they had otherwise agreed.”

⁹⁹ angl. – “When a right has arisen for a third State in conformity with article 36, the right may not be revoked or modified by the parties if it is established that the right was intended not to be revocable or subject to modification without the consent of the third State”.

¹⁰⁰ angl. – „Nothing in articles 34 to 37 precludes a rule set forth in a treaty from becoming binding upon a third State as a customary rule of international law, recognized as such.“

¹⁰¹ Fifth Report of the Special Rapporteur, Sir Gerald Fitzmaurice, (12th session on of the ILC (1960)) // UN Doc.A/CN.4/130, in II YILC (Yearbook of International Law Commission) 1960; http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_130.pdf; prisijungimo laikas: 2006-05-10. P.83.

sutarčių teisės, nėra pakankama. Anot jo, „ši sąvoka – netiksli ir yra tinkama tik daugiašalės sutarties atveju.“¹⁰²

Tarptautinės paprotinės teisės terminologijos žodynas apibrėžia trečiasis šalis, kaip šalis, kurios nėra dvišaliuose santykiuose, kurie buvo formaliai sukurti sutartimi arba pradedant procesą arba kilo iš tam tikrų įvykių, tokių kaip ginkluoti konfliktai“.¹⁰³ Taigi, atsižvelgiant į tarptautinės teisės subjektus, galima nagrinėti trečiasis šalis trimis aspektais:

- trečioji šalis kaip valstybė;
- trečioji šalis kaip tarptautinė organizacija;
- trečioji šalis kaip individas.

Atsižvelgiant į tai, kad šio darbo tikslas – išnagrinėti *pacta tertiis* principą Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto, kaip tarptautinės sutarties, kontekste, mes nagrinėsime tik trečiosios šalies kaip valstybės sąvoką, nes Romos Statuto šalimi gali būti tik valstybė, bet ne tarptautinė organizacija ar individas.

Vienos Konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės terminas „trečioji valstybė“ yra naudojamas apibūdinti priešingą statusą nei „šalis“. Kitas galimas šio termino variantas – „valstybė, nesanti šalimi“. Vienos Konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės kontekste šis terminas buvo lyginamas su Vienos konvencijoje tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų ar tarptautinių organizacijų naudojama trečiųjų šalių sąvoka.¹⁰⁴

Vienos Konvencijos specialusis pranešėjas P.Reuter‘is išskyrė „trečiosios valstybės“ ir „valstybės, nesančios šalimi“ sąvokas teigdamas, kad „valstybė, nesanti šalimi“ (angl. - „*non-party*“) yra valstybė, kuri yra sutarties nuostatų nuošalyje ir kuri negali reikšti jokių reikalavimų dėl sutarties, kaip, pavyzdžiui, dėl sutarties nutraukimo arba pakeitimo arba kitų procedūrų. Tačiau tuo pačiu pripažįsta, kad „valstybė, nesanti šalimi“ turi galimybę įgyti teisių arba tapti įpareigota ir netapdama sutarties šalimi, kaip pavyzdį nurodydamas narystę Jungtinėse Tautose, atsižvelgiant į Chartijoje nustatytus įsipareigojimus. Kaip visiškai priešingą jis nurodė sąvoką „trečioji šalis“, kuri yra radikalesnė ir ne tokia tiksli, nes trečioji šalis yra „svetima teisės aktui, jo pasekmėms ir iš to kylančioms normoms“.¹⁰⁵ Trečiosios šalies sąvokos skirtumai nėra tokie akivaizdūs ir ryškiau atsiskleidžia tik lyginant Vienos Konvencijos dėl tarptautinės sutarčių teisės ir Vienos Konvencijos dėl tarptautinių organizacijų kontekste.

Kai kuriuose kontekstuose yra sąlyginai lengva nustatyti šalis ir atitinkamai, trečiasis šalis. Pavyzdžiui, Vienos konvencijos 2 str.1 dalies (h) punkte nurodyta, kad trečioji šalis reiškia

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ Žr. Trečiosios šalies apibrėžimą „Dictionnaire de la terminologie du droit international“ (Paris. Sirey, 1960) P.603.

¹⁰⁴ Vienna Convention on International Organisations // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-26.

¹⁰⁵ Reuter P. Sixth Report on the questions of treaties between states and international organisations or between two or more international organizations // http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_298.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-29.

valstybę, kuri nėra sutarties šalimi.¹⁰⁶ Taigi, nėra svarbu, dėl kokios priežasties valstybė netapo sutarties šalimi ir ar ji yra tinkama tapti sutarties šalimi ir ar ketina tai padaryti vėliau.

Valstybė taip pat gali būti pavadinta trečiąja šalimi santykiuose su kitos valstybės vienašališku aktu, nors terminas „valstybė, nesanti šalimi“ tokiu atveju būtų labiau tinkamas. Kaip vienašalio akto pavydį, galima pateikti situaciją, kai 1957 m. Egiptas paskelbė vienašališką deklaraciją trečiųjų valstybių labui, suteikdamas praplaukimo teisę per Sueco kanalą.¹⁰⁷ Kitas pavyzdys yra vienašališkas pareiškimas dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos priėmimo pagal Teismo Statuto 36(2) straipsnį. Visos valstybės yra „valstybės, nesančios šalimis“ aiškinant jų statusą tokio pobūdžio pareiškimo kontekste bet kokios kitos valstybės atžvilgiu. Tačiau jurisdikciją priimanči valstybė yra šalis pagal Statute įtvirtintą fakultatyvinio pasirinkimo normas (angl. – „*Optional Clause*“) santykiuose su kitomis valstybėmis, su visomis iš to kylančiomis teisėmis ir pareigomis.¹⁰⁸

Tuo tarpu valstybės apskritai nepateikusios jokios deklaracijos, yra laikomos trečiosiomis šalimis Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijai. Kaip pavyzdį galima pateikti *Branduolinių bandymų* bylą, kurioje Teismas vienašališkus Prancūzijos Vyriausybės pareiškimus įvertino kaip padarytus viešai ir *erga omnes*, todėl Prancūzija atitinkamai įpareigojo save prieš visas valstybes, įskaitant Australiją ir Naująją Zelandiją, atitinkamai nepripažįstant jokios valstybės kaip trečiosios šalies.¹⁰⁹

Trečiosios šalies sąvoka taip pat buvo intensyviai nagrinėjama ir Tarptautinės teisės komisijoje, ruošiant Valstybių atsakomybės straipsnius.¹¹⁰ Šiuose straipsniuose buvo sutarta naudoti sąvoką „nukentėjusioji valstybė“, šiai sąvokai apimant tiek valstybes dvišaliuose santykiuose, tiek valstybes, esančias santykiuose kaip trečioji šalis. Pastaroji sąvoka yra apibūdinama kaip valstybė, kuri turi formalius santykius su valstybe pažeidėja, nors ir nebūtinai faktiškai tiesiogiai nukentėjusi nuo teisės pažeidimo.¹¹¹ Be to, kaip netiesiogiai nukentėjusios nuo tarptautinės teisės pažeidimo valstybės galėtų būti vadinamos trečiosiomis valstybėmis, nors vienintelis jų sąlytis su pažeidimu yra buvimas tarptautinės bendruomenės nariu. Tad nesant vienareikšmiško atsakymo, tik tarptautinės teisės vystymasis galės atsakyti į šį klausimą, ar trečiosios šalys gali būti laikomos nukentėjusiomis šalimis, o tai yra ypač svarbu, aiškinantis tokių valstybių teisių įgyvendinimą.

¹⁰⁶ h) „trečioji valstybė“ – tai valstybė, kuri nėra sutarties šalis;

¹⁰⁷ Dehaussy F. *La Déclaration égyptienne de 1957 sur le Canal Suez*, 6 AFDI (Annuaire français de droit international), 1960.

¹⁰⁸ Žr. *Case concerning right passage over Indian Territory (Portugal v. India)*, preliminary objections, 1957 ICJ 125, 146 (Judgement of Nov. 26).

¹⁰⁹ *Nuclear Tests (Australia v. France. N.Zeland v. France)* 1974 ICJ Rep. 253, 269 (Orders of 20 Dec.).

¹¹⁰ Žr. Allot P., *State Responsibility and the unmaking of international law*, 29 Harv. JIL 1-26.1988.

¹¹¹ Straipsnis 5 (2).

2.3. Išimties dėl *pacta tertiis* pagal Vienos Konvenciją: *jus cogens*

Vienos konvencija įformina labai formalizuotą požiūrį į tarptautinę sutarčių teisę. Konvencijos 34 - 38 straipsniai siaurąja prasme nenustato jokių išimčių iš *pacta tertiis* principo.¹¹² Tokios išimties išplaukia iš konkrečių Konvencijos straipsnių arba gali būti suprantamos kaip išimties, esančios bendruosiuose teisės rėmuose. Pavyzdžiui, jeigu konkretus teisinis (režimas) yra laikomi sukuriančiais teises ar pareigas trečiosioms šalims kaip *erga omnes*¹¹³, jie turi būti inkorporuojami pagal Konvencijos 34 - 38 straipsnius arba atsižvelgiant į tuos pačius straipsnius, turi būti laikomi principais *sui generis*. Todėl daugelio šiuolaikinių teisininkų veikaluose galima rasti įvairių nuomonių dėl išimčių iš *pacta tertiis* principo.¹¹⁴

Tačiau visais atvejais, kiekvienas konkretus ginčas turi būti kruopščiai išnagrinėtas, siekiant nustatyti *erga omnes* pareigų pažeidimo pretenzijos pagrįstumą, kuris jokiais atvejais negali būti preziumuojamas.¹¹⁵ Vienos konvencija smulkiau nereglamentuoja, kaip turėtų būti sprendžiamos tokios situacijos, nors tai ypač svarbu, kai nagrinėjamos situacijos susijusios su politiškai arba teisiškai jautriais klausimais.

***Pacta tertiis* ir *jus cogens*.** Vienos konvencijoje taip pat nurodomas atvejis, dar syki patvirtinantis *jus cogens* normos viršenybę. Konvencijos 38 įtvirtinta nuostata, kad „Nė viena 34–37 straipsnių nuostata netrukdo jokiai sutarties nuostatai tapti privaloma trečiajai valstybei, jei ji pripažįstama paprotine tarptautinės teisės norma“; Taigi, tarptautinei paprotinei teisės normai - *jus cogens* - yra privaloma paklusti, net jeigu trečioji šalis nėra pasirašiusi tarptautinės sutarties, įtvirtinančios normą, vėliau pripažintą *jus cogens*.

Tam, kad *jus cogens* taptų privaloma trečiajai šaliai, nėra reikalingas trečios šalies sutikimas, kadangi tokia norma tampa privaloma automatiškai, tarptautinėje teisėje ją pripažinus *jus cogens* – tarptautine paprotine teisės norma. Iš tiesų, nėra sudaryto aiškaus *jus cogens* normų sąrašo. Vienintelė norma, įgijusi visuotinį pripažinimą, yra jėgos naudojimo draudimo norma¹¹⁶,

¹¹² Rosenne S., Unaddressed issues in the codified law of treaties, in S.Rosenne Developments in the law of treaties, 1945-1986. -Cambridge: Cambridge UP, 1989. P.1-84.

¹¹³ Erga omnes pareigos yra susijusios su tarptautinės teisės normų, kurių pažeidimas laikomas ne tik nukentėjusios valstybės, bet ir visų tarptautinės bendrijos narių interesų pažeidimu, užtikrinimu, Pagal Akehurst M., Malanczuk P., Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.91. Plačiau – Annacker C., The legal regime of Erga omnes obligations in international law, AJPIIL (1994). P.131.

¹¹⁴ Žr. Detter I. Essays on Law of Treaties. - London: Sweet and Maxwell, 1967 P. 100-118.;Ellias T., the modern law of treaties.- Dobbs Ferry, NY: Oceana, 1974. P.59. Brownlie I., Principles of public international law -Oxford: Clarendon Press, 4edition, 1999 P. 622-625; Sinclair L. The Vienna Convention on the Law of treaties. - Manchester: Manchester UP, 2 nd edition, 1984. P. 98-113, Ballreich H. Effect of Treaties on Third states in Bernhardt R. ed. Encyclopaedia of Public International Law (Instalment 7). – Amsterdam: North Holland, 1984. P.476-480.

¹¹⁵ Mosler Cf. H. *The international Society as a Legal Community*. – AJIL (American Journal of International Law), Vol. 78, No. 4 (Oct., 1984).

¹¹⁶ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Judgement of 27 of June 1986. YICJ. 392. P.212.

suformuluota Jungtinių Tautų įstatų 2(4)¹¹⁷ straipsnyje ir net tos valstybės, kurios nėra Jungtinių Tautų narėmis, privalo jos laikytis.

Atkreiptinas dėmesys, kad *jus cogens* sąvoka nėra tiesiogiai apibrėžta Vienos konvencijoje. Nei valstybės asmeninė atsakomybė, esant situacijai, kai valstybė sudaro sutartį, prieštaraujančią *jus cogens*, nei trečiųjų valstybių teisės, kai sutartis pažeidžia tarptautinės teisės imperatyviausias normas, nėra detaliau aptariamoms Konvencijoje. Tik tam tikra apimtimi, kas liečia *pacta tertiis* principą, Vienos konvencijoje trumpai išdėstoma, kad tokiu atveju įpareigojimai gali būti nustatomi ir trečiajai valstybei. Esminės *jus cogens* normos Konvencijoje nėra paremiamos ar konkretizuojamos kokiomis nors pagrindinėmis procedūrinėmis teisėmis.

Procedūrinės Konvencijos normos dėl *jus cogens* (65 - 68 straipsniai) pateikia skirtumą tarp „sutarties šalių“ (angl. - *treaty parties*) ir „ginčo šalių“ (angl. - *parties to a dispute*). Pagal 65 straipsnį, šalis, kuri iškelia klausimą dėl tarptautinės sutarties nutraukimo arba negaliojimo, turi privalomai pranešti kitoms tokios pretenzijos šalims. Kiekviena iš šalių turi teisę pateikti prieštaravimus bei pasiūlymus dėl taikaus ginčų sprendimo pagal Konvencijos 33 straipsnį. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad pripažinus sutartį negaliojančia būtų labiausiai paliesti bendruomenės interesai, dėl normų atitikimo *jus cogens* gali kreiptis tik tos valstybės, kurios yra ginčo šalys, vadovaudamosi specialia procedūra, numatyta Konvencijos 66(a) straipsnyje. Taip atitinkamai parodoma, koks svarbus yra tarptautinės bendruomenės interesas pripažįstant sutarties normą prieštaraujančią *jus cogens* ir visą šią procedūrą patikint autoritetingam Tarptautiniam Teisingumo Teismui, kartu atmetant teisę visoms valstybėms kreiptis dėl tokios procedūros pradžios ir vedimo.

Pripažinus, kad sutarties nuostatos prieštarauja *jus cogens* normoms, turi būti sprendžiama, ar tokiu atveju sutartis yra niekinė *ab initio* ar pripažinta negaliojančia nuo sprendimo priėmimo. Toks *jus cogens* principo įtraukimas į Konvenciją, kartu darant skirtumą tarp tų sutarčių, kurios yra niekinės *ab initio* bei tų, kurios gali būti pripažįstamos negaliojančiomis vėliau, padaro Vienos Konvenciją lanksčia ir leidžiančia suderinti dominuojantį daugiašališkumą kartu su visaapimančiu bendruomenės interesu.¹¹⁸ Tačiau nesant jokių trečiųjų šalių inicijuojamų administracinių ar teisminių procedūrų, šalys gali ignoruoti neatitikimą (angl.- „*defect*“), galintį padaryti sutartį negaliojančia ir toliau laikyti sutartį galiojančia. Tačiau vis dėlto išlieka galimybė trečiajai šaliai imtis kažkokių veiksmų siekiant apsaugoti bendruomenės interesus sutarčių negaliojimo atveju.¹¹⁹

¹¹⁷ Charter of the United Nations // www.un.org/about/chater: prisijungimo laikas: 2006-02-20.

¹¹⁸ Rosenne S. *Bilateralism and Community Interest in the Codified Law of Treaties* in W. Friedmann, L. Henkin and O. Lissitzyn, eds. *Transnational law in a changing society: essays in honour of P. Jessup*. - New York: Columbia UP, 1972). P. 213-223.

¹¹⁹ Žr. Cahier P. „Les Caractéristiques de la nullité en droit international et tout particulièrement dans la Convention de Vienne de 1969 sur le droit de traites“, 76 RGDIP 645-691.

Mūsų nuomone, lygiai taip pat galima laikyti, kad Vienos Konvencija yra lanksti, nes pripažinus atitinkamą nuostatą *jus cogens*, ji tampa įpareigojanti visoms valstybėms – ne tik tos sutarties, kurioje įtvirtinta naujai pripažinta *jus cogens* norma, šalims, bet ir trečiosioms šalims, kurios nėra prisijungusios prie atitinkamos sutarties. Todėl Konvencijos nuostatos lanksčiai prisitaiko prie kintančių bendruomenės interesų ir kintančių pasaulinės bendruomenės teisinių santykių.

Taip pat dažnai diskutuojama dėl atskirų Jungtinių Tautų įstatų nuostatų, kurie, kai kurių autorių yra laikomi taip pat kaip *erga omnes*. Čia įtvirtinti tam tikri įsipareigojimai toms valstybėms, kurios nėra Jungtinių Tautų narės.

Pagal Jungtinių Tautų įstatų 2 straipsnio 6 punktą “organizacija (čia Jungtinės Tautos) turi užtikrinti, kad valstybės, nesančios Jungtinių Tautų narėmis, veiktų pagal Jungtinių Tautų principus, išdėstytus Jungtinių Tautų Įstatų 2 straipsnyje, tiek, kiek to reikia tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti”. Kai kurie autoriai teigia, jog tai nėra konkreti įpareigojanti norma, kuri sukuria tam tikras pareigas valstybėms, nesančioms Jungtinių Tautų narėmis. Tokiu būdu veikiausiai įtvirtinama Jungtinių Tautų politikos kryptys santykiuose su šiomis valstybėmis. Priešingai, profesorius M.Shaw tvirtina, jog tai veikiausiai ir yra saistančių įpareigojimų nustatymas, o ne tik Jungtinių Tautų pozicija valstybių, nesančių Jungtinių Tautų narėmis, atžvilgiu. Šią savo mintį jis pagrindžia teigdamas, jog principai, išvardinti antrame straipsnyje, gali būti suprantami kaip tarptautinės paprotinės teisės dalis, ir atsižvelgiant į faktą, kad susitarimas gali teisėtai numatyti sankcijas, naudojamas prieš valstybę, kaltą agresijos panaudojimu.¹²⁰ Sutikdama su M.Shaw autorė laikosi nuostatos, kad egzistuojantys tarptautiniai interesai bei kintanti paprotinė teisė, didėjanti pagarba žmogaus teisėms ir visuotinėms vertybėms, neleidžia formaliai žvelgti į minėtą nuostatą, kaip įpareigojančią tik šios Chartijos nares, todėl tam tikra apimtimi *pacta tertiis* principas turėtų būti taikomas ir čia. Bet kokiu atveju, būtina paminėti, kad normos pripažinimas *jus cogens* yra procesas, kuriam svarbu nustatyti tarptautinės bendruomenės *opinio juris* ir kol kas praktinis *pacta tertiis* principo taikymas išgaliojusios *jus cogens* normos atžvilgiu dar nebuvo įgyvendinamas bei, atsižvelgiant į jau pripažintų *jus cogens* normų sąrašą bei dabartines tendencijas, galima teigti, kad artimoje ateityje Konvencijos 38 straipsnis kol kas nebus taikomas praktiškai, tačiau visgi svarbu, kad teorinė galimybė yra garantuojama.

2.3. Teisminė praktika dėl *pacta tertiis* principo

Pacta tertiis taisyklė, iš esmės sukurta pagal Romėnų teisės analogiją, saugojo valstybes nuo kitų valstybių įsikišimo į jų vidaus reikalus ir taip palaikė tarptautinių sutarčių daugiašališkumo principą. Tokia situacija susidarė dėl to, kad didžiosios valstybės siekė

¹²⁰ Malcolm N. Shaw, *International Law* – Cambridge: Cambridge University Press. 1991. P.652-653.

apsaugoti savo interesus pritaikydamos griežtą *pacta tertiis* ir išvengti papildomų įsipareigojimų, kurių jos formaliai neprisiėmė, tačiau tuo pačiu didžiosios valstybės sugebėjo padaryti daug išimčių klasikinei *pacta tertiis* taisyklei ir įpareigoti silpnesnius darinius – trečiašias valstybes. Ši taisyklė buvo pakartota Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo¹²¹, įvairių tarptautinių arbitražų¹²², tarptautinės teisės specialistų¹²³ ar sutarčių projektų straipsniuose.¹²⁴

Viena svarbiausių *pacta tertiis* taisyklę patvirtinančių bylų yra tarptautinio arbitro M. Huber sprendimas „*Island of Palmas*“ byloje, kurioje ginčas vyko tarp Nyderlandų ir Jungtinių Amerikos Valstijų dėl Las Palmas salos, esančios pusiaukelėje Filipinų ir Indonezijos, priklausymo vienai konkrečiai ginčo šalimi. Arbitras atmetė JAV argumentą, kad Las Palmas sala priklauso jai, nes ji ją įsigijo iš Ispanijos. Jis nurodė, kad Ispanijos su trečiąja šalimi sudaryta sutartis, negali įpareigoti Nyderlandų.¹²⁵

Tokią pačią poziciją išreiškė ir Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas byloje „*Case relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Order*“, kurioje buvo iškeltas klausimas dėl specialiosios komisijos jurisdikcijos Oderio upės daliai, esančiai Lenkijoje. Ginčas kilo dėl to, kad Versalio taikos sutartis, kurios šalimi buvo ir Lenkija, numatė, kad upės režimą vėliau pakeis speciali konvencija, t.y. Barselonos konvencija (1921 m.), kurios šalimi Lenkija netapo. Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas aiškiai nurodė, kad minėtos konvencijos nuostatos negali būti taikomos Lenkijai ir bylą išnagrinėjo remdamasis tik Versalio taikos sutartimi.¹²⁶

Tuo tarpu vėlesnėje Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo byloje „*Free Zones*“, Teismas priėmė gana „atsargų“ sprendimą pritardamas požiūriui, kad įgyvendindamos savo suverenitetą, valstybės gali sukurti tam tikras teises kitų valstybių atžvilgiu.¹²⁷ Pagal bylos aplinkybes teismas išaiškino, kad yra būtina kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti, ar valstybės, kurios nustatė trečiajai valstybei teises, turėjo ketinimą nustatyti konkrečią teisę trečiajai valstybei. Taip pat Teismas išaiškino, kad būtinas elementas nustatant, ar buvo ketinama sukurti

¹²¹ Žr. Nationality Decrees in Marocco and Tunis, 1923 PCIJ Ser.B, No.4, 7,27; Eastern Carelia case, 1923 PCIJ ser. B, No.5,5,7. Certain German interests in Polish Upper Silesia (Germany v. Poland), 1926 PCIJ ser.A, No.7,4,29. Free zones and upper Savoy and the district of Gex (France v.Switzerland), 1929 PCIJ ser.A, No.22,5,20; 1932 PCIJ ser.A/B No. 46, 96, 147-148; Case relating to the territorial jurisdiction of the International Commission of the River Order (Czechoslovakia, Denmark, France, Germany, Great Britain, Sweden v. Poland), 1929 PCIJ ser. A. No.23, 5, 20-2; Tarptautinio teisingumo Teismo bylos: Aerial incident of 27 July 1955 (Israel v. Bulgaria), 1959 ICJ rep. 127, 138.

¹²² Frontiers between Columbia and Venezuela, I RIAA 233, 262 (Award of 24th of March 1922). Island of Palmas case 2 RIAA 829 (4 April 1928);

¹²³ Žr. R.Roxborough, G.Fitzmaurice, Fifth report on the Law of Treaties 1960, 2 YBILC 72-107. H.Waldock. Third Report on the Law of treaties, 1964, 2 YBILC 5-65.

¹²⁴ P.vz. Draft Convention on the Law of Treaties. Art. 18. research in International Law of treaties, 29 Suppl. AJIL 653-1240 at 918-93; Havana Convention. Article 9. Convention on Treaties. Sixth international Conference of American States. Havana. 20 Feb. 1928, rep. 29 Suppl. AJIL 1025 (1935).

¹²⁵ Island of Palmas (US v. The Netherlands), (1928) II UNRIAA, p.850-851.

¹²⁶ Case relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Order (Czechoslovakia, Denmark, France, Germany, Sweden, Great Britain v. Poland) (1929). PCIJ Reports, Ser.A, No.23, P.18-22.

¹²⁷ Free zones and Upper Savoy and the district of Gex case (France v. Switzerland) 1932 PCIJ ser. A/B, No.46, 96.

teisės trečiajai valstybei, yra nustatyti, kad tokia buvo teisės suteikusių valstybių valia, tikrieji ketinimai bei nustatyti, kad trečioji valstybė savo konkludentiniais veiksmais patvirtino jai suteiktų teisių egzistavimą. Įdomu paminėti, kad šioje byloje taip pat buvo išreikštos stiprios prieštaraujančios nuomonės.¹²⁸ Taigi, Teismas jau neišreiškia labai stiprios ar vienbalsės nuomonės ir vienareikšmiškai nepalaiko griežto *pacta tertiis* principo taikymo, tad ši byla galėtų būti laikoma pirmuoju ženklu apie tarptautinės bendruomenės besikeičiančią nuomonę dėl griežto *pacta tertiis* principo aiškinimo.

Ir nepaisant šios tarptautinės teisminės praktikos, taip pat visuotinai buvo sutariama, kad *pacta tertiis* taisyklė turi tam tikras išimtis. Tad kol tarptautiniai subjektai bandė iš naujo persvarstyti patį principą, pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į pastangas suformuluoti ir išanalizuoti principo išimtis, o ypač tas, pagal kurias trečiajai valstybei yra suteikiamos teisės. Kaip pavyzdžiai gali būti pateikiamos šios tarptautinės teisminės bylos.

Vėlesnėje byloje „*Restitution of the Household Effects Belonging to Jews, deported from Hungary*“¹²⁹ Vengrijos žydai iš Vokietijos reikalavo restitucijos už daiktus, kurie buvo konfiskuoti vokiečiams įsiveržus į Vengriją. Pagal 1947 m. vasario 10 d. Taikos sutarties, sudarytos su Vengrija, 30(4) straipsnį, Vengrija atsisako visų reikalavimų tiek Vokietijai, tiek Vokietijos piliečiams. Ši atsisakymo nuostata buvo laikoma tikra sąlyga *pour autrui*. Tai buvo tikras susitarimas dėl trečiosios valstybės teisių, reiškiantis daugiau nei faktinė privilegija. Teismas nustatė, kad nėra svarbus pats faktas, ar Vokietija kaip trečioji valstybė, išreiškė savo sutikimą ar nesutikimą dėl jai suteikiamų teisių. Reikia pripažinti, kad tokio sprendimo priėmimo aplinkybės buvo išskirtinės. Tikrieji tokio atsisakymo naudos gavėjai buvo svetimšaliai, nenorėję, kad Vokietijos ekonominiai resursai būtų mažinami pateikiant ieškinius tų valstybių vardu, kurias anksčiau buvo užvaldžiusi Vokietija. Berlyno teismas neturėjo pagrindo pripažinti minėtą sąlygą negaliojančia. Tačiau nepaisant visų šių aplinkybių, kaip teigia C. Chinkin, ši byla aiškiai patvirtina, kad jei sutarties šalys ketina sukurti teisės trečiajai valstybei, tokios teisės ir yra sukuriamos, nepaisant pačios trečiosios valstybės nuomonės.

Teritorinių režimų nustatymas daugiašale sutartimi (o labai dažnai ir kaip taikos susitarimo dalis) taip pat yra laikomas kaip galintis nustatyti išimtį iš klasikinės *pacta tertiis* taisyklės.¹³⁰ Ir kai tokio pobūdžio „dispozityvūs“ arba „objektyvūs“ režimai yra priimami kaip pagrindinis viešas interesas, jie yra laikomi įpareigojančiais *erga omnes*. Pavyzdžiui, Tarptautinė Teisinių Komisija (angl. - *International Commission of Jurists*) jau 1920 metų ataskaitoje dėl

¹²⁸ Žr. Separate opinion by judge Nyholm J., PCIJ Series A., No.22, 27; Sep Op. Judge Dreyfus, ibid at 43. Sep.op. Judge Negulesco, ibid. at 38.

¹²⁹ *Restitution of the Household Effects Belonging to Jews, deported from Hungary*. Judgement of 2nd July 1965, Kammergericht, Berlin Court of Appeal // 44 ILR (International Law Review) 301, 1965.

¹³⁰ Žr. McNair. *The Law of Treaties*. Oxford. Clarendon Press. 1961.p.255-271.; J.Crawford *The creation of States in International Law*. Oxford. Clarendon Press. 1979. P.315-319.

Alandų Salų¹³¹ pateikė išvadą dėl tarptautinės sutarties įtakos trečiajai šaliai, nurodydama, kad 1856 m. Konvencija, kuria buvo nustatytas naujas režimas ir demilitarizuotos salos, išliko galiojanti ir gali būti pritaikyta trečiajai šaliai – Švedijai. Komisija atsisakė pripažinti demilitarizavimą kaip tarptautinį servitutą, bet tuo pačiu laikė, kad susitarimas dėl teritorijos sudarė Europos viešąjį interesą ir turėjo ilgalaikio ketinimo pobūdį. Todėl apibendrinant teisminę praktiką, galima teigti, kad trečiųjų valstybių teisių apribojimai ar suteikiamos teisės kyla dėl konkrečių interesų, kurie gali būti labai įvairūs: teisiniai, moraliniai, religiniai, ekonominiai, ideologiniai ar kitokie ir negali būti aiškinami atsižvelgiant tik į vienos valstybės interesus. Todėl vis dažniau *pacta tertiis* principas aiškinamas atsižvelgiant į kintančius tarptautinės bendruomenės svarbius viešuosius interesus ir nebėra taikomas griežtai, todėl paties principo turinys – kinta.

2.4. *Pacta tertiis* principo kitimas

Kaip jau aptarėme ankstesniuose šio skyriaus dalyse, praktikoje vis dažniau yra pastebimas ne toks griežtas klasikinio *pacta tertiis* principo taikymas. Todėl galima daryti prielaidą, kad *pacta tertiis* principas, atsižvelgiant į kintančias tarptautinės bendrijos aktualijas ir tarptautinės teisės vystymąsi, kinta.

Rengiant Vienos Konvencijos dėl sutarčių teisės projektą, Tarptautinės teisės komisijoje buvo daug diskutuojama dėl *pacta tertiis* taisyklės bei jos išimčių įtraukimo arba įvardijimo Konvencijoje.¹³²

Buvo reiškiamos prieštaringos nuomonės. Visgi, buvo visuotinai sutariama, kad yra neįmanoma **įpareigoti** trečiosios valstybės be jos pačios sutikimo. Tuo tarpu projekto rengėjai, diskutuodami dėl trečiųjų valstybių **teisių**, buvo pasiskirstę į dvi grupes: **pirmoji grupė teigė**, kad tarptautinė sutartis pati savaime nėra pajėgi sukurti teisių trečiosioms valstybėms (ir todėl būtų reikalaujama trečiosios valstybės sutikimo, išreiškiamo per papildomą susitarimą), o tuo tarpu **visi likusieji rengėjai** (įskaitant ir keturis specialiuosius pranešėjus), atmetė šį požiūrį,¹³³ teigdami, kad tarptautinėje teisėje nėra nieko, kas uždraustų dviem ar daugiau valstybių tarptautine sutartimi sukurti teises trečiosios valstybės naudai.¹³⁴ Specialusis pranešėjas H. Waldock, atmesdamas argumentą, kad ši mintis prieštarauja valstybių suvereniteto principui, gynė savo poziciją nurodydamas, kad trečioji valstybė išlieka laisva atmesti jai suteikiamas teises ir laikė, kad ši pozicija pagrįsta pastarųjų metų valstybių praktika ir jurisprudencija¹³⁵. Tad iš esmės Projektas buvo ruošiamas laikantis sąlyginai liberalaus požiūrio į trečiąsias valstybes ir

¹³¹ LNOJ Sp. Suppl. No.3, 18, 1920.

¹³² Apie Jungtinių Tautų Tarptautinės Teisės Komisijos darbą plačiau žiūrėti internetiniame puslapyje <http://www.un.org/law/ilc/>. Visa su komisijos darbu susijusi dokumentacija pateikiama ten pat.

¹³³ 1966 2 YBILC 228.

¹³⁴ 1964 2 YBILC 21.

¹³⁵ Tokia jurisprudencija aptariama sekančiame skyrelyje dėl *pacta tertiis* ir teisminės praktikos.

gali būti aiškintinas kaip užuomazga progresyviame tarptautinės teisės vystymuisi šioje srityje, kada *pacta tertiis* principas nebėra aiškinamas griežtuose rėmuose, o jo turinys yra keičiamas atsižvelgiant į tarptautinės bendruomenės interesus ir vyraujančias tarptautinės teisės tendencijas.

Skirtingi autoriai pateikia skirtingas priežastis, kodėl situacija tarptautinėje arenoje keičiasi, tačiau visi pripažįsta, kad daugiašalės sutartys jau nebėra paradigma, siekiant sureguliuoti tarptautinius teisinius santykius. Todėl sprenddami apie klasikinio *pacta tertiis* principo galimą kitimą, turime išnagrinėti ir įvertinti veiksnius, lemiančius ar galinčius nulemti tarptautinės teisės kitimą ir vystymąsi. Taip gali būti suformuluojamos tarptautinės teisės tendencijos galinčios palengvinti šiame darbe tiriamo dalyko aiškinimą.

Mūsų nuomone, tokiais tarptautinės teisės vystymosi veiksniais galėtų būti laikoma:

1. šiuolaikinėje visuomenėje, esant intensyviems tarptautiniams santykiams, **dvišaliai santykiai** tarp valstybių, visgi daro įtaką ir trečiosioms valstybėms. Atitinkamų susitarimo objektų griežtas atribojimas, izoliavimas nuo tarptautinės sferos, kurioje dalyvauja daug valstybių, yra neįmanomas.
2. **Mokslo ir technologijos pažanga**, leidžianti tyrinėjimus ir eksploatavimą tose sferose, kur dar visai neseniai nebuvo galima tikėtis tokio progreso, bei pasaulinių resursų išgavimas sudaro tokią situaciją, kad net ir tos valstybės, kurios neturi pakankamai lėšų ar technikos, yra tiesiogiai suinteresuotos kitų valstybių atliekamais veiksmais. Tokiomis sritimis, kur reikalingas visos tarptautinės bendruomenės dalyvavimas ir susitarimas, gali būti laikoma Antarktida, giliavandenis jūros dugnas, kuriems negali būti taikoma nacionalinė jurisdikcija.
3. Pastaruoju metu buvo išplėstas **tarptautinio bendradarbiavimo objektų sąrašas**, kuris turi būti reguliuojamas tarptautinės teisės normomis, t.y. *inter alia*, ekonominė plėtra, aplinkos bei aplinkosaugos poreikiai, bendrų išteklių paskirstymas, žmogaus teisės – visa tai negali tilpti tik į griežtus daugiašalių santykių reguliavimo rėmus.
4. Tarptautinė teisė negali ilgiau vystytis atsižvelgdama tik griežtai į valstybių interesus, bet kartu **turi apimti ir asmenų interesus** bei **tarptautinės bendruomenės** interesus.
5. Valstybės vis dažniau sprendžia ginčus ir diskutuoja **tarptautinėse institucijose**. Bendru sutarimu priimami tarptautiniai dokumentai, pavyzdžiui Valstybių elgesio kodeksas, uždeda tam tikrus įsipareigojimus ir panaikina valstybės galimybę gintis „trečiosios valstybės“ statusu. Ir nors tokie teisės aktai formaliai gali būti neįpareigojantys, tačiau vystantis tarptautinei teisei negali būti ignoruojami.

Todėl, kaip teigia H.Mosler, tarptautinė teisė negali būti apibrėžiama vien tik per dvišalius ar daugiašalius teisinius santykius tarp teisinį subjektiškumą turinčių subjektų. Tarptautinėje teisinėje santvarkoje dalyvaujantys subjektai sukuria bendruomenę, gyvenančią pagal bendrąsias elgesio taisykles.¹³⁶

Daugiašalių sutarčių galios ribotumas taip pat išryškėja ir nagrinėjant taip vadinamą „*free – rider*“ problemą.

„*Free-rider*“ yra tokios valstybės, kurios nesugeba ar galbūt nenori pasirašyti susitarimų, kuriuos yra pasirašę didžioji dalis kitų valstybių, griaudami šių valstybių pastangas bei kartais netgi gaudami ekonominės naudos iš tokio savanoriško nedalyvavimo. Atsižvelgiant į tai, kad lietuvių teisinėje literatūroje iki šiol nėra pasiūlytas šios sąvokos atitikmuo, autorė pateikia galimą šios sąvokos vertimą, siūlydama **vietoj „*free-rider*“ naudoti „*neįsipareigojančio dalyvio*“** sąvoką, geriausiai atspindinčią šios sąvokos sampratą,¹³⁷ nes tai yra valstybės, kurios sąmoningai siekia neįsipareigoti, tačiau savo veiksmais vis dėlto faktiškai dalyvauja tarptautiniuose santykiuose.

Intensyviai yra ieškoma šios problemos sprendimo būdų, tačiau tokios paieškos yra gana sudėtingos. To pasėkoje buvo iškeltas klausimas, ar neprisijungiančios prie sutarties šalys gali nepaklusti, jei didžioji dalis kitų valstybių yra įvedusi visiškai priešingą taisyklę? Iš tiesų tik neseniai buvo iškeltas „*neįsipareigojančio dalyvio*“ statuso pagrįstumo klausimas. Ar valstybė, kuri sąmoningai neprisijungia prie tokių sutarčių, kurias yra pasirašę daugelis valstybių, susijusių su tokios tarptautinės sutarties objektu, turi teisę taip elgtis? Ar galima imtis priemonių prieš tokias valstybes? Jei taip, tai kokių ir kokia apimtimi? Į šiuos klausimus galima atsakyti tik tiriant valstybių praktiką ir aiškinantis, ar *pacta tertiis* principas yra suvokiamas vienodai skirtinguose laiko tarpsniuose ir kaip smarkiai jis pakito.

Gerbiant sutarčių teisę, galima sakyti, jog iš dalies yra tiesa, kad *pacta tertiis* taisyklės taikymas neturi būti toks griežtas kaip kad anksčiau buvo tikima, teigia kai kurie teisės mokslininkai (tokios pat nuomonės laikosi ir E. Franckx¹³⁸). Tai išaiškėja išnagrinėjus kai kuriuos teisės aktus. Štai, pavyzdžiui, mažėjančios *pacta tertiis* taisyklės galios yra aiškiai matomos žuvininkystės sferoje bei aplinkos apsaugoje pagal 1982 Konvenciją.¹³⁹ Kaip bendruomenės tragedija yra „*neįsipareigojančio dalyvio*“ statuso valstybės praktika dėl žvejybos

¹³⁶ Mosler H. International Legal Community, in R. Bernhardt, ed. Encyclopedia of public international law. Instalment 7. Amsterdam: North – Holland Elsevier Science Publishers, 1984. P. 309 - 312.

¹³⁷ Ši sąvoka neturėtų būti painiojama su „nuolatinio prieštarautojo“ (angl. – „persistent objector“) sąvoka.

¹³⁸ žr. Franckx Eric, Article pacta tertiis and the Agreement for the implementation of the straddling and highly migratory fish stocks provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea// Tulane Journal of International and Comparative Law., 2000. taip pat straipsnį galima rasti adresu: <http://www.fao.org/Legal/prs-ol/lpo8.pdf>; prisijungimo laikas:2006-11-20;

¹³⁹ Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija // Valstybės žinios. 2003, Nr. 107- 4786.

atvirose jūrose. Šiuo atveju valstybė, atsisakanti prisijungti prie susilaikymo dėl žvejybos atvirose jūrose politikos, ne tik naikina saugomus gyvuosius resursus, bet kartu ir gauna iš to netiesioginę naudą. Smulkiau iliustruojamas toks žvejybos atvirose jūrose atvejis yra banginių medžioklės problema, kuri buvo ilgą laiką svarstoma tarptautinėse arenose. Taip pat problematiškas yra tarptautinės jūrų taršos klausimo sprendimas.

Mano nuomone, vienintelis būdas išspręsti taip vadinamąją “*neįsipareigojančio dalyvio*” problemą, kartu formaliai pažeidžiant ir *pacta tertiis* taisyklę, yra įrodyti, jog daugiašalė sutartis yra paprotinės teisės įrodymas. Atitinkamai, jeigu tokia daugiašalė sutartimi yra siekiama deklaruoti tarptautinę paprotinę teisę arba ją kodifikuoti, tokia sutartimi gali būti remiamasi kaip paprotinės teisės įrodymu net ir prieš valstybę, kuri nėra tokios sutarties šalimi. Taip yra net ir tokiu atveju, jeigu sutartis neįsigaliojo, kadangi jos nėra ratifikavę pakankamas skaičius valstybių narių. Taip pat būtina pažymėti, kad sutartis tarptautinę paprotinę teisę gali kodifikuoti tik tam tikra dalimi.¹⁴⁰

Neabejotina, kad principas *pacta tertiis* yra vienas svarbiausių, visuotinai pripažįstamų tarptautinės teisės principų, sudarančių tarptautinės sutarčių teisės esmę, tačiau nuo tada, kai šis principas tapo sudedamąja tarptautinės teisės dalimi, situacija tarptautinėje arenoje iš esmės pasikeitė. Atsiradę bendranacionaliniai interesai ir jų išskirtinis pobūdis bei reikšmė privertė valstybes permąstyti tarptautinių teisės principų turinį bei paprotinės ir sutartinės teisių santykį. Diskutuojama apie tai, ar vienos valstybės gali nustatyti kitoms valstybėms teises ir pareigas, atsižvelgiant į tai, koks santykis yra tarp globalinio intereso ir valstybės individualių interesų. Tačiau net ir turint omenyje, jog globalinio intereso svarba nusveria vienos valstybės interesą, negalime nuneigti, jog *pacta tertiis* taisyklė visada galioja, tačiau kartu pabrėžiama, jog tarptautinės aktualijos bei tendencijos, kad vis daugiau normų turėtų būti pripažįstamos *jus cogens* veda prie to, jog *pacta tertiis* principas neišvengiamai keičiasi.

Pacta tertiis kitimo klausimas tapo ypač aktualus Jungtinėms Tautoms pateikus nuolatinės institucijos - Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto projektą, kuriame buvo diskutuojama dėl universalios jurisdikcijos įtvirtinimo ir paties Statuto galiojimo valstybių, kurios nėra prisijungusios prie šios tarptautinės sutarties, jų atžvilgiu. Tam, kad būtų pasiektas mūsų darbo tikslas ir atskleistas *pacta tertiis* principo ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto santykis, sekančiame skyriuje aptarsime galimus *pacta tertiis* principo aiškinimo variantus pagal Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto, kaip tarptautinės sutarties, nuostatas. Šių nuostatų aiškinimas iliustruojamas ir nagrinėjant JAV poziciją dėl *pacta tertiis* taisyklės pažeidimo bei pateikiant šiai pozicijai oponuojančias nuomones.

140 Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. - Vilnius: Eugrimas, 2000. P.69.

3. *PACTA TERTIIS* PRINCIPO AIŠKINIMAS TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO STATUTE

3.1. Subsidiarumas vietoj universalumo

Subsidiarumas - vienas iš trijų svarbiausių Statuto principų¹⁴¹, reiškiantis, kad Teismas gali įgyti jurisdikciją tik tuo atveju, kai nacionalinės jurisdikcijos organai nesugeba ar nenori jos įgyvendinti. Tokiu būdu esant konkuruojančioms jurisdikcijoms tarp nacionalinės ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcijos, nacionaliniai teismai turės **pirmenybę**.

Tai yra vienas iš svarbiausių skirtumų tarp Teismo ir dviejų *ad hoc* tribunolų buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai. Pagal Tribunolo buvusiai Jugoslavijai Statuto 9 straipsnį¹⁴² ir Tribunolo Ruandai Statuto¹⁴³ 8 straipsnį, esant atvejui, kada esant konkuruojančiai jurisdikcijai tarp Tribunolo ir nacionalinių teismų, Tribunolas turi pirmumo teisę, priešingai nei įtvirtinta Romos Statute.

Galima paminėti, kad jurisdikcijos perdavimo klausimas buvo svarstomas nuo pat pirmojo pasiūlymo įsteigti Tarptautinį Baudžiamąjį Teismą. Pirminiame siūlyme Trinidadas ir Tobagas išreiškė susirūpinimą dėl nacionalinės teisinės bazės ir nacionalinių teismų nesugebėjimo išspręsti narkotikų kontrabandos problemas. Buvo teigiama, kad silpni nacionaliniai teismai yra nepajėgūs atsilaikyti išorinėms jėgoms ir terorui. Todėl Trinidadas ir Tobagas siūlė, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas pakeistų nacionalinius teismus baudžiamajame persekiojime ir taip apsaugotų nacionalinius teismus. Panašus pasiūlymas dėl universalios jurisdikcijos įgyvendinimo buvo pateiktas Vokietijos delegacijos, siekiant nustatyti Tarptautinio Baudžiamojo Teismo viršenybę nacionalinių teismų atžvilgiu. Tačiau šios idėjos buvo nepriimtinos daugeliui derybose dalyvavusių valstybių, todėl Statuto 1 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas „papildo nacionalines baudžiamojo teisingumo institucijas“¹⁴⁴.

¹⁴¹ Pirmasis principas yra tai, kad į Statutą yra įtraukti tik patys sunkiausi nusikaltimai, svarbūs visai tarptautinei bendruomenei. Šis principas padarė įtaką nusikaltimų priskyrimui Teismo jurisdikcijai. Buvo tikimasi, kad šis principas sulauks didelio valstybių palaikymo, ko pasėkoje sustiprins Teismo patikimumą, moralinį autoritetą ir efektyvumą. Šiuo principu taip pat buvo siekiama sumažinti Teismo darbo krūvį, perkeltiant nusikaltimus, su kuriais galėtų susitvarkyti nacionaliniai teismai, į valstybių narių jurisdikciją. Antrasis principas buvo tas, kad buvo siekiama, jog nusikaltimai, įeinantys į Teismo jurisdikciją, būtų kaip įmanoma labiau savo apimtimi išlikti tarptautinės paprotinės teisės dalimi. Tokio požiūrio priežastis buvo siekis sulaukti kuo didesnio tarptautinio pritarimo Teismo statutui. Šie principai atsispindėjo beveik visuose Statuto straipsniuose, su nežymiomis išimtimis straipsniuose dėl asmeninės atsakomybės. Pagal Arbour L. and Bergsmo M. Conspicuous absence of Jurisdictional overreach. Reflections on the International Criminal Court. Ed.by Herman A.M.Von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. – The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999. P 110-119.

¹⁴² Statute of International Criminal Tribunal for Yugoslavia // http://www.icts.de/dokumente/icty_statut.pdf; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2006- 11-06.

¹⁴³ Statute of International Criminal Tribunal for Ruanda // www.ictcr.org/english/basicdocs/statute.html; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2005-12-19.

¹⁴⁴ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas // Valstybės žinios. 2003, Nr.49 – 2165.1 str.

Taigi, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas neįgyja viršenybės nacionalinės jurisdikcijos atžvilgiu ir yra subsidiarus valstybių nacionalinėms jurisdikcijų atžvilgiu.

Subsidiarumas suformuoja du pagrindinius Tarptautinio Baudžiamojo Teismo bruožus.

Pirma, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas yra tarsi sulaikanti, prevencinė priemonė, o ne tik atsakas rimtų tarptautinių nusikaltimų vykdytojams. Vadovaujantis subsidiarumo principu sukuriama efektyvesnis mechanizmas, užtikrinantis baudžiamąjį persekiojimą už tarptautinius nusikaltimus tarptautiniame ir nacionalinės teisės lygmenyse.

Antra, subsidiarumo režimas sudaro prielaidas, kad pirmiausiai turi veikti nacionaliniai teismai. Todėl jeigu kiekviena valstybė įgyvendintų savo pareigas persekioti už nusikaltimus, patenkančius į Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją, šiai tarptautinei institucijai faktiškai neprireiktų įgyvendinti savo jurisdikcijos.

Pagrindinė problema taikant subsidiarumo principą yra apibrėžti subsidiarumo principo tinkamą taikymą, t.y. kada nacionalinės teisinės sistemos gali būti laikomos **nenorinčiomis** ar **nesugebančiomis** atlikti baudžiamojo persekiojimo ir tyrimo, kad būtų pasinaudota Statuto 17 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintomis **jurisdikcijos perdavimo taisyklėmis**. Minėtas straipsnis pakankamai konkrečiai apibrėžia atvejus, kada gali būti laikoma, jog valstybė yra nenorinti arba nesugebanti vykdyti teisingumą dėl nusikaltimų, kurie priskirtini prie Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijos „*materiae*“.

Pagal Statuto 17 str. 3 d. Valstybės **nesugebėjimą** apibūdina aplinkybės, kai:

1. valstybės nacionalinė teisinė sistema iš esmės suirusi arba visiškai sužlugusi.
2. valstybės nacionalinė teisinė sistema nesuteikia galimybių sulaikyti kaltinamąjį ar disponuoti reikiama įrodymais, arba kitaip nesugeba įvykdyti procesinių veiksmų.

Todėl nustatydamas valstybės nesugebėjimą, Teismas turi nustatyti šias aplinkybes:

- a) nacionalinė teisinė sistema yra suirusi arba jos nebėra;
- b) teisinė sistema suirusi „iš esmės“ arba „visiškai“;
- c) nacionalinė teisinė sistema nesuteikia galimybių sulaikyti kaltinamąjį ar disponuoti reikiama įrodymais arba kitaip nesugeba įvykdyti procesinių veiksmų;
- d) pastarasis nesugebėjimas (c) yra sąlygotas teisinės sistemos suirimo ar nebuvimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad Teismas priima galutinį sprendimą dėl subsidiarumo principo taikymo. Tai padeda stiprinti Teismo nepriklausomumą ir darbo efektyvumą. Ir net turint mintyje, kad Statuto 18 straipsnyje numatyta pakankamai sudėtinga išankstinių sprendimų

dėl bylos priimtinumo sistema, tai nepadaro subsidiarumo principo silpnesniu, o Teismas visada priima galutinį sprendimą dėl šio principo taikymo.

Tačiau nepaisant aiškaus subsidiarumo principo įtvirtinimo ir nacionalinių sistemų viršenybės Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui, JAV išlieka aktyviausia Tarptautinio Baudžiamojo Teismo oponente, išvelgdama grėsmę savo politiniams interesams ir valstybės politiką įgyvendinantiems asmenims bei teigdama, kad toks Romos Statuto taikymas jos piliečiams prieš pilietybės valstybės valią yra *pacta tertiis* principo pažeidimas. Tokio JAV elgesio pasekmės akivaizdžios – politinio spaudimo įrankiais valstybės skatinamos pasirašyti dvišales sutartis dėl atsisakymo perduoti JAV piliečius Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui, o taip pat tiesiogiai ir netiesiogiai skatinant neprijungti prie Romos Statuto tokiu būdu silpninant Teismo pozicijas tarptautinėje bendruomenėje. Tokia JAV pozicija reikalauja detalesnio nagrinėjimo, tad toliau savo darbe nagrinėsiu tokios pozicijos pagrįstumą.

3.2. *Pacta tertiis* principas ir Romos Statutas: JAV pozicija

Nepaisant aukščiau aptarto subsidiarumo, JAV palaiko nuomonę, kad Romos Statutas pažeidžia *pacta tertiis* principą, pagal kurį sutartis negali sukurti nei teisių, nei pareigų trečiajai valstybei be jos valios. Išnagrinėdami JAV pateikiamus argumentus ir patikrindami jų pagrįstumą, šiame skyriuje ne tik apibendrinsime *pacta tertiis* principo pažeidimo galimybę trečiosios valstybės, kuri nėra ratifikavusi Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto (įskaitant ir JAV) atžvilgiu, bet ir pateiksime apibendrinimus dėl *pacta tertiis* bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto santykių, kuris ir yra baigiamojo darbo tikslas.

JAV, nuo pat pradžių buvusi aktyvi Tarptautinio Baudžiamojo Teismo šalininkė, intensyviai dalyvavusi parengiamųjų darbų metu ir vedusi derybas Romos konferencijos metu, tačiau balsavusi prieš Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įsteigimą, šiuo metu yra pati aktyviausia Tarptautinio Baudžiamojo Teismo oponentė. Ir nors paskutinę Statuto pasirašymo dieną (2000 m. gruodžio 31 d.) JAV prezidentas B.Clintonas pasirašė Statutą, visgi Statutas JAV atžvilgiu neįsigaliojo, o prezidentas G.Bushas 2002 m. gegužės 6 dieną atšaukė ankstesnę sutarties pasirašymą (tokio atšaukimo teisinė galia taip pat kelia rimtų abejonių, tačiau tai nėra šio darbo objektas). Jau įsigaliojus Statutui, JAV paskatinta Jungtinių Tautų Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr.1422, paremtą Jungtinių Tautų Įstatų VII skyriumi. Šia rezoliucija Saugumo Taryba sustabdė Tarptautinio Baudžiamojo Teismo teisę pradėti tyrimus ar procesus bylose dėl esamų ar buvusių pareigūnų ar asmenų iš bendradarbiaujančių valstybių, kurios nėra Statuto narės, dėl veikimo ar neveikimo, susijusio su Jungtinių Tautų įkurtomis ar

pripažįstamomis misijomis.¹⁴⁵ Ši rezoliucija buvo priimta atnaujinamam 12 mėnesių laikotarpiui, tačiau to nebuvo pakankama, kad JAV jaustųsi saugi dėl savo valstybės pareigūnų ir užimtų pasyvią poziciją. 2002 metais JAV priėmė „Amerikos pareigūnų apsaugos aktą“ (angl. – American Servicemembers’ Protection Act (ASPA)), kurio nuostatose nurodoma, kad JAV karinė pagalba bus atšaukiama toms šalims, kurios ratifikuos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutą, išskyrus tuos atvejus, kai JAV prezidentas nuspręs netaikyti šios nuostatos.¹⁴⁶ Nuo 2002 metų JAV taip pat sudaro dvišalius susitarimus tiek su valstybėmis, kurios nėra Statuto narės, tiek su valstybėmis, kurios yra prisijungę prie Statuto. Tokių susitarimų tikslas – užtikrinti, kad JAV pareigūnai bei piliečiai nebūtų išduodami Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui teritorialumo principu, siekiant išvengti jurisdikcijos taikymo pagal Statuto 12 straipsnį. Tokia oficiali JAV vykdoma politika yra kritikuojama ne tik nevyriausybių organizacijų, bet ir daugelio Europos Sąjungos narių¹⁴⁷, Europos Tarybos.¹⁴⁸ Šiai pozicijai pagrįsti kai kurie autoriai nurodo tokias pagrindines priežastis¹⁴⁹:

1. Statute nėra nuostatų dėl amnestijos, kurios galėtų būti taikomos situacijoms, kada pasaulinė taika yra svarbesnė už pasaulinį teisingumą.
2. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybai turėtų būti užtikrinta didesnė kontrolės teisė, kaip kad buvo siekiama pirminiame Statuto variante, pateiktame Tarptautinės teisės komisijos.
3. Statute esančios nuostatos dėl nusikaltimų, esančių Teismo jurisdikcijoje ir jurisdikcinio mechanizmo nuostatos, gali pažeisti klasikinę *pacta tertiis* taisyklę.
4. Statutas yra laikomas netobulu, kadangi jame nėra nuostatų dėl efektyvaus įgyvendinimo mechanizmo.
5. Kiti pagrindai, tokie kaip neaiški agresijos sąvoka, prokuroro nepriklausomumas esant *proprio motu*, politiškai motyvuotų procesų inicijavimas ir kiti.

Tačiau vis dėlto, svarbiausiu ir daugiausiai diskusijų keliančiu pagrindu yra laikomas tariamas *pacta tertiis* principo pažeidimas, kuris gali būti nagrinėjamas dviem aspektais:

¹⁴⁵ Resolution of Security Council of United Nations No. 1422, // <http://www.specialcourt.org/documents/BackgroundDocs/SCRes1422e.pdf>; prisijungimo laikas: 2005- 11-11.

¹⁴⁶ Čia išimtis daroma NATO valstybėms bei pagrindinėms JAV sąjungininkėms, tokioms kaip Australija, Egiptas, Izraelis, Japonija, Korėjos Respublika, Naujoji Zelandija.

¹⁴⁷ Žr. Guidelines adopted by the Council of EU // <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/ICC34EN.pdf>; prisijungimo laikas: 2006 – 12- 29.

¹⁴⁸ Parliamentary Assembly Resolution 1300 (2002) of 25 September 2002 // www.amicc.org/docs/C0E1300.pdf ; prisijungimo laikas: 2006 – 12- 29; Parliamentary Assembly Resolution 1336 (2003) of 25 June 2003 // www.amicc.org/docs/C0E1336.pdf; prisijungimo laikas: 2006 – 12- 29.

¹⁴⁹ Wegwood R., The International Criminal Court: The American view. – 10 EJIL (European Journal of International Law) 96, 1998.

- a) nuostatos dėl jurisdikcijos *ratione personae*, kuriomis remiantis Tarptautinis Baudžiamasis Teismas turi teisę teisti asmenis, kurie yra valstybių, nesančių Statuto narėmis piliečiai.
- b) nuostatos dėl **bendradarbiavimo**, kuriomis remiantis Tarptautinis Baudžiamasis Teismas įgyja teisę nuspręsti, ar valstybė, neatsižvelgiant į tai, ar ji yra Statuto narė ar ne, tinkamai įgyvendino jai priklausančią baudžiamąją jurisdikciją. Ir nors susijusi valstybė turi teisę ginčyti tokį sprendimą¹⁵⁰, tačiau galutinį sprendimą vis dėlto priima Teismas.

Tokia oficiali JAV pozicija, priešinga Europos valstybių palaikomai pozicijai, anot G.Hafner, gali būti paaiškinama remiantis esminiu tam tikrų sampratų neatitikimu. Tokią poziciją palaiko ir G.Hafner, teigdamas, kad JAV ir Europos valstybėse yra susiformavę skirtingi požiūriai į tarptautinę teisę. Europos valstybėse laikomasi vadinamosios „Loko koncepcijos“ dėl tarptautinių santykių, kuri apibrėžia tarptautinę teisę kaip instrumentą, skirtą sureguliuoti bendradarbiavimui. Tuo tarpu JAV pozicija remiasi „Hobso koncepcija“, pagal kurią valstybės yra nuolatinėje priešpriešoje ir konflikte, todėl čia tarptautinė teisė suprantama kaip įrankis apginti valstybės interesus nuo priešiškos valstybės veiksmų¹⁵¹. Todėl konservatyvi JAV pozicija pripažįsta valstybę, kaip pagrindinį ir vienintelį dalyvį tarptautinėje teisėje, kuriam vieninteliui priklauso tarptautinės teisės aiškinimo ir taikymo funkcija.¹⁵² Toks skirtingas aiškinimas ir sukelia problemų tarptautiniuose santykiuose.

Nuostatos dėl jurisdikcijos *ratione personae* yra įtvirtintos Statuto 12 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas gali įgyvendinti savo jurisdikciją tuo atveju, jei Teismo kompetenciją pripažįsta **arba** kaltinamo asmens pilietybės valstybė, **arba** valstybė, kurios teritorijoje buvo įvykdytas Teismo jurisdikcijai priklausantis nusikaltimas.

Ar Tarptautinio Baudžiamojo Teismo kompetencija, kuri leidžia Teismui įgyvendinti jurisdikciją dėl piliečių tų valstybių, kurios nepriėmė Teismo jurisdikcijos, prilygsta *pacta tertiis* taisyklės pažeidimui? Mūsų nuomone, **atsakymas į šį klausimą yra neigiamas, nes pilietybės pagrindu tarptautinė teisė jau seniai pripažino, kad valstybė gali vykdyti savo piliečių baudžiamąjį persekiojimą dėl nusikaltimų padarytų bet kur pasaulyje. Teritorialumo** principo pagrindu tarptautinė teisė taip pat leidžia valstybei pareikšti jurisdikciją dėl asmens, kuris padaro nusikaltimą jos teritorijoje, nepriklausomai nuo to asmens pilietybės. Šie du principai yra visuotinai pripažįstami tarptautinėje teisėje.

¹⁵⁰ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas // Valstybės žinios. 2003, Nr.49 – 2165.19 str.

¹⁵¹ Hafner G., The Status of Third States Before the International Criminal Court in Politi M., Nesi G. The Rome Statute of the ICC: A challenge to impunity // Burlington: Ashgate Publishing Company, 2001. P.232-245.

¹⁵² Brubacher M.R., Prosecutorial Discretion within the International Criminal Court // 2 JICJ (Journal of International Criminal Justice), 73, 2004.

Todėl, valstybės, esančios Tarptautinio Baudžiamojo Teismo šalimis, suteikia pagrindą įgyvendinti Teismo jurisdikciją, kaip nustatyta Statuto 12 straipsnyje, **arba** teritorialumo **arba** pilietybės – pagrindais. Tokiu atveju tarptautinėje teisėje neatsiranda jokios taisyklės, kuri neleistų valstybei suteikti jos pripažinto įgaliojimo Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui, pagrįsto pilietybės ir teritorialumo principais. Tai patenka į suverenias tarptautinės sutarties valstybių galias leisti tarptautiniam organui įgyvendinti jurisdikciją tuo pačiu būdu kaip ir tos valstybės gali įgyvendinti nacionalinę jurisdikciją, t.y. vadovaujantis teritorialumo ir pilietybės principais. Todėl JAV pozicija, kad teritorialumo ar pilietybės principas negali būti pagrindas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcijai, nes būtent tai yra *pacta tertiis* pažeidimas, gali būti atremiamas **subsidiarumo principu** bei kiekvienos **valstybės pareiga įgyvendinti savo piliečių baudžiamąjį persekiojimą**. Ši pareiga taip pat gali būti įvardijama kaip tarptautinės teisės principas, pripažįstamas jau nuo Montevideo Baudžiamosios teisės sutarties (Montevideo Treaty of Penal Law), pasirašytos dar 1889. Atkreiptinas dėmesys, kad pati JAV yra daugelio tarptautinių sutarčių šalis, kurios suteikia teisę teisti bet kokios pilietybės asmenis, padariusius nusikaltimus, jei toks nusikaltimas yra įvykdomas JAV teritorijoje, neatsižvelgiant į faktą ar kaltinamojo pilietybės valstybė yra sutarties šalimi ar ne. Tokios sutartys apima 1949 m. Ženevos Konvencijas, 1970 Konvencijas dėl lėktuvų užgrobimo ir tt. Tad Statuto narėms suteikus galias Teismui įgyvendinti jurisdikciją pagal Statuto 12 straipsnį, Teismas yra įpareigojamas tai daryti tik Statute nustatytais teritorialumo ir pilietybės pagrindais. Tarptautinėje teisėje nėra normos, uždraudžiančios valstybei perduoti savo teisingumo įgyvendinimo galias tarptautinei institucijai. Tai yra valstybių suvereni teisė suteikti jai priskirtas jurisdikcijos įgyvendinimo funkcijas tarptautinei institucijai, kuri įgyvendintų jas tuo pačiu būdu kaip ir nacionalinės jurisdikcijos. Todėl nagrinėjant *ratione personae* jurisdikciją, kaip pažeidžiančią *pacta tertiis*, darytina išvada, kad nuostatos dėl *ratione personae* jurisdikcijos nenustato jokių teisinių įsipareigojimų valstybei, kuri nėra Statuto šalis. Remiantis teritorialumo principu, valstybė tik įgyvendina baudžiamojo persekiojimo funkcijas, kurios yra išvedamos iš valstybės suverenumo.

Kitas klausimas gali būti nagrinėjamas dėl Statuto įtakos trečiosioms valstybėms ir tų valstybių piliečiams, kaip subjektams, kuriems taikomos šios tarptautinės sutarties nuostatos. Priešingai nei įprastos tarptautinės institucijos, kurios sprendžia ginčus tiesiogiai įtraukdamos valstybes ir todėl nėra atliekami jokie veiksmai, kurie yra susiję su trečiosiomis valstybėmis¹⁵³, tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcija yra tiesiogiai susijusi su fiziniais asmenimis ir yra į juos nukreipta, ir, nors ir netiesiogiai, tačiau susijusi su valstybėmis. Todėl galima teigti, kad Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcijos įgyvendinimas galėtų paveikti trečiųjų valstybių

¹⁵³ Coffman D.Peter, Obligations Erga Omnes and the abstent Third states // 39 GYIL 1996. P.285.

interesus, tuo atveju, jeigu trečiosios valstybės piliečiai yra teisiami Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme arba ši valstybė jau yra pradėjusi persekiojimą dėl tų pačių nusikaltimų ir tokiu būdu valstybė siekia apginti savo piliečius arba nacionalinę jurisdikciją nuo Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Tokia situacija gali susidaryti, kai Tarptautinis Baudžiamasis Teismas įgyvendina jurisdikciją dėl veiksmų, kurie taip pat patenka ir į trečiosios valstybės jurisdikciją. Teismo ir trečiosios valstybės jurisdikcijos konkurencija yra abipusė, lygiai taip pat kaip ir jurisdikcijos konkurencija tarp Teismo ir valstybių narių. Ir nors Teismas visada priima galutinį sprendimą dėl bylos priimtumo¹⁵⁴, tačiau valstybės, esančios situacijoje dėl tam tikra prasme konkuruojančios jurisdikcijos, turi teisę ginčyti tokio pobūdžio sprendimą, nepriklausomai nuo to, ar jos yra Statuto narės ar ne.

Nuostatos dėl bendradarbiavimo pareigos taip pat yra aiškinamos kaip pažeidžiančios *pacta tertiis*. Tokia pareiga yra nustatyta visoms valstybėms Statuto 86 straipsnyje dėl tų nusikaltimų, kurie yra Teismo jurisdikcijoje.¹⁵⁵ Atsižvelgiant į tai, kad pareiga bendradarbiauti pagal minėtą straipsnį atskirai neišskiria nei valstybių narių, nei valstybių nesančių Statuto narėmis, lyg ir būtų galima teigti, kad ši pareiga apima visas valstybes, įeinančias į Teismo jurisdikciją (nesvarbu, kokia apimtimi). Bet kokia kitokio pobūdžio interpretacija galėtų būti suprantama kaip spraga valstybių bendradarbiavime ir trukdytų pasiekti tikslų, kuriems ir buvo įsteigtas Tarptautinis Baudžiamasis Teismas. Ši nuostata dėl bendradarbiavimo gali būti aiškinama kaip ir anksčiau nagrinėtas Jungtinių Tautų įstatų straipsnis dėl bendradarbiavimo siekiant pasaulinės taikos ir saugumo. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad valstybės, kurio yra priėmę Teismo jurisdikciją tik tam tikra apimti, ir yra įpareigojamos bendradarbiauti tik priimtose jurisdikcijos rėmuose.¹⁵⁶ Taigi, valstybių pareiga bendradarbiauti apima ne tik valstybes Statuto nares, bet tam tikra prasme ir trečiąsias valstybes, kurios savanoriškai prisiima dalinius įsipareigojimus dėl jurisdikcijos.

Kaip tam tikras bendradarbiavimas kai kurių autorių pateikiamos Statuto nuostatos ir dėl valstybės pareigos persekioti asmenis už tarptautinius nusikaltimus. Vadovaujantis teritorialumo principu, trečioji valstybė tarptautine sutartimi yra tarsi įpareigojama persekioti savo pačios piliečius, kurie yra kaltinami įvykdę karo nusikaltimus, nusikaltimus žmogiškumui ir kitus nusikaltimus, įeinančius į Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją. Todėl norėdama išvengti Teismo jurisdikcijos taikymo jos piliečiams pagal subsidiarumo principą, valstybė,

¹⁵⁴ Žr. Romos Statuto straipsnius 19(1) ir 17.

¹⁵⁵ Žr. Romos Statuto 86 str., kuriame „Bendra pareiga bendradarbiauti“ Bendras įpareigojimas bendradarbiauti. Vadovaudamosi šio Statuto nuostatomis, valstybės, Statuto Šalys, visokeriopai bendradarbiauja su Teismu jam tiriant ir baudžiamąja tvarka persekiojant jo jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus.

¹⁵⁶ Hafner G., *The Status of Third States Before the International Criminal Court in Politi M.*, Nesi G. *The Rome Statute of the ICC: A challenge to impunity* // Burlington : Ashgate Publishing Company, 2001.P. 242-243.

nesanti Statuto šalimi, yra tarsi įpareigojama persekioti savo piliečius pati. Tačiau tai nėra tiesioginis teisinis įsipareigojimas. Ši nuostata veikia galėtų būti aiškinama kaip įsipareigojimas per valstybės moralinius ir politinius įsipareigojimus prieš tarptautinę bendriją arba kaip kitų daugiašalių sutarčių įtvirtinta nuostata dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo ir teisingumo įgyvendinimo.

Todėl akivaizdu, kad Romos Statutas nesukuria **tiesioginių** teisinių įsipareigojimų valstybėms - nesančioms Statuto narėms.¹⁵⁷ Kita vertus, pripažįstama, kad Tarptautinio Baudžiamąjo Teismo Statutas **gali turėti teisinės įtakos** valstybių, nesančių Statuto narių veiksmams ir jų formuojamai praktikai. Jeigu valstybės, kuri nėra Statuto narė, pilietis yra kaltinamas padaręs nusikaltimą pagal Tarptautinio Baudžiamąjo Teismo Statutą, valstybės narės teritorijoje, Teismas gali įgyvendinti savo jurisdikciją, jeigu nuspręs, kad nei viena iš valstybių, turinti tokią teisę, nenori ar negali vykdyti baudžiamąjo persekiojimo už šiuos nusikaltimus. Kadangi Teismas nustato konkretaus atvejo priimtinumą pats – *inter alia* – ir remdamasis valstybės, nesančios Statuto nare, pastangomis (ar tų pastangų persekiojimo nebuvimu) persekioti kaltinamąjį, valstybė, nesanti Statuto nare, yra priversta imtis atitinkamų priemonių ir įgyvendinti nacionalinę jurisdikciją, jeigu ji siekia išvengti, kad jos valstybės piliečiai patektų į Tarptautinio Baudžiamąjo Teismo jurisdikciją ir būtų teisiami Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme. Tokiu atveju tarptautinė bendruomenė iš valstybės tikisi, kad ji gerbs visuotines, demokratinės bendruomenės vertybes, kurios pripažįstamos tarptautinės paprotinės teisės dalimi ir įvykdys tarptautinio pobūdžio įsipareigojimus įgyvendindama teisingumą ir persekiodama atsakingus asmenis. Vėlgį, pagal Statuto subsidiarumo nuostatas, valstybė, nesanti Statuto nare, siekdama apsaugoti savo piliečius nuo persekiojimo Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme, turi persekioti savo piliečius pati.

Ir nors tai gali pasirodyti kaip įpareigojimas valstybėms, nesančioms Statuto šalimis, kuris yra draudžiamas pagal tarptautinės paprotinės teisės principą *pacta tertiis*, tačiau realiai tai **yra tiesiog praktinė** Romos Statuto režimo **pasekmė**, o ne teisinis įsipareigojimas.¹⁵⁸ Valstybė, nesanti Statuto šalimi, neturi jokio teisinio įsipareigojimo laikytis Statuto nuostatų dėl subsidiarumo. Tokiu atveju ji tik turi suformuoti tinkamą praktiką dėl elgesio su asmenimis, kurie įvykdė sunkius nusikaltimus valstybėje, kuri yra Statuto narė.

Jei valstybės, prisijungdamos prie sutarčių, suteiktų daugiau suverenių galių nepriklausomoms institucijoms, naudotų aiškias ir sąžiningas procedūras derėdamiesi dėl sutarčių ir išvengtų vienašališkumo ir dvišališkumo daugiašališkumo naudai, tai būtų pasiektas aukštesnis

¹⁵⁷ Pagal G.Hafner, K.Boon, A.Rübesame, J.Huston. A Response o the American view as presented by Ruth Wedgwood. // EJIL.1999. P.117.

¹⁵⁸ Žr. ten pat. P.118.

tarptautinio bendradarbiavimo lygis, nei tas, kuris yra matomas dabar. Visa tai išplaukia iš prielaidos, kad dalyvaudamos tarptautiniuose santykiuose, valstybės nori laikytis tarptautinės teisės. Vadovaujantis šia logika, galima teigti priešingai, kad griežtesnė tarptautinė teisė gali vesti prie didesnio tarptautinio neteisėtumo. Jeigu sutartys būtų griežtesnės, jų laikymasis būtų reikalaujantis žymiai daugiau pastangų. Tuomet tikėtina, kad valstybės galėtų pažeisti tarptautinę teisę arba stengtųsi pirmiausia neišsipareigoti pagal tarptautines sutartis. Tačiau tarptautinis bendradarbiavimas ir tarptautinė teisė yra kuriami tik esant racionaliam suinteresuotų veikėjų pasirinkimui.

Kiekviena valstybė, būdama tarptautinės bendruomenės dalimi, negali išvengti teisinės ar moralinės atskirų valstybių arba visos tarptautinės bendruomenės įtakos. Šis poveikis nebūtinai turi būti formalizuotas. Tačiau vis glaudesnis tarptautinis bendradarbiavimas, technologijų plėtra, globalizacija, bendranacionalinių interesų atsiradimas veda prie naujų būdų paieškos, padėsiančių pasiekti visai tarptautinei bendruomenei, kuri gerbia demokratiją ir žmogaus teises, aktualių tikslų pasiekimo. Tai reiškia neišvengiamą tarptautinės teisės vystymąsi ir jos principų turinio kitimą. Todėl derėtų pripažinti, kad klasikinė *pacta tertiis* nebėra aiškinama taip griežtai kaip anksčiau, o išnagrinėjus tarptautinės teisės vystymąsi ir tendencijas, galima teigti, kad ir *pacta tertiis* principo turinys gali pakisti, išplečiant išimčių, taikomų *pacta tertiis*, sąrašą.

Tačiau kol kas vieninteliu būdu pasiekti visai bendruomenei aktualių tikslų, prie kurių neprisijungiančios valstybės sunaikina tokių tikslų siekiančių susitarimų realų poveikį, išlieka išimtis principui *pacta tertiis* – *tai atitinkamos nuostatos pripažinimas tarptautine paprotine teisės norma – jus cogens*. Ir nors teisės normos susiformavimo ir pripažinimo *jus cogens* norma procesas užtrunka, atsižvelgiant į tarptautinės teisės tendencijas, galima teigti, kad vis daugiau teisės normų bus pripažįstama *jus cogens* ir atitinkamai – taps įpareigojančiomis ir trečiasias valstybes, neprisijungusias prie tarptautinės sutarties. Tad tik pripažinus Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto nuostatas *jus cogens* bus galima teigti, kad šios tarptautinės sutarties nuostatos nustato formalius įpareigojimus ir trečiosioms šalims. Tačiau kol kas, Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statute **nėra įtvirtinta** jokių formalių teisinių įpareigojimų prie jo neprisijungusioms valstybėms, todėl Statuto nuostatos negali būti vertinamas kaip pažeidžiančios principą *pacta tertiis*.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Vienintelė išimtis, kada tarptautinės sutarties nuostata gali tapti privaloma trečiajai valstybei be jos valios, yra galima tik tuo atveju, kai ši nuostata tampa *jus cogens*.
2. *Jus cogens* normos negali būti aiškinamos kaip pažeidžiančios *pacta tertiis* principą.
3. *JAV* pozicija, kad Statuto nuostatos dėl *ratione personae* jurisdikcijos ir bendradarbiavimo pareigos yra pažeidžiančios *pacta tertiis* principą – atmestina.
4. Vadovaujantis subsidiarumo nuostatomis, valstybė ne Statuto narė, siekdama apsaugoti savo piliečius nuo persekiojimo Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, turi persekioti savo piliečius pati. Tai negali būti aiškinamas kaip įpareigojimas valstybėms, nesančioms Statuto narėmis, t.y. kaip principo *pacta tertiis* pažeidimas, bet yra tiesiog praktinė pasekmė, išplaukianti iš Romos Statuto režimo.
5. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas nesukuria tiesioginių teisinių įsipareigojimų valstybėms, nesančioms Statuto narėmis. Bet visuotinai pripažįstama, kad Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas turi ir turės teisinės įtakos valstybių, nesančių Statuto narėmis, veiksmams.
6. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statutas neįtvirtina jokių formalių teisinių įpareigojimų prie jo neprisijungusioms valstybėms, todėl negali būti vertinamas kaip principo *pacta tertiis* pažeidimas.
7. Nors klasikinė *pacta tertiis* nebėra aiškinama taip griežtai kaip anksčiau, tačiau išnagrinėjus tarptautinės teisės vystymąsi ir tendencijas, galima teigti, kad ir *pacta tertiis* principo turinys gali dar pakisti, išplečiant išimčių, taikomų *pacta tertiis*, sąrašą.
8. Vienos Konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 35 str. vertimas į lietuvių kalbą nėra visiškai tikslus ir gali sukelti neaiškumų. Žodžių junginys „tokia nuostata toks įsipareigojimas“ bei sąvoka „pareiškia“ nėra išversti tinkamai. Todėl siekiant teisinio aiškumo, šio darbo autorė siūlytų pakoreguoti Konvencijos 35 straipsnio lietuvišką vertimą ir šį straipsnį išdėstyti taip: „*Trečiosios valstybės įsipareigojimas pagal sutarties nuostatą kyla tuo atveju, jei sutarties šalys siekia, kad ta nuostata būtų nustatytas toks įsipareigojimas ir jei trečioji valstybė aiškiai raštu prisiima tokį įsipareigojimą.*“

9. Jurisdikcinio *“trigger“* mechanizmo sąvokai autorė siūlo įvesti ir naudoti lietuvišką atitikmenį – *“iniciatyvinis mechanizmas“*, atsižvelgiant į tai, kad ši sąvoka atspindi tarptautinio baudžiamojo proceso inicijavimo (pradžios) procesus.
10. *„Free-rider“* sąvokai lietuvių teisinėje literatūroje taip pat iki šiol nebuvo pateiktas lietuviškas atitikmuo. Autorės nuomone, būtų tikslinga kaip šios sąvokos atitikmenį lietuvių teisinėje literatūroje naudoti sąvoką *„neįsipareigojantis dalyvis“*.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautiniai dokumentai:

1. Vienos Konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13 - 480 .
2. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas // Valstybės žinios. 2003, Nr.49 – 2165.
3. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija // Valstybės žinios. 2003, Nr. 107- 4786.
4. Jungtinių Tautų Chartija // www.un.org/about/charter; prisijungimo laikas: 2006- 02-20.
5. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas// http://www.worldcourts.com/pcij/eng/documents/1920.12.16_statute.htm; prisijungimo laikas: 2005- 09-09.
6. Konvencija dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų // Valstybės žinios. 1999, Nr. 83-2457.
7. Vienna Convention on Consular Relations and Optional Protocols, 1963 // www.un.org/law/ilc/texts/consul.htm; prisijungimo laikas: 2005- 10-16.
8. Vienna Convention on International Organisations // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf; prisijungimo laikas: 2006- 11-26.
9. Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/3_2_1978.pdf; prisijungimo laikas: 2006- 11-26.
10. Vienna Convention on the Law of Treaties // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf; prisijungimo laikas: 2006- 11-26.
11. Vienna Convention on the Law of Treaties // <http://www.un.org/law/ilc/texts/treaties.htm>; prisijungimo laikas: 2006-10-16.
12. [Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations](http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf) // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf; prisijungimo laikas: 2005- 10-16.
13. Statute of the International Court of Justice // <http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicstatute.htm>; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2006- 09-03.
14. Statute of International Criminal Tribunal for Ruanda // www.ictt.org/english/basicdocs/statute.html; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2005-12-19.
15. Statute of International Criminal Tribunal for Yugoslavia // http://www.ictt.de/dokumente/icty_statut.pdf; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2006-11-06.
16. Resolution of General Assembly No. 50/46, 11 December 1995 // www.un.org/documents/ga/res/50/a50r046.htm; prisijungimo laikas: 2006- 02-19.
17. Resolution of General Assembly No. 49/53, 9 December 1994 // www.un.org/documents/ga/res/49/a49r053.htm; prisijungimo laikas: 2005- 12-16.
18. Resolution of General Assembly No. 51/207, 17 December 1996 // www.un.org/documents/ga/res/51/a51r207.htm; prisijungimo laikas: 2006- 01-30.
19. Resolution of General Assembly No. 52/160, 15 December 1997 // www.un.org/ga/documents/gares52/res52160.htm; prisijungimo laikas: 2006- 04-04.
20. Resolution of Security Council of United Nations No. 1315, 14 August, 2000 // <http://www.specialcourt.org/documents/BackgroundDocs/SCRes1315e.pdf>; prisijungimo laikas: 2005- 11-11.

21. Resolution of Security Council of United Nations No.9, 15 October, 1946 // www.un.org/documents/sc/res/1946/scres46.htm; prisijungimo laikas: *prisijungimo laikas: 2006-04-14*.
22. Resolution of Security Council of United Nations No. 1422, // <http://www.specialcourt.org/documents/BackgroundDocs/SCRes1422e.pdf>; prisijungimo laikas: *2005-11-11*.
23. Agreement between Siera Leone and United Nations // <http://www.un.org/depts/dhl/docs/s2000915.pdf>; prisijungimo laikas: *2005-10-16*.
24. International Commission of Jurists Report on Aaland Islands // LNOJ (League of Nations Official Journal) Special Supplement No.3, 18, 1920.
25. Parengiamoji Komiteto dokumentai // <http://www.un.org/law/icc/prepcomm/docs.htm>; prisijungimo laikas: *prisijungimo laikas: 2006-12-20*.
26. Proposal of Corea in Rome Conference// A/CONF.183/C.1/L.6 1998.
27. United Nations doc. // A/CONF.183/2 Add.1, 14 April 1998.
28. United Nations doc. // A/CONF.183/3/C.1/L.76/ Add.3, 12 May 1998.
29. Charter of the International Military Tribunal (IMT), in Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis (London Agreement), August 8, 1945 // .A.S. No. 472; 82 UNTS 279 (1951).
30. Guidelines adopted by the Council of EU // <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/ICC34EN.pdf>; prisijungimo laikas: *2006 – 12- 29*.
31. Parliamentary Assembly Resolution 1300 (2002) of 25 September 2002 // www.amicc.org/docs/C0E1300.pdf ; prisijungimo laikas: *2006 – 12- 29*;
32. Parliamentary Assembly Resolution 1336 (2003) of 25 June 2003 // www.amicc.org/docs/C0E1336.pdf; prisijungimo laikas: *2006 – 12- 29*.

Jungtinių Tautų Tarptautinės Teisės Komisijos dokumentai:
--

33. 1 YILC Yearbook of the International Law Commission 101, 1964.
34. 2 YILC (Yearbook of the International Law Commission) 228. 1966.
35. 2 YILC (Yearbook of the International Law Commission)21. 1964.
36. Draft articles on most favoured nation clauses, adopted by International Law commission at its 30th session, 30 August 1978. II YILC // http://untreaty.un.org/ilc/guide/1_3.htm; prisijungimo laikas: *2006-04-13*.
37. Draft articles with commentaries on the law of treaties // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf; prisijungimo laikas: *2006-04-14*.
38. Draft Declaration on rights and duties of States // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/2_1_1949.pdf; prisijungimo laikas: *2006-11-10*.
39. Fifth Report of the Special Rapporteur, Sir Gerald Fitzmaurice, (12th session of the ILC (1960)) // UN Doc.A/CN.4/130, in II YILC (Yearbook of International Law Commission) 1960; http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_130.pdf; prisijungimo laikas: *2006-05-10*.
40. Report of Ad hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court, United Nations General Assembly Official Records // Official Records of the General Assembly, Fiftieth session, Supplement No. 22 (A/50/22).
41. Report of International Law Commission on the work of forty-sixth session // http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/A_49_10.pdf; prisijungimo laikas: *2006-10-15*.
42. Report of the Preparatory Committee on the establishment of International Criminal Court // <http://www.un.org/icc/prepcom.htm>; prisijungimo laikas: *2006-12-01*.
43. Reuter P. Sixth Report on the questions of treaties between states and international organisations or between two or more international organizations //

http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_298.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-29.

44. Tarptautinės teisės komisijos 46 sesijos ataskaita, 1994 gegužės 2 // Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos oficialus leidinys, 49 sesija, Priedas nr.10, A/49/10 (1994).

45. Third Report of the Special Rapporteur, Sir Humphrey Waldock (16th Session of the ILC (1964))// http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_167.pdf; prisijungimo laikas: 2006-04-14.

46. Topical summary, prepared by the Secretariat, of the discussion in the Sixth Committee on the report of the Commission during the forty-ninth session of the General Assembly // <http://daccess-ods.un.org/TMP/484771.4.html>; prisijungimo laikas: 2006-12-06.

Teismų jurisprudencija:

Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencija:

47. *Czechoslovakia, Denmark, France, Germany, Great Britain, Sweden v. Poland* // 1929 PCIJ ser. A, No. 23, 5; PCIJ, Series A/B, No. 46, 1932.

48. *France v. Switzerland* // 1929 PCIJ ser. A, No. 22, 5, 20.

49. *France v. Switzerland* // 1932 PCIJ Reports, Ser. A/B, No. 46, 96.

50. *Germany v. Poland* // 1926 PCIJ ser. A, No. 7, 4, 29.

51. *Legal status of eastern Greenland* // PCIJ 3, 5 April 1933.

52. *Lotus case (France v. Turkey)* // (1927). PCIJ Reports, Ser.A, No.10.

53. *Nationality Decrees in Marocco and Tunis* // 1923 PCIJ Ser. B, No.4, 7, 27.

54. *The Status of Eastern Carelia case* // 1923 PCIJ ser. B, No. 5, 5, 7.

Atskirosios nuomonės:

55. *Case of the Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex*. Separate opinion by judge Nyholm J.// PCIJ Series A, No.22, 27;

56. *Case of the Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex*. Separate opinion by judge Dreyfus // PCIJ Series A, No.19,8.

57. *Case of the Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex*. Separate opinion by judge Negulesco // PCIJ Series A, No.19,8.

Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencija:

58. *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)* // http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ICOB/E/icobejudgment/icobe_ijudgment_20020214.PDF; prisijungimo laikas: 2006-11-14.

59. *Australia v. France*, Judgment of 20 of December 1974 Merits // http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/iaf/iaf_ijudgment/iaf_ijudgment_19741220.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-14.

60. *Barcelona Traction case. Belgium v. Spain* // 1970 ICJ Rep. 3.

61. *Interpretation of the Agreement of March 25, 1951 between WHO and Egypt*. Advisory Opinion. // 20 December 1980 ICJ Rep.73.

62. *Israel v. Bulgaria*. Preliminary Objections // 1959 ICJ rep. 127, 138.

63. *Maritime Safety Committee case*. Advisory opinion // 8 June 1960, ICJY Rep. 150,.

64. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Judgment of 27 of June 1986. ICJY.

65. *Nottebohm case (Secon phase)*, Judgment of 6 April // 1955, ICJ Reports.; <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ilgsummary550406.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-14.

66. *Portugal v. India*, Preliminary Objections //1957 ICJ 125, 146.
67. *Proposed Amendments to Naturalization Provisions of the Constitution of Costa Rica*. Advisory opinion //19 January 1984, ICJ Series A, No.4.
68. *Reservations to Convention on Prevention and Punishment of the crime of Genocide*. Advisory opinion // <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ippcgsummary510528.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-14.
69. *United Kingdom v. Iran*, Preliminary Objection, 1952, ICJ rep. 93.

Arbitražų sprendimai:

70. *Frontiers between Columbia and Venezuela case* // I RIAA 233, 262 (Award of 24th of March 1922).
71. *Island of Palmas case* // 2 RIAA 829 (4 April 1928).

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija:

72. *Loizidou v. Turkey* (Preliminary objections) // 15318/89 [1995] ECHR 10 (23 March 1995).
73. *CR v. United Kingdom* // 20190/92 [1995] ECHR 51 (22 November 1995).

Kitų teismų jurisprudencija:

74. Judgement of 2nd July 1965, Kammergericht, Berlin Court of Appeal // 44 ILR (International Law Review) 301, 1965.
75. *R. v. Bow Street Stipendiary Magistrate and others, ex parte Pinochet Ugarte* // 1998. 4 All ER 897; 1998 3 WLR (Weekly Law Reports) 1456.
76. *Shearson Lehman Bross Inc. v. Maclaine Watson and Co. Ltd.* (No. 2) // (International Tin Council Intervener), 1988.

Specialioji literatūra:

Knygos ir monografijos:

77. Akehurst M., Malanczuk P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. – Vilnius: Eugrimas, 2000.
78. Radušytė E., *Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. (O1 S). - Vilnius, 2001.
79. Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
80. Vaišvila A. *Teisės Teorija*. – Vilnius: Justitia, 2004.
81. Veličkienė A.T. *Ratio Scripta, Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. - Vilnius: Justitia, 2003.

-
82. Akehurst M., Malanczuk P. *Akehurst's Modern introduction to International Law*. – London. New York: Rourlegde, 1997.
83. Arbour L. and Bergsmo M. *Conspicuous absence of Jurisdictional overreach*. Reflections on the International Criminal Court. Ed.by Herman A.M.Von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. – The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999.
84. Ballreich H. *Effect of Treaties on Third states* in Bernhardt R. ed. *Encyclopaedia of Public International Law (Instalment 7)*. – Amsterdam: North Holland, 1984.

85. Chinkin Ch. *Third parties in International Law*. – Oxford: Oxford University press, 1993.
86. Crawford J. *The creation of States in International Law*. - Oxford: Clarendon Press, 1979.
87. de Than C. and Shorts E. *International criminal law and human rights*. - London: Thomson, Sweet and Maxwell, 2003.
88. Dettler I. *Essays on Law of Treaties*. - London: Sweet and Maxwell, 1967.
89. Ellias T. *The modern law of treaties*. -, New York: Oceania, 1974.
90. Falk R. *The status of law in international society*. - Princeton: New Jersey, Princeton University Press, 1970.
91. Gillhoff Nikola. National State and International Criminal Justice-how much sovereignty has to be transferred? In Roy L. S. *The International Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results* - Hague : Kluwer Law International, 2002.
92. Glasius M., *The International Criminal Court: A global civil society achievement*. – New York: Routledge, 2006.
93. Hafner G., *The Status of Third States Before the International Criminal Court* in Politi M., Nesi G. *The Rome Statute of the ICC: A challenge to impunity* // Burlington : Ashgate Publishing Company, 2001.
94. Jacques I. *Toward Global Justice: accountability and international criminal court*. Report at Wilton Park Conference, February 2002.
95. Lauterpacht H. *The development of international law by the international court*. – London: Stevens, 1958.
96. Lionel Y. *The International Criminal Court and the Security Council: Articles 13(b) and 16* in Roy L. S. *The International Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results* - Hague : Kluwer Law International, 2002 .
97. McDonald R. St. J. and Johnson D. eds. *The Structure and Process of International Law*. - The Hague: Martinus Nijhoff, 1983.
98. McNair P. *The Law of Treaties*. – Oxford: Clarendon Press, 1961.
99. Morris V., Scharf M.P. *The International Criminal Tribunal for Rwanda*. – New York: Irvington on Hudson, 1998.
100. Per S. *International Criminal Law Perspectives* in Lee Roy S. *The international Criminal Court, The making of the Rome Statute: issues, negotiations, results* - Hague : Kluwer Law International, 2002.
101. Philips Ruth B. *The international Criminal Court Statute: Jurisdiction and Admissibility*. – Amsterdam: Springerlink Netherlands, 1999.
102. Politi M. *The Rome Statute of the ICC: Rays of Light and Some shadows*. In Politi M., Nesi G. *The Rome Statute of the ICC: A challenge to impunity* // Burlington : Ashgate Publishing Company, 2001.
103. Riphagen W. *State Responsibility: New Theories of Inter-State Relations* in McDonal R. St. J. and Johnson D. *The structure and process of international law*. - The Hague: Martinus Nijhoff, 1983.
104. Rosenne S. *Billateralism and Community Interest in the Codified Law of Treaties* in Friedmann W., Henkin L. and Lissitzyn O. eds. *Transnational law in a changing society: essays in honour of P.Jessup*. - New York: Columbia UP, 1972.
105. Rosenne S. *Unaddressed issues in the codified law of treaties*, in Rosenne S. *Developments in the law of treaties*. - Cambridge: Cambridge UP, 1989.
106. Roxburgh R. *International Conventions and Third States*. – London: Longman, Green and Co, 1917.
107. Schabas William A. *An Introduction to the International Criminal Court*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
108. Shaw Malcolm N. *International Law*. 5th edition. - Cambridge: Cambridge, 2003.
109. Sinclair L. *The Vienna Convention on the Law of treaties*. - Manchester: Manchester UP, 1984.

110. Sunga L. S. *The Emerging System Of International Criminal Law. Development in Codification and Implementation*. – Hague : Kluwer Law International , 1997.
111. Tomuschat C. *Volkerrechtlicher Vertrag und Drittstaaten (treaties and third states)*. - Heidelberg: F.Muller Juristisches Verlag, 1988.
112. von Hebel H. A. M. *An international criminal Court – a historical perspective in Reflections on the International Criminal Court*. Ed. by Herman A. M. von Hebel, Johan G.Lammes, Jolien Schukking. - The Hague: T.M.C.Asser Press, 1999.
113. Wilmschurst E. Jurisdiction of the Court. In *International Criminal Court. The making of Rome Statute. Issues, negotiations, results*. Ed. by Roy S.Lee – Hague: Kluwer Law International, 1999.
-

Moksliniai straipsniai:

114. Abraitienė B. *Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo* // Justitia, 2003, Nr.3-4 (45-46).
115. Jusys O., Paulauskas R., Švedas G. *Tarptautinis baudžiamasis teismas* // Teisės problemos. 1999, Nr. 4.
116. Vaišvilienė R. *Tarptautiniai Tribunolai kaip įžanga į TBT kūrimą* // www.redcross.lt/files/tarptautinis_baudziamasis_teismas.doc; prisijungimo laikas: 2006-09-24.
117. Žilinskas J. *Nusikaltimai, esantys Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijoje*. Knyga konferencijai Tarptautinis baudžiamasis teisingumas. – Vilnius: ELSA , 2002.
-

118. Allot P. *State Responsibility and the making of international law* - 29 Harvard Journal of International Law I-26 1988.
119. Annacker C., The legal regime of Erga omnes obligations in international law. - AJIL (American Journal of International Law), 1994.
120. Arechaga J. *Treaty stipulations in favor of third states*. - 50 American Journal of International Law (AJIL) 338-57, 1956.
121. Brownlie I. *The individual before Tribunal exercising international jurisdiction*. 11 International and Comparative Law Quarterly (ICLQ), 1962.
122. Brubacher M.R., Prosecutorial Discretion within the International Criminal Court // 2 JICJ (Journal of International Criminal Justice), 73, 2004.
123. Cassese A. *The status of rebels under the 1977 Geneva protocol on non-international armed conflicts*. 30 International and Comparative Law Quarterly (ICLQ) 1981.
124. Coffman D.Peter, Obligations Erga Omnes and the abstent Third states // 39 GYIL 1996.
125. Crawford J. *The contribution of professor D.P.O'Connell to the discipline of international law*. - 51 BYBIL (British Yearbook of International Law), 1980.
126. Franckx E. *Pacta tertiis and the Agreement for the implementation of the straddling and highly migratory fish stocks provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea* // Tulane Journal of International and Comparative Law, 2000; <http://www.fao.org/Legal/prs-ol/lpo8.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-01-03 .
127. Lee L. *The Law of the sea convention and third states*. - 77 American Journal of International Law (AJIL). 1983.
128. Mosler Cf. H. *The international Society as a Legal Community*. – AJIL (American Journal of International Law), Vol. 78, No. 4 (Oct., 1984).
129. Roling B. V. A. *Criminal responsibility for violations the Laws of war* // 9 European journal of international law (EJIL). 1998.

130. Rozakis Ch. L. *Treaties and third states: a study in Reinforcement of Consensual standards in International Law*. - 35 Zeitschrift für Ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (ZAORV), 1975.
131. Scheffer D. *Lecture at US Pacific's Command International military operations and law conference in Honolulu, Hawaii*, February 23, 1999.
132. Simma B. *The Antarctic Treaty as a treaty providing for an objective regime* // 19 International Law Journal (ILJ). 1986.
133. Wegwood R., *The International Criminal Court: The American view*. – 10 EJIL (European Journal of International Law) 96, 1998.
-

134. Cahier P. *Les Caractéristiques de la nullité en droit international et tout particulièrement dans la Convention de Vienne de 1969 sur le droit de traites*. - 76 Revue Générale de Droit International Public (RGDIP), 1972.
135. Dehaussy F. *La Déclaration égyptienne de 1957 sur le Canal Suez*, 6 AFDI (Annuaire français de droit international), 1960.

Pagalbinė literatūra:

136. *Dictionnaire de la terminologie du droit international*. – Paris: Sirey, 1960.
137. Freemantle T. *Crying for Justice* // The Houston Chronicle, November 17, 1996.
138. Orentlicher D. *No Frankenstein's Court* // Washington Post, July 31, 1998.
139. Piesarskas B. *Didysis anglų lietuvių kalbų žodynas*. – Vilnius: Alma litera, 2000.

Interneto svetainės:

140. http://www.politika.lt/index.php?cid=9316&new_id=12974; prisijungimo laikas: 2006-12-14.
141. <http://www.un.org/law/ilc/>; prisijungimo laikas: 2007-01-04.
142. <http://www.idi-iil.org>; prisijungimo laikas: 2006-03-11.
143. <http://www.heionline.com/hol>; prisijungimo laikas: 2006-04-19.
144. <http://www.ugent.be/library>; prisijungimo laikas: 2006-09-09.
145. <http://www.un.org/law/icc> ; prisijungimo laikas: 2006-11-28.
146. <http://www.icc-cpi.int/index.php>; prisijungimo laikas: 2005-12-11.
147. <http://iwwaw.igc.org>; prisijungimo laikas: 2006-10-14.
148. <http://www.un.org/icty/latest-e/index.html> ; prisijungimo laikas: 2006-05-15.
149. http://en.wikipedia.org/wiki/Iraqi_Special_Tribunal; prisijungimo laikas: 2005-11-21.
150. <http://www.un.org/law/icc/general/overview.htm>; prisijungimo laikas: 2006-12-01.
151. <http://www.iraq-ist.org/en/about/overview.htm>; prisijungimo laikas: 2005-11-20.
152. <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterXVIII/treaty11.asp>; prisijungimo laikas: 2006-09-07.
153. <http://www.un.org/icty/pressreal>; prisijungimo laikas: 2006-09-24

TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO STATUTAS IR TAISYKLĖ *PACTA TERTIIS NEC NOCENT NEC PROSUNT*

Pagrindinės sąvokos: *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, *pacta tertiis*, trečioji šalis, trečioji valstybė, *jus cogens*, Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas, Romos Statutas, Tarptautinio Baudžiamajo Teismo jurisdikcija, subsidiarumo principas, Jungtinės Amerikos valstijos.

SANTRAUKA

Magistro baigiamasis darbas skirtas išnagrinėti tarptautinės sutarčių teisės principo *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* ir Tarptautinio Baudžiamajo Teismo Romos Statuto nuostatų santykį. Pagrindine tiriamojo darbo užduotimi autorė laiko Romos Statuto normų dėl jurisdikcijos turinio atskleidimą tiek istoriniu, tiek įtvirtinimo aspektu, o taip pat šių normų įvertinimą *pacta tertiis* principo kontekste.

Tyrimą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje aptariama Tarptautinio Baudžiamajo Teismo Statute įtvirtintos jurisdikcijos įtvirtinimo istorinės aplinkybės kaip *travaux preparatoires*, pateikiamas detalus Statute įtvirtintų jurisdikcinių normų aptarimas bei autorės samprotavimai dėl šių normų aiškinimo. Nagrinėjamos *ratione materiae*, *ratione temporis*, *ratione personae* bei *ratione loci* jurisdikcijos, aptariamas iniciatyvinis mechanizmas. Atskirai aptariama Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos įtaka Romos Statuto normų įgyvendinimui.

Antrojoje dalyje autorė pateikia nagrinėjamo *pacta tertiis* principo susiformavimo prielaidas, jo įtvirtinimą tarptautinėje sutarčių teisėje bei nagrinėja paties principo ir su juo susijusių sąvokų turinį. Pateikiama tarptautinė teisminė praktika dėl *pacta tertiis* principo aiškinimo. Išnagrinėjama *pacta tertiis* principo išimtis. Atskleidžiamas „trečiųjų šalių“ sąvokos turinys.

Trečiojoje darbo dalyje autorė aptaria Tarptautinio Baudžiamajo Teismo subsidiarumo principo, betarpiškai susijusio su *pacta tertiis*, egzistavimą ir universalumo „elementus“.. Nagrinėjant pagrindinės Tarptautinio Baudžiamajo Teismo oponentės JAV poziciją iškeliamas principo *pacta tertiis* ir Romos Statuto santykio klausimas bei nurodomi galimi konfliktinių nuostatų aiškinimo būdai. Pateikiamos išvados dėl galimo *pacta tertiis* principo aiškinimo Romos Statuto kontekste bei *pacta tertiis* principo kitimo tarptautinėje praktikoje.

THE STATUTE OF INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND THE RULE OF *PACTA
TERTIIS NEC NOCENT NEC PROSUNT*

Keywords: *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, *pacta tertiis*, the third party, the third state, *Jus cogens*, Vienna Convention on the law of treaties, International Criminal Court, Rome Statute, jurisdiction of International Criminal Court, the principle of subsidiarity, United States of America.

SUMMARY

This work of master theses intended to survey the relation between the principle of international treaty law: *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* and provisions of Statute of International Criminal Court. The author considers as the main assignment of this work – the relevance of provisions of International Criminal Court Statute in historical and formalization aspects and also in context of *pacta tertiis* principle.

The research encompasses three parts. In the first part the author discusses the settlement of jurisdiction of International Criminal Court, while analysing the *travaux preparatoires*. Further, the detailed analysis and comments on jurisdictional provisions are given. The jurisdictional grounds such as *ratione materiae*, *ratione temporis*, *ratione personae* and *ratione loci*, the trigger mechanisms are being analysed further. Moreover, the role of United Nations' Security Council towards implementation of Statute provisions is discussed.

The second part is assigned to revealing the historical settlement of *pacta tertiis* principle, it's formalization in international law of treaties and analysing the substance of *pacta tertiis* principle and other relative concepts. Judicial practice for interpreting *pacta tertiis* is also introduced. The exception to *pacta tertiis* rule is also scrutinized as well as the concept of the „third states“.

The third part encompasses the elements of universality in the Statute and the principle of subsidiarity, which is closely related to the *pacta tertiis* rule. While analysing the position of the USA - the leading opponent of International Criminal Court - the relation between the *pacta tertiis* and Rome Statute is being surveyed and interpretation of the conflict provisions is being given. The master theses are concluded with generalising the *pacta tertiis* principle in the light of the Rome Statute, alteration of *pacta tertiis* and violation of *pacta tertiis*.

PRIEDAS I

1969 M. VIENOS KONVENCIJA DĖL TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ TEISĖS

[ištrauka]

4 SKYRIUS SUTARTYS IR TREČIOSIOS VALSTYBĖS

34 straipsnis

Bendra taisyklė dėl trečiųjų valstybių

Sutartis be trečiosios valstybės sutikimo nesukuria nei jos įsipareigojimų, nei teisių.

35 straipsnis

Sutartys, nustatančios trečiųjų valstybių įsipareigojimus

Trečiosios valstybės įsipareigojimas pagal sutarties nuostatą kyla tuo atveju, jei sutarties šalys siekia, kad tokia nuostata toks įsipareigojimas būtų nustatytas, ir jei trečioji valstybė aiškiai raštu pareiškia prisiimanti tokį įsipareigojimą.

36 straipsnis

Sutartys, nustatančios trečiųjų valstybių teises

1. Trečioji valstybė įgyja teisę pagal sutarties nuostatą tuo atveju, jei sutarties šalys siekia, kad tokia nuostata tokia teisė būtų suteikta trečiajai valstybei, valstybių grupei, kuriai priklauso ši trečioji valstybė, ar visoms valstybėms, ir jei trečioji valstybė su tuo sutinka. Laikoma, kad ji yra pareiškusi tokį sutikimą, kol ji nėra pareiškusi priešingos nuostatos, nebent pačioje sutartyje yra numatyta kitaip.

2. Valstybė, įgyvendindama savo teisę pagal šio straipsnio 1 dalį, turi laikytis sutartyje nurodytų ar pagal tą sutartį nustatytų teisės įgyvendinimo sąlygų.

37 straipsnis

Trečiųjų valstybių teisių ir įsipareigojimų panaikinimas arba jų pakeitimas

1. Jei trečiosios valstybės įsipareigojimas kilo pagal 35 straipsnį, jis gali būti panaikintas arba pakeistas tik sutikus visoms sutarties šalims ir pačiai trečiajai valstybei, nebent yra užfiksuota, kad jos susitarė kitaip.

2. Jei trečioji valstybė įgijo teisę pagal 36 straipsnį, sutarties šalys negali jos panaikinti arba pakeisti, jei yra nustatyta, kad ši teisė negali būti panaikinta ar pakeista be trečiosios valstybės sutikimo.

38 straipsnis

Sutarties normos, įpareigojančios trečiąsias valstybes kaip tarptautinės paprotinės teisės normos

Nė viena 34–37 straipsnių nuostata netrukdo jokiai sutarties nuostatai tapti privaloma trečiajai valstybei, jei ji pripažįstama paprotine tarptautinės teisės norma.

PRIEDAS II

TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ROMOS STATUTAS, PRIIMTAS 1998 M. LIEPOS 17 D. JUNGTTINIŲ TAUTŲ DIPLOMATINĖJE ĮGALIOTŲJŲ ATSTOVŲ KONFERENCIJOJE, SKIRTOJE TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ĮSTEIGIMUI

[ištrauka]

10 straipsnis

Nė viena šios dalies nuostata neturi būti aiškinama kaip ribojanti ar prieštaraujanti šiuo metu galiojančioms ar besiformuojančioms tarptautinės teisės normoms, kuriomis siekiama kitų nei šiame Statute keliamų tikslų.

11 straipsnis

Jurisdikcija *ratione temporis*

1. Teismo jurisdikcijai priklauso tik nusikaltimai, padaryti po šio Statuto įsigaliojimo.
2. Jei valstybė šio Statuto Šalimi tampa po jo įsigaliojimo dienos, Teismas gali vykdyti jurisdikciją tik nusikaltimų, padarytų po šio Statuto įsigaliojimo tai valstybei, atžvilgiu, jei ši valstybė nepadarė pareiškimo, kaip numatyta 12 straipsnio 3 dalyje.

12 straipsnis

Jurisdikcijos vykdymo prielaidos

1. Valstybė, kuri tampa šio Statuto Šalimi, pripažįsta Teismo jurisdikciją 5 straipsnyje nurodytiems nusikaltimams.
2. 13 straipsnio a arba c dalių atžvilgiu Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją, jei viena ar keletas iš toliau nurodytų valstybių yra šio Statuto Šalys arba pagal 3 dalį pripažino Teismo jurisdikciją:
 - a) valstybė, kurios teritorijoje buvo padaryta tokia veika, arba, jei nusikaltimas buvo padarytas laive ar orlaivyje, valstybė, kurioje jis registruotas;
 - b) valstybė, kurios pilietis yra asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą.
3. Jeigu pagal šio straipsnio 2 dalį prireikia, kad valstybė, kuri nėra šio Statuto Šalis, pripažintų Teismo jurisdikciją, ši valstybė sekretoriui įteikiamu pareiškimu gali pripažinti Teismo jurisdikciją tokio nusikaltimo atžvilgiu. Pagal Statuto 9 dalies nuostatas pripažįstanti Teismo jurisdikciją valstybė nedelsdama ir be jokių išlygų bendradarbiauja su Teismu.

PRIEDAS III

TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ROMOS STATUTAS, PRIIMTAS 1998 M. LIEPOS 17 D. JUNGTTINIŲ TAUTŲ DIPLOMATINĖJE ĮGALIOTŲJŲ ATSTOVŲ KONFERENCIJOJE, SKIRTOJE TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ĮSTEIGIMUI

[ištrauka]

13 straipsnis

Jurisdikcijos vykdymas

Vadovaudamasis šio Statuto nuostatomis Teismas gali vykdyti savo jurisdikciją bet kurio 5 straipsnyje nurodyto nusikaltimo atžvilgiu, jei:

- a) dėl vieno ar kelių tokių nusikaltimų pagal 14 straipsnį į prokurorą kreipiasi valstybė, Statuto Šalis;
- b) dėl vieno ar kelių tokių nusikaltimų į prokurorą kreipiasi Saugumo Taryba, vadovaudamasi Jungtinių Tautų Organizacijos Chartijos VII skyriumi; arba
- c) pagal 15 straipsnį prokuroras yra pradėjęs tokio nusikaltimo tyrimą.

14 straipsnis

Valstybės, Statuto Šalies, kreipimasis dėl nusikaltimo

1. Valstybė, Statuto Šalis, gali kreiptis į prokurorą dėl vieno ar kelių nusikaltimų, priklausančių Teismo jurisdikcijai, ir prašyti, kad prokuroras ištirtų padėtį ir nuspręstų, ar pateikti kaltinimus vienam ar keliems konkrečioms asmenims už tokių nusikaltimų padarymą.

2. Kreipimesi kaip galima išsamiau išdėstomos svarbios aplinkybės ir pridedami besikreipiančios valstybės turimi pagrindžiamieji dokumentai.

15 straipsnis

Prokuroras

1. Prokuroras, remdamasis informacija apie nusikaltimus, priklausančius Teismo jurisdikcijai, gali pradėti tyrimą *proprio motu*.

2. Prokuroras įvertina gautos informacijos pagrįstumą. Tam jis gali paprašyti valstybių, Jungtinių Tautų institucijų, tarpvyriausybinių arba nevyriausybinių organizacijų arba kitų, jo nuomone, tinkamų patikimų šaltinių pateikti papildomos informacijos ir Teismo būstinėje priimti rašytinius arba išklausti žodinius parodymus.

3. Nusprendęs, kad yra pakankamas pagrindas pradėti tyrimą, prokuroras kreipiasi į Ikiteisminio tyrimo kolegiją su prašymu leisti atlikti tyrimą ir pateikia visą surinktą pagrindžiamąją medžiagą. Pagal Proceso ir įrodinėjimo taisykles nukentėjusieji gali pateikti skundą Ikiteisminio tyrimo kolegijai.

4. Jei Ikiteisminio tyrimo kolegija, išnagrinėjusi šį prašymą ir jį pagrindžiančią medžiagą, nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas atlikti tyrimą ir kad byla priklauso Teismo jurisdikcijai, ji leidžia pradėti tyrimą, ir šis sprendimas neturi jokios įtakos Teismo vėlesniems sprendimams dėl jurisdikcijos ir bylos priimtumo.

5. Ikiteisminio tyrimo kolegijos atsisakymas leisti atlikti tyrimą netrukdo prokurorui, remiantis naujais faktais ar įrodymais dėl tų pačių aplinkybių, pateikti kito prašymo.

6. Jeigu po šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodyto parengtinio nagrinėjimo prokuroras nusprendžia, kad pateikta informacija neduoda pakankamo pagrindo tyrimui, jis apie tai informuoja pateikusiuosius informaciją. Tai netrukdo prokurorui, atsižvelgiant į naujus faktus arba įrodymus, išnagrinėti jam pateiktą papildomą informaciją apie tas pačias aplinkybes.

16 straipsnis

Tyrimo arba baudžiamąjo persekiojimo atidėjimas

Joks tyrimas arba baudžiamasis persekiojimas, kaip nustatyta šiame Statute, negali būti pradėtas arba vykdomas dvylika mėnesių nuo to momento, kai Saugumo Taryba savo rezoliucijoje, priimtoje pagal Jungtinių Tautų Chartijos VII skyrių, to paprašo Teismo; Saugumo Taryba tokiomis pat sąlygomis gali dar kartą to paprašyti.

PRIEDAS IV

TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ROMOS STATUTAS, PRIIMTAS 1998 M. LIEPOS 17 D. JUNGTTINIŲ TAUTŲ DIPLOMATINĖJE ĮGALIOTŲJŲ ATSTOVŲ KONFERENCIJOJE, SKIRTOJE TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ĮSTEIGIMUI

[ištrauka]

17 straipsnis

Priimtino klausimai

1. Atsižvelgdamas į preambulės 10 dalį ir 1 straipsnį, Teismas nusprendžia, kad byla yra nepriimtina, jei:
 - a) byla tiria arba baudžiamąją tvarką nagrinėja valstybė, kurios jurisdikcijai ji priklauso, išskyrus atvejus, kai valstybė nenori arba tikrai negali atlikti tyrimo ar nagrinėti bylos baudžiamąją tvarką;
 - b) valstybė, kurios jurisdikcijai byla priklauso, ištyrė ją ir nusprendė susijusio asmens netraukti baudžiamojon atsakomybėn, išskyrus atvejus, kai toks sprendimas priimtas dėl valstybės nenoro ar negalėjimo nagrinėti bylą baudžiamąją tvarką;
 - c) susijęs asmuo jau buvo teistas už veiką, dėl kurios yra skundžiamas, ir pagal 20 straipsnio 3 dalį Teismui neleidžiama nagrinėti šios bylos;
 - d) byla nėra pakankamai rimta ir neduoda pagrindo tolesniems Teismo veiksmams.
2. Norėdamas nustatyti, ar kokios nors konkrečios bylos atveju valstybė tos bylos nagrinėti nenori, Teismas, atsižvelgdamas į tarptautinėje teisėje pripažįstamus tinkamo teismo proceso principus, įvertina, ar nėra vienos arba keleto iš šių aplinkybių:
 - a) bylos nagrinėjimas teisme vyko ar vyksta arba valstybės sprendimas buvo priimtas siekiant apsaugoti susijusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus, kurie pagal 5 straipsnį priklauso Teismo jurisdikcijai;
 - b) bylos nagrinėjimas teisme buvo nepagrįstai vilkinamas, o tai, esant tokioms aplinkybėms, yra nesuderinama su ketinimais susijusio asmens atžvilgiu vykdyti teisingumą;
 - c) bylos nagrinėjimas nevyko arba nevyksta nepriklausomai ir nešališkai, o vyko arba vyksta tokiu būdu, kuris, esant tokioms aplinkybėms, yra nesuderinamas su ketinimais susijusio asmens atžvilgiu vykdyti teisingumą.
3. Kad nustatytų, ar valstybė kokios nors konkrečios bylos negali nagrinėti, Teismas įvertina, ar konkreči valstybė dėl visiškos arba didelės nacionalinės teismų sistemos suirutės ar šios sistemos nebuvimo negali suimti kaltinamojo arba gauti būtinų įrodymų ir liudytojų parodymų, arba dar dėl kokios nors kitos priežasties negali atlikti teismo nagrinėjimo.

PRIEDAS V

TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ROMOS STATUTAS, PRIIMTAS 1998 M. LIEPOS 17 D. JUNGTINIŲ TAUTŲ DIPLOMATINĖJE ĮGALIOTŲJŲ ATSTOVŲ KONFERENCIJOJE, SKIRTOJE TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ĮSTEIGIMUI

[ištrauka]

124 straipsnis

Pereinamoji nuostata

1. Nepaisant 12 straipsnio 1 ir 2 dalių, valstybė, tapdama Statuto Šalimi, gali pareikšti, kad septynerius metus po šio Statuto įsigaliojimo toje valstybėje ji nepripažįsta Teismo jurisdikcijos 8 straipsnyje nurodytų nusikaltimų kategorijai, jei jos piliečiai yra įtariami padarius nusikaltimą arba nusikaltimas padarytas jos teritorijoje. Pareiškimo pagal šį straipsnį galima atsisakyti bet kuriuo metu. Šio straipsnio nuostatos peržiūrimos pagal 123 straipsnio 1 dalį sušauktoje Peržiūros konferencijoje.

Neringa Masilionytė

2007 m. sausio 5 d.